

PANNONTÜKÖR

KULTURÁLIS FOLYÓIRAT

2021 | 1

www.pannontukor.hu

EGYMONDATOK

VASS NORBERT: November	3
KEMÉNY ISTVÁN: 2020. december	6

MŰFORDÍTÁS

ALEX CAPUS: Idő kérdése – Tatár Sándor fordítása	9
--	---

SZÉPIRODALOM

TÓTH KRISZTINA: Holdrakéta	14
SZENTE ANITA: Porcelán, Reggel	15
BORDA RÉKA: Amelyben a lírai én elszámol önmagával; Azon való tanakodásban, hogy mit hozhat a következő esztendő, és a szokásos pesszimizmussal, hogy kellemes csalódásként érjen, ha mégis történik valami jó	17-18
BÁTYI ZOLTÁN: Füstös rímek, kocsmazajban	19
VIDA KAMILLA: Valahol Európában; Renátó	23
OLÁH ANDRÁS: Munkakapcsolat	25
FERENCZ MÓNKA: Lehet; A kirekesztettek szonettje; Laysan-albatrosz	27
GERTHEIS VERONIKA: Egyszer használatos	29
TÓTH KINGA: Ideje van; Szőnyeg	31
GÁSPÁR FERENC: Vízen járni	32
TÓTH RÉKA ÁGNES: helené hazatér; Sorozat	35
TARPAI ZSÓFIA: Emelkedő	38
OLÁH PÉTER: a citromok nehéz természetűek	39

DEBÜT

SZÜCS ANNA EMÍLIA: A cipő; Miről álmodik egy egér	41-42
---	-------

HELYTÖRTÉNET

Bekő Tamás: Nemzetőr kapitányból honvéd százados – Deák Lajos életútja és emlékezete	43
--	----

TANULMÁNY, KRITIKA

MIHOVICS JÓZSEF: Horvát írófejedelem, megannyi magyar attitűddel – Miroslav Krleža (1893-1981)	62
FÖRKÖLI GÁBOR: Ez már mindennek a... – Orcsik Roland <i>Legalja</i> c. kötetéről	70
KUTSZEGI CSABA: Drábik néni nyomot hagyott – Turbuly Lilla <i>Az alaszakai-öböl</i> c. kötetéről	72
HERNÁDY JUDIT: A beláthatatlan mélységek vonzása – Szilágyi István <i>Messze túl a láthatáron</i> c. kötetéről	74
GESZTELYI HERMINA: Emberi viszonyok – Sally Rooney <i>Baráti beszélgetések</i> c. kötetéről	78

TÁRSMŰVÉSZETEK

CSÉBY GÉZA: Tízéves a MŰSZAK	82
TURBULY LILLA: Dióban a csodát – Beszélgetés Jankovics Anna színész-rendezővel	86
JUHÁSZ KRISTÓF: A göcseji kultúrtáj keresése – Göcseji nap Szentkozmadombján	90
PÉTER ZSOMBOR: Corpus Christi – Jan Komasa filmjéről	94

PANNON TÜKÖR 25

2020 DÍJAZOTTJAI – Móré Tündével Nagygyéci Kovács József beszélgetett	96
---	----

GÖCSEJI BESTIÁRIUM

JUHÁSZ KRISTÓF: A göcseji hébacs	98
HÍREK	101
SZERZŐINK	102

IMPRESSZUM

Alapító főszerkesztő: Pék Pál

Szerkesztőbizottság:

Cséby Géza (Keszthely)
Hóbor Erzsébet (Zalaegerszeg)

Szerkesztőség:

Bubits Tünde – főszerkesztő
Nagygyéci Kovács József – főszerkesztő-helyettes
Bence Lajos – munkatárs
Vörös István – munkatárs

Rovatvezetők:

Babiczy Tibor – vers
Bene Zoltán – próza
Izsó Zita – műfordítás
Ayhan Gökhan – debüt
Móré Tünde – kritika
Molnár András – helytörténet
Kostyál László – képzőművészet
Turbuly Lilla – színház
Tóth László – zene

Szeglet Lajosné Dömötör Annamária –
olvasószerkesztő

Online: www.pannontukor.hu

Online-főszerkesztő: Nagygyéci Kovács József

Készült Zalaegerszeg MJV és Nagykanizsa MJV
Önkormányzata, a Magyar Művészeti Akadémia és
a Nemzeti Kulturális Alapprogram támogatásával.

Szerkesztőségi cím:

Pannon Tükör Szerkesztősége, 8900 Zalaegerszeg,
Landorhegyi út 21.

Tel: 06/92 951-513

E-mail: pannontukor@gmail.com

Kiadja a Pannon Írók Társasága

Felelős kiadó: Gyimesi Endre elnök
Előfizethető csekken vagy számlázással, mely a
szerkesztőség címén igényelhető.

Számlaszám:

Zalavölgye Takarékszövetkezet, Zalaegerszeg
75500258-10809415

Ár

1000 Ft/szám

4500 Ft/év

ISSN 1219-6886 (Nyomtatott)

ISSN 2732-0510 (Online)

Lapterv:

Náspáng Grafika

Nyomdai munkák:

Göcsej Nyomda

8900 Zalaegerszeg,

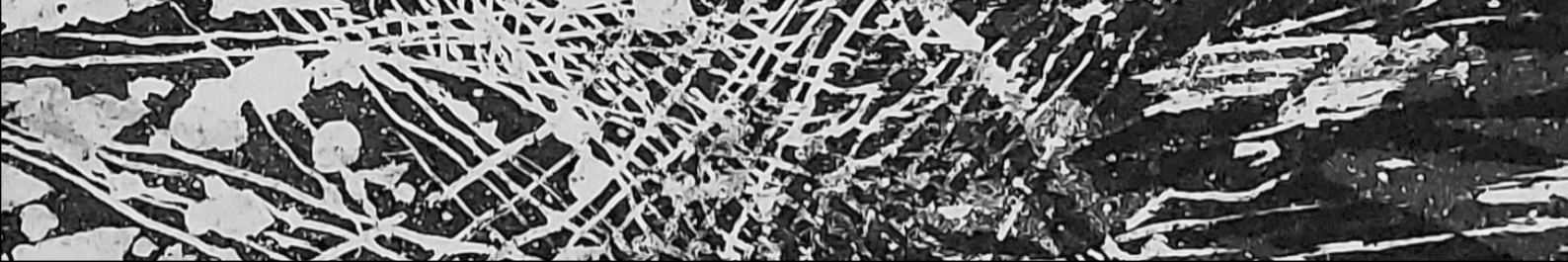
Bajcsy-Zsilinszky tér 2.

E-mail: info@gocsejnyomda.hu

BALOGH ISTVÁN PÉTER: Pár (Velemér)

Vass Norbert

November

1.
Tiszta az ég délnyugaton, de üres, viaszban égnek a mécsekbe költözött csillagok.
2.
Mennynek intő matt ágak körvonalai a sötét márványsírlapon, és némán kanyargó göcsörtös gyökerek a föld alatt.
3.
„Mostanában azt álmodom, hogy megszületik a Jézuska a hasamban, és jókedvű vagyok” – Bori, óvodásforma kislány a Zsigmond téri streetworkout-pályán, kissé váratlanul a hozzá hasonló korú Barnának, de Barnát ez nem rázza meg, bólint és kergetőznek az avarban tovább; én meg csinállok akkor még pár húzódzkodást...
4.
Sárga leveleket fúj sárga lámpafénybe a szél, és furán csönget szürkületkor a villamos.
5.
Örülök, hogy magamat idézhetem a Pannon Tükörben (TótEndre_83!) – Facebook-poszt 2020. 11. 05. 11:05
6.
Felhők ólálkodnak fölöttünk Óbudán, novemberi szürke farkasok.
7.

8.
Nem látszik a folyó fölötti ködben más, csak egy sárga sapkabojt, a túloldalon aztán a rakpart derengeni kezd: biztos ponton át húzni az egyenest.

9.
„Egyszerű a megoldás: az egyenes szemből nézve pont, és azért nem tudjuk az időt megállítani, mert már eleve egy helyben áll...” – tiktak-tiktak-tiktak, Bérczesi Róbert szórakoztató interjúkat ad.

10.
Érkezett a SZIFON-ra tegnap egy erdőről szóló szöveg, acélkeretekre hajlítják benne a fákat élelmes bútorasztalosok, erre ma olvasok az interneten a lengyel fenyvesről, ahol ismeretlen okból lett a fenyők törzsén egy görbület, és az rendben is, hogy a legjobbak utolérhetik a valóságot prózában néhanap, de vajon mi az az erő, ami gyomorszájon üt egy egész rengeteget?

11.
Azt is a november tanítja meg, hogy minnesotai nyírfaedők az égből nézve megőszült korallszigetek. (Fargo So2Eo7)

12.
Dobozból a gyufa, teából a korty, égből a köd, családból az anya, napból a mondat, torokból a szó, esőből a csepp, mécsből a láng, erdőből a fa.

13.
Mikor véget ért már majdnem, leírnivaló nélkül a nap, a sarokba ültem átgondolni, hogy miért, erre olyan szögből láttam meg a szobát, mintha egy jól ismert lemezen fedeztem volna fel egy rejtett számot a hosszú csöndsáv után, úgyhogy sötét és mélabús pénteken lakatlan szobasarkokba telepedjete, és hallgassatok halkán, lassú lemezeket!

14.
Elveszett mondatok helyét írom újra vakon és rettentően unom, hogy olyan rém unott vagyok.

15.
3:40 körül koppantott ma is a rém, mint mostanában éjszaka – csukva a szemem, nem mozdulok, pirosnak képzelem az ujjait, de hogy itt járt, reggelre nincs nyoma.

16.
Úgy látom, a polcomon a legtöbb könyvgerinc piros, sosem számoltam még ezelőtt, így aztán nem is mondtam ezt senkinek; tizenhatodika van, boldogok a könyvmarketingesek.

17.
A Budapest Music Centerből közvetítjük a „*Boldog, szép napok?*” című, könnyűzenéről szóló tanácskozást: streamminőség-izgalom és HugóHami-demokrácia a mai összetett szavak, de még jobb, ahogy üvegcsönd pattog a végén a könyvtár polcai között.

18.
„Még a fának is van reményége” (Jób 14,7)

19.
Maszk alá kúszó csípős vizslafoszag, koszos utak, kupakoskifli a Karácsony Sándor sarki Hóbagoly salátabár bejárata előtt, a járdán görbe ágárny, meg, ahogy az okker darukar a foghíjtelek fölött az ólomszürke égre borul és bontásra vár – Csikágó, pár perccel kijárási tilalom előtt.

20.
Zavarbaejtő sárga fúrós karácsonyfadisz egy online ajándékbolt kínálatában (és ez nem egy metafora).

21.
Az avarba rejtettem a mai mondatot a Hajógyári-szigeten, csikóhal alakú, sárga fűzfalevelek alá délután, úgyhogy ha éles szél fúj majd éjszaka, színeset álmodnak tán holnap a megfagyott szavakat szaglászó kutyák.

22.
Csipcsirip, csipcsirip, csipcsirip, ma hajnalban a madarak meghozták Kovács Rozit!

23.
Az ég alja lustán a vízbe ér és bordóra festi a folyó innenső felét, szél készül valahol, fáznak az ujjaim a vékony kesztyű alatt.

24.
Akkora a köd, mintha szemüvegre vett volna maszkot a város, vagy maszkra szemüveget.

25.

A hátsó lámpám fogta magát, és este kialudt, szemből voltam csak ezek szerint a rakparton látható (***) Bye Bye, piros LED-jelek (***)).

26.

Az ELTE mesterszakosaival beszélgetünk reggel a hazai punk kezdeteiről, a „Másként fészülködők”, amit az előadás címéül választok, passzol az én frizurámhoz is.

27.

Belevaló varjú károg kitett bútorokról két autóduda közé és lejárt határidőnaplók pihennek leszakadt bojlerok alatt, a sok kiszórt kacattal a körút ma este slendrián apokalipszis-makett.

28.

A Dunkelflaute „sötét szélcsendet” jelent, és olyan, mintha egy posztrock-lemez címe lenne, közben csak azt írja le, milyen idén a november második fele.

29.

Vasárnap van, a koszorún riadt, kósza még a fény, de az év a jászolhoz kezd mától közelíteni, és tán éppen a korhadt, szótlan, csupasz ágak árnyait vihetjük magunkkal a mindszenttől adventig tartó hónapból a gyermek elé, aki karácsonyi sötétből megszületik.

30.

(Fotó: Hegedűs Gyöngyi)

Kemény István

2020. december

1.

Süt a nap!

2.

Legalább valami nyoma lenne, hogy vagyok! – így sír.

3.

Elmondja, hogy ők ketten görög verseket írnak együtt hetek óta, aztán át is küld egy párat: ugyanazt a lebegős örömet érzem ki belőlük, mint amivel a saját lovagos verseimet írtam.

4.

Azért ha én lennék Elon Musk óvónénije, összeszedetném vele a műholdjait.

5.

Biciklit akar venni Jáván, ami jó terv, mert nem csak motorozik majd, hanem mozog is.

6.

A Gödörnél ülünk a szokott padon, azt mondja, most döbbsent rá, hogy mind a két fiatalkori abszolút kedvenc könyvében, A Gyűrűk Urában meg az 1984-ben is ott van egy-egy mindent látó gonosz szem.

7.

Katával álmodom: nagyon öreg, a Feneketlen tónál tipegünk karonfogva, mezítláb, ott, ahol a részeg orosz katonákat ijesztette el a retiküljét forgatva, hogy azt higgyék, kézigránát van benne; a fehér kabátja van rajta, a sáros földet nézem, szégyellem, hogy még nem írtam meg az életét.

8.

Ráadásul a beszélgetés előtt kiderül, hogy élőben fog menni, vagyis vágás nélkül valami kerek egészét kéne most itt produkálnunk egy üres előadóteremnek, de végül rendben lezajlik, olyan, amilyen, nem baj, nagy kő le.

9.

Túl vannak a fiai a covidon.

10.

A csípője gyógyult, el van felejtve, mondja, majd éles tájképeket nézünk a Marsról, és pont 8-ra le is érek tőle gyalog.

11.

Délután ki P.-ra, a hévnél I. vár M.-val, együtt át T.-ra autóval, felköszönteni I.b.-t, ők M.n.-vel hálisten túlestek már a fertőzésen, vacsorával várnak minket, és tudom, hogy ma este itt náluk már csak szép és jó dolgok történhetnek, beleértve az Újpest-Puskás Akadémia meccset is.

12.

A neve Pinkó (=az Ördög Fia), pedig lány.

13.

Végül valami olyasféle döntés születik, hogy itthon fognak lakni, amíg Pinkó beszokik, hogy ne É.-nél rágjon össze mindent, hanem itt, nálunk.

14.

A sárvári verspályázatok olvasom napok óta: legalább a díjakat meg fogják kapni a gyerekek, ha már idén elmaradt a tábor.

15.

Elsején kezdtem válaszokat írni a K.B.-féle interjúra, és még seholy vége, nem kéne mégiscsak megőrülnöm magamtól?

16.

Felhívtam a születésnapján, vidám volt, pedig az a zongora jár az eszében, amin ötven éve zenélni tanulhatott volna, ha Emil bácsi el nem szállíttatja.

17.

A három napja nem válaszol, R.-nak se.

18.

Diósi Lajossal olvasok interjút, és pár ünnepélyes pillanatra átlátom, hogy a gravitáció miatt a makroszkopikus testek – köztük mi - nem tudnak egyszerre több helyen létezni, mint az elektronok: mert minél nagyobb tömegű egy test, annál kevésbé stabil az itt-és-ott szuperpozíciója, vagyis annál inkább hajlandó a test úgy dönteni, hogy mégis inkább vagy itt van, vagy ott van; és ezért nem seholy vagyunk.

19.

A versek alapötlete tetszik neki, de a feministás sorral baja van az elején, hogy félrevisz, mert felbosszantja az olvasót, még őt is, pedig ő nem is úgy feminista – de azért más neki ne bántsa őket.

20.

Ma 17 éve írok naplót; ez a 6211. nap, az öt szökőnappal együtt.

21.

A koccintás után I.-vel gyalog a Kossuth téri metróig, idén már nem látjuk egymást.

22.

Ma megint átnéztem az eddig meglévő Pannon Tükör-egymondataimat, és hiába tudom, hogy nem kéne túlgörcsölnöm a dolgot, a napnál is világosabb, hogy még január 14-én este is javíthatni fogom őket.

23.

Takarítottam a nagyszobában, és most tisztaság van, ez jó, ez jó.

24.

Online karácsonyi vacsora a Mamáékkal, utána offline séta a Duna-parton műkövön, és aztán V. L. megkántál minket Csíkból vezetékes telefonon: de a meghatódásunk az valódi, ahogy minden évben.

25.

Váci séta tóba eső kiskutyával, sok nevetéssel; és ő mondja a kocsiban a legviccesebbeket, pedig délben megláttam, hogy könnyes a szeme.

26.

M. a lelke a K. család karácsonyának: főz, játszik D.-val, terít és szed, és megint szalad játszani, és a végén csakazértse hagyja, hogy mézesalma-evés nélkül széledjünk szét.

27.

A karácsonyi TGM-interjút olvasom, azt mondja, abbahagyja: üvöltözzön, káromkodjon, okoskodjon, aki akar; és a kommentelők üvöltöznek, káromkodnak, okoskodnak, én

meg járok két órát, Szent László utca, Rákospatak part, Duna-parton vissza, ennyit tettem ma hozzá a világhoz.

28.

Kibírtam, hogy ne nyissak rá semmi másra, amíg nem olvastam végig K. K. könyvének a kéziratát, és nem fejeztem be a B.-nak szóló levelet, amit október óta írok!

29.

Most már éjfél közeledik, ülök a gépnél, még hozzá valami rejtélyes okból elégedetten ezzel a nappal, pedig már három órája csak kattintgatok, előtte kijárási tilalmat sértettünk Ágival: átjöttünk négy üres falun, fél Budán meg a Margit-hídon megbüntettetlenül, még előbb Zs.-t, A. M.-t és a pulit leadtuk Gy.-en A. M.-éknál, még előbb a Gy. fölötti dombokon vizlás-pulis sétát tettünk a sötétben a szántás szélén, még előbb a kutyák egymást hergelve üvöltötték végig az utat a kocsiban, még előbb

közös, vidám ebéd volt (húsleves és hurka), még előbb A. M. megfőzte a húsleveset és megsütötte a hurkát, még előbb földrengés volt Horvátországban, lengtek a díszek a karácsonyfán, még előbb végre elküldtem a választ B. levelére, még előbb kinyitottam a lovagos versek fájlját, de gyorsan visszazártam, mert nem éreztem a felelőtlen, lebegő örömet, amivel két hónapja nekifogtam, még előbb felébredtem, de semmit nem vártam ettől a naptól, még előbb pedig aludtam.

30.

Délután R. K.-val Duna-part, vodkával kocintás az újévre, aztán M.-nal K.-hoz, fel a Látó-hegyre, egész este fújom a vizes tuskót a kandallóban, de nem ettől van jó meleg, hanem mert jó meleg van, és kész.

31.

Szerettem 2020-at, és tudom, hogy ő is szeretett engem.

DARTIAN VARDAN: Óváros, Jereván (Örményország)

Alex Capus Idő kérdése¹

Anton Rüter, Hermann Wendt és Rudolf Tellmann tizenhét napig időztek Daressalamban. A tizennyolcadik nap reggelén a tizenkét askari meg a két pirosarcú káplár, akik annak idején a kikötőhídon fogadták őket, fősorakozott a Kaiserhof szálloda előtt. Utána egy négylovas zárt kocsí gördült az épület elé; a kormányzóné és a kormányzó szálltak ki belőle. Karanfogva lépdelték föl a lépcsőn a verandára, ahol Rüter, Wendt és Tellmann útra készen várakoztak. A poggyászokat a szállodaszemélyzet már átvitték a vasútállomásra. Ada Schnee derűs energikusságával és az alakját körüllegő ibolyaillattal belakta a verandát és elevenséget hozott; az éjjeli nyugalomukkal, a reggelivel, a szállodaszemélyzettel és az ágyaukkal való elégedettségükről tudakozódott a papenburgiaknál és bizakodóan nyilatkozott az időjárásról, amely az elkövetkező napokban ugyan forrónak, de nem túl párasnak ígérkezett. Ezután mielőbbi indulásra ösztökölte a vendégeket, hiszen a mozdony már gőz alatt van, a *Götzen* alkatrészei pedig be vannak rakodva és gondosan rögzítve vannak a tehervagonokban. Attól ugyan nem kell tartani, hogy a szerelvény nélkülük, egyedüli utasai nélkül elindul, de minél korábban nekivágnak az utazásnak, annál kellemesebb a nap.

A Nap ugyan még alacsonyan állt az óceán fölött, de máris olyan perzselő hőséget ontott, mint egy nyitott kazánajtó. A lovak kiizzadtak a kormányzói rezidenciától a szállodaig vezető rövid úton; orrlukaik körül vastag csomókba gyűlt a hab. A kormányzó, amikor vendégei után ő is beszállt a kocsiba, zsebkendőjével végigtörölte a tarkóját és az arcát. Hitvese körülnézve meggyőződött róla, hogy mindannyian kényelmesen ülnek, majd amikor a kocsí elindult, fejét az ablakon kidugva derűs mosollyal szemlélte az elvonuló pálmaligetet; így jelezte, hogy ezúttal önként lemond a művelt társalgásról, és a szemlátomást szenvedő urakat tapintatos kímélettel átengedi a hallgatásba-süppedésnek. Az urak ezt némán köszönték meg.

Mélyen az éjszakába nyúlt az előző este. A császár születésnapját ünnepelték, az év legfontosabb társadalmi eseményét. Német Kelet-Afrika minden szegletéből ideutaztak a telepesek: thüringiai gyapottermesztők Usambarából, bajor kaucsukültetvényesek Ukamiból, holsteini szizáltermesztők Mahengéből, sváb vámtisztviselők Udjidjiból és szász tisztek Tangából, porosz misszionáriusok Bismarckburgból és hannoveri nagyvad-vadászok Wasukumából, rajna-vidéki elefántcsont-kereskedők Kigaliból, mecklenburgi aranyvadászok Sekenkéből és mindenféle ismeretlen eredetű és hátterű kétes kalandor – mindnyájan az ünnepi zászlódszbe öltöztetett Bismarck téren gyűltek össze, egyetértésben, hogy megnézzék a gyarmati haderők parádéját. Az urak, amennyiben jogosultak voltak rá, egyenruhát viseltek, a hölgyek selyemszoknyát a merev halcsontos fűzőjük fölött. Az askarik zenekara, miután eljátszották a különböző takarodó-dal-lamok egyvelegét, térzenét játszott egy hidegláztól reszkető, sápadt főhadnagy, bizonyos Karl Ernst Göring vezetésével, aki aggodalmat keltően piros ajakkal diktálta az ütemet. A kikötőben horgonyzó *Königsberg* százegy üdvlővést adott le. Schnee kormányzó a tér fölött messzezenő, erőteljes hangon beszédet mondott; először szuahéliül, aztán németül, és messziről egyáltalán nem ifjú aggastyánnak látszott, hanem egy legszebb éveiben járó férfiúnak. Főlemelte a pezsgőspoharát, mire a jelenlévők – a telepesek csakúgy, mint a néger katonák, az odagyúlt indiai és arab báméskodók meg a libériás szolgák – akárha egyetlen torokból, hangosan éltették a császárt; olyan dörgő hangon, hogy az megreszkettette a fekete pálmaleveleket a türkiz- és narancsszínben, no meg lilán ragyogó esti égbolt háttére előtt. Miután kétszer elmasíroztak előtte az askarik, a kormányzó fogadta Zanzibár császára, valamint az arab, az indiai és a bennszülött méltóságok szertartásos hódolatát, azután pedig Ada Schnee évről-évre megismétlődő,

¹ A szerző *Idő kérdése* című regényének (Albrecht Knaus Verlag, München 2007 [in der Verlagsgruppe Random House GmbH]) *A császár születésnapja* c. fejezete. A regény megjelenése a Gondolat Kiadónál ez év folyamán várható.

feszült izgalommal várt fellépése következett. Egy hét év körüli, piros-szegfűmintás fehér muszlinruhába öltöztetett ngoni leánykát vezetett oda a szónoki emelvényhez, aki tisztán csengő hangon és tökéletes hannoveri németséggel a következő verset adta elő:

„Kedves férfi császár urunk
és Berlinben lakik;
csak ne lenne oly messze, már
szaladnék is addig.
A császárnál hogy mit tennék?
Hát nyújtanám kezem
a legszebb virágokkal, miket
csak a kertem terem,
és szólnék: ›Hú szeretetem
hirdeti mind, de mind‹,
aztán futnék is vissza már
és itt lennék megint.”

Sötétedéskor, amikor rajokban fölszálltak a mezőkről a moszkitók, a báméskodók hazamentek, a katonák pedig visszahúzódtak a kaszárnyába, hogy a lehető leggyorsabban a nyakára hágjanak a tizenkét hordó ingyen-méhsörnek. A Bismarck téren fáklyákat és füstölőrudakat gyújtottak, a hölgyek szegfűszegolajjal dörzsölték be az arcukat, a kezüket és a sarkukat. A zenekar eljátszotta a „Heil Dir im Siegerkranz”-ot², majd a *Németek dalá*-t³ és a „Wacht am Rhein”-t⁴. Minden európainak jutott pezsgő, és újra hangosan éltették a császárt. A következő órában a kisültetvényesek és kishivatalnokok előadhatták diplomáciai missziójukat.

– Fő-vámigazgató úr, a rómaihárompernégy számú vámúrlap, már ne vegye rossz néven, a gyakorlatban, megbocsásson, teljességgel használhatatlan.

– Főparancsnok úr, könyörgöm, vezesse szigorú büntetőexpedícióra a katonáit a marharabló maszájok ellen.

– Mit mondott, hogy álltak szombaton a *Ceylon Kaucsuk*-részvények?

– Negyvenhárom kilencen. A maszájok, tudja, emberemlékezet óta abban a meggyőződésben élnek, hogy a világ összes szarvasmarhája az ő tulajdonuk. Ha a szomszédjuk valaki, egyszerűen ott állnak az ajtaja előtt, és követelik a jószágát.

– Megint le kellett állnia az északi vasútnak, mert a természetes egyszerűen kizabálják a sínek alól a talpfákat. Képzelve el: kemény német tölgy a Fekete Erdőből, ezek meg egyszerűen föl-zabálják. Most mindet kiszedtük, háromszázezer darabot, és visszaküldtük Hamburgba, hogy telítsék őket kátránnyal.

– Mikor érkezik meg a *Windhoek*?

– Szombaton. De tudja, mi a helyzet? Kátrányozottan még jobban ízlenek a talpfák a nyavalyás férgeknek. Nincs mese; muszáj lesz átnyergelnünk vasra és betonra.

– Ha nem épül hamarosan egész évben járható út Kipembawéba, kénytelen leszek feladni az ültetvényemet.

– A maszájoknak tényleg nincs ki mind a négy kerekük. Tavaly a legkomolyabban föl akartak kerekedni Angliába, hogy mint tulajdonukat, ismét birtokba vegyék a brit gulyákat.

² Kb.: Dicsőség néked, győzelmi koszorúsna (A német császári himnusz kezdősora)

³ A. H. Hoffman von Fallersleben „Deutschland, Deutschland über alles...” kezdetű verse; megzenésített változatának diadalútja az 1. világháborúban kezdődött, 1922-ben a Weimari Köztársaság nemzeti himnusza lett (1933-tól ’45-ig csak az első strófáját énekeltek, a többi Horst Wessel nemzetiszocialista dalszövegére cserélték le), harmadik szakasza 1991-től az egyesített Németország nemzeti himnusza.

⁴ „A vártán a Rajnánál”: Max Schneckenburger 1840-ben írt politikai dala; 1854-ben írt hozzá zenét Carl Wilhelm, s a dal ebben a formájában 1871-től (a „Heil Dir im Siegerkranz”-cal együtt) a Német Birodalom nemhivatalos himnuszának szerepét töltötte be.

– És szárazföldön mentek volna?

– Mondja csak, járható már a Dorongóba vivő út?

Míg az urak üzleti ügyekkel foglalkoztak, a hölgyek a születésekről, a halálesetekről és a feltételezett házasságtörésekről cserélték ki legújabb értesüléseiket, összehasonlították a társaságbeli hölgyek ruháit a magukéval, és a szájuk elé tartott tenyérrel kibírhatatlanul affektált pávatojónak csepülték a kormányzónét, aki, akárcsak egy éve, ezúttal is vitathatatlanul a legcsodálatosabb ruhában pompázott valamennyiük közül. Kevéssel nyolc óra előtt aztán a pávatojő körbejárt az alacsonyabb státuszú hölgyek között, hogy a legszívélyesebb hangon megköszönje nekik a látogatást, amely köszönetet azok, igen helyesen, úgy értelmeztek, hogy itt az ideje elbúcsúzni- és indulniuk. Az ily módon megaláztatottnak nem maradt más hátra, mint a dühtől sziszegve kiűzni az éjszakába némiképp már spicces férjeiket, s valamivel később az ágyban a legújabb pletykákat emésztgetniük, táplálva gyűlöletüket az haute volée iránt, s egyben terveket kovácsolni a közéjük való fölemelkedésre. A legfontosabb személyek – a nagy ültetvények birtokosai és hitvesei, a legjobb módú nagykereskedők, a gyarmati tisztviselők hitveseikkel, a gyarmati alakulat tisztjei, a többi gyarmattartó hatalom konzuljai, valamint a három papenburgi hajóépítő – azonban követték Ada Schnee invitálását, és három, patkóformán elrendezett, gazdagon terített ünnepi asztalhoz telepedtek le a kormányzói villa kertjében. Murvafürt- és hibiszkuszbokrok között világos nyári ruhák és fehér vászonöltönyök világlottak, hangzavar hallatszott. A vendégek a verandáról kipillantottak az Indiai Óceán csillámló, sötét vizére. Szelíd, hűvös szellő enyhítette a nyomasztó hőséget, s a fehéren derengő part felől fölhallatszott a tenger ritmikus morajlása. Magasan a tető fölött, a villogó-hunyorgó csillagképek alatt ide-oda hajladoztak a pálmák fekete koronái. Három szopósmalac sült nyárson, a sötétben fehéren világítottak a liliomok, s a park közeli tavában harsányan brekegtek a békák. Schulze serfőző egy hatalmas kalapáccsal két hordó, külön erre az ünnepre főzött szűretlen búzasört vert csapra.

Anton Rüter, Hermann Wendt és Rudolf Tellmann egymás mellé ültek le az asztalhoz, és követték a főként a nagyvilág szalagcímeiről folyó társalgást. Az újságok ugyan már három-, négyhetesek voltak, mire Daressalamba értek, az Isten háta mögötti vidékekről érkezett ültetvényesek számára azonban, akik az eseményektől való többhónapos lemaradáshoz voltak szokva, olyan volt mindez, mint egy pillantás a jövőbe – olyan pillantás, amelyért a birtokukra visszatérve hónapokig vezekelniük kell majd, hiszen ott valamennyi hírt állottnak és idejétmúltnak fognak érezni. A kormányzó kertjében megtudták tehát a papenburgiak, hogy egy sereg dolog történt a hazuról való távozásuk óta. Japánban kitört egy vulkán, ami hétezer ember életét követelte és tizenháromezer házat rombolt le. Oroszországban Maxim Gorkij kegyelmet kapott, és visszatérhetett Capriról, nyolcéves száműzetéséből. Ausztráliában három Benz-automobil nyerte a Sidney és Melbourne közötti ezer kilométeres megbízhatósági futamot. Firenzében letartóztattak egy Vincenzo Perugia nevű díszletfestőt, aki ellopta a Mona Lisát a Louvre-ból. És Londonban Winston Churchill tengerészeti miniszter több pénzt követelt a haditengerészet számára, különben, úgymond, a németek magukhoz ragadják a világtengerek fölötti uralmat.

Az étel finom és nagyon bőséges volt. Az urak gazdaságról és politikáról beszélgettek, a hölgyek komoly arccal hallgatták őket. Szó esett a kaucsukválságról, az európai pénzpiacon uralkodó depresszióról, a Nairoibiba vezető új távíróvezetékéről; s amikor távozott végre a francia, a brit és a belga konzul, a beszélgetők a lényegre tértek, és Németország ébredéséről, a birodalom világhatalmi küldetéséről, a német nép élettér iránti jogos igényéről cseréltek eszmét, továbbá a britek arroganciájáról és a franciák önteltségéről és gátlástalanságáról. A belgákról, a gyarmat nyugati szomszédairól nem esett szó. Mindenekelőtt abban értettek egyet az urak, hogy hamarosan kitör a háború az európai hatalmak között.

Különös magabiztossággal nyilvánított véleményt a dologban a *Sirály* segédcirkáló parancsnoka, von Zimmer tengeri sorhajóhadnagy. Elszegényedett nemesi családból származott, és a gyorsabb előléptetés reményében helyeztette magát a gyarmatra. – Kritikus a helyzet, sőt nagyon kritikus – mondta megsimítva a bajuszát. – Sötét felhők vonulnak föl a horizonton, a helyzet feszült. Elkerülhetetlennek látom az összecsapást, mondhatnám, egy természeti törvény szükségességével bekövetkezőnek.

– Minden tisztelem a természettudományoknak – válaszolta Schnee kormányzó –, de engedje meg azt remélnem, hogy az ember mint kultúrlény képes hatályon kívül helyezni a természeti törvényeket.

– Egyetlen rossz szót sem akarok szólni a napnyugati kultúrára – replikázott von Zimmer. – De az kétségtelen, hogy a többi nyugati állam az, aki irigy a megerősödésünkre. Ez nem torkollhat másba, mint az erők összemérésébe.

– Lehetséges, sorhajóhadnagy úr. Ez esetben viszont azt remélem, hogy legalább minket itt, Afrikában el fog kerülni a háború.

Ebben a pillanatban Göring főhadnagy hangos koppanással letette az asztalra a sörös poharát.

– Szóval ezt reméli, kormányzó úr?

– Úgy van, ezt remélem, főhadnagy úr – mondta a kormányzó. – Ön nem?

– Reménykedni mindig lehet, csak ritkán segít – simította ki fakó haját a homlokából Göring, majd mélyen hátradőlt a székén, és lehunyta a szemét, mintha nem venné észre, hogy az egész ünnepi társaság az ő egészségtelenül piros ajkain csügg. Karl Göring szavának súlya volt, mint-hogy családjának előkelő státusza volt a gyarmati elitben; apja birodalmi főfelügyelő volt Német-Délnyugat-Afrikában, legidősebb bátyja, Wilhelm, hosszú évekig szolgált állomásfőnökként a Tanganyika-tónál. Ezenkívül azért találták „érdekes”-nek az urak, mert volt egy Hermann nevű öccse, aki nevezetes figura lett a légierőnél, és állítólag roppant tanulságos leveleket küldözött a bátyjának Berlinből. A hölgyek ezzel szemben kétes egészsége okán „intenzív”-nek és „titokzatos”-nak tartották a főhadnagyot. Aki végre fölemelte fekete árnyék körített szemének pillantását, és egyenesen a kormányzó szemébe nézett. – Ha elkezdődik, nem kétséges, hogy mint németeknek ott a helyünk.

– Nyilván – felelte Schnee.

– Ha veszélyben a haza, a segítségére kell sietnünk. Nem igaz, kormányzó úr?

– Természetesen, főhadnagy úr. Csak arról ne feledkezzen meg, kérem, hogy ez a mi védnökségi területünk most van kiépülőben, s így nehezen viselne el egy érvágást.

– Ó, persze, az érvágás! – Göring rekedt hangja suttogássá halkult, és minél halkabban beszélt, annál odaadóbban csüggött a szavain az asztaltársaság. – Az érvágás persze gyengíti a néptestet, ebben igaza van. De másfelől itt van a tisztító acélvihar, amelyben a néptest visszanyeri az egészségét, nem igaz?

– Főhadnagy úr, torkig vagyok ezzel a háborúra való kacsingatásával – mondta váratlanul élesen Schnee kormányzó. – Háromfelől ellenségekkel vagyunk körülvéve, a negyedik irányban ott az óceán, amely szintén az ellenségé. Ha itt kitör a háború, el vagyunk veszve.

– Akkor bocsássa meg, kérem, a kacsingatásomat, kormányzó úr – Karl Göring mélyen hátrahajtotta a fejét, mint akit kimerített a társalgás. – Önnek természetesen igaza van. A mi párszáz emberünk egyedül nem fogja eldönteni a világháborút.

– Na, hála Istennek, van, amiben egyetértünk – mondta a kormányzó. – A sorsunk Európában dől el. Ha Németország megnyeri a háborút, a gyarmatok sorsa biztosítva lesz. Ha elveszíti, az összes gyarmat is elveszik.

– Úgy van – Göring a kezébe vette a pezsgős poharát, és tekintetével egy teli palackot keresett. – Éppen ezért kell, nekünk, itt, Afrikában is hozzátennünk a magunkét az európai hadszíntereken kivívandó győzelemhez, ha megkezdődik a csetepaté.

– Ahogy mondja, főhadnagy úr. Ezzel együtt engedje meg abban reménykednem, hogy nem fog kijutni nekünk a világégésből.

– Ahogy óhajtja, kormányzó úr. Ön viszont engedje meg azt remélnem, hogy hamarosan kezdődik a tánc.

Minél hosszabbra nyúlt az este, és minél több söröshordó ürült ki, annál hangosabbak lettek az urak, és annál kevésbé szofisztikusak a beszéd témák. Megfeledkeztek a háborúról, az időjárásról beszéltek, szidták a néger személyzetet, és előadták a kormányzónak, micsoda halálosan unalmas hely Daressalam, és hogy sürgős szükség van egy operaházra, egy lóversenypályára és egy filmszínházra. Nem vezetett eredményre a vita, hogy tudniillik az ötvenkettedik, az ötvennyolcadik vagy a hatvanadik születésnapját ünneplik-e tulajdonképpen a császárnak.

Kevéssel éjfél előtt, a kései órára, valamint a másnap rá váró számos teendőre hivatkozva fölállt az első vendég hölgy, túlradó szívéllyességgel megköszönte a kormányzónénak a vendéglátást, és mindenkinek további szép estét kívánt. Amikor a férje kötelességtudóan szedelőzködni kezdett, hogy ő is induljon, a búcsúzkodó hölgy megelőlegezett elnézéssel megpaskolta a vállát, férjcskémnek nevezte, és azt mondta, maradjon csak nyugodtan. Két perccel később elbúcsúzott a második hölgy, további két perc múlva a harmadik, kicsivel később egyenesen öten indultak útnak együtt, így fél óra múlva maguk között maradtak az urak, és sort keríthettek a körtepálinkára. Rüter, Wendt és Tellmann is ittak a többiekkel. A körtepálinka kitűnő volt, nagy szakértelemmel főzték a taborai katolikus papi szeminárium kolostorkertjében. A kormányzó virsínia-szivarokkal kínálta a társaságot. Öblösen zengtek a német dalkincs darabjai. Újra meg újra éltették a császárt, a zakókat a széktámlákra terítették, feltűrték az ingujjakat, megszabadultak a nyakkendőktől, kigombolták az ingek nyakát, és kiszabadították a földagadt lábukat a gőzölgően nedves lovaglócsizmákból. Már véghezvitt s még előttük álló nagy tettekhez gratuláltak egymásnak, „Győzelem és dicsőség! Győzelem és dicsőség!” bömbölték bele az éjszakába, még több sört és snapszot követeltek, nagy röhögés közepette tekepartit rögtönöztek kókuszdiókkal és üres üvegekkel, amely Anton Rüter fölényes győzelmét hozta. Azután újra a császárt éltették, és megint rázendítettek a „Heil Dir im Siegerkranz”-ra.

Röviddel fél négy után heves felhőszakadás véget vetett a születésnap iünneplésnek. A bőségesen ömlő esőben kialudtak a fáklyák, az urak vigyorogva az asztalok alatt kerestek menedéket vagy rohanva menekültek a fekete gyepen; ketten vagy hárman, akik fa-nyugágyakba telepedtek volt le pihenni, egyszerűen aludtak tovább. Anton Rüter, Hermann Wendt és Rudolf Tellmann vállukat egymásnak vetve imbolyogtak a korbácsszerűen éles mennydörgés és a nappali világo sságot árasztva villódzó villámok között a Hotel Kaiserhof felé, föltámogatták egymást a bejáráthoz vezető, fedetlen lépcsőn, s ott hálásan konstatálták, hogy az éjszakai portás száraz törülközőkkel várja őket, aminek nyomán teljes egyetértésben arra jutottak, hogy engedélyeznek maguknak még egy vagy két brandyt a szálloda bárjában.

Tatár Sándor fordítása

Tóth Krisztina

Holdrakéta

Korábban érkezem, azt mondja nem baj.
A hangja idegen, a házuk ismerős.
A fészbukon találtam rá, alig érti
hogy ki vagyok és mit akarok a múlttól.

Olyan öreg, hogy szinte megsajnálom,
előkeres két csorba poharat,
már nem is tudom, miért vagyok itt,
ebben a versben- és megint sehol.

Egy férfi szobájában porszívózok.
Negyvennyolc éve nem láttam ezt a férfit.
Pontosabban soha: az egy gyerek volt,
egy kövér kisfiú, aki fél a többiektől.

Az óvodai bokrok közt azt ígérte,
egyszer majd én leszek a felesége.
Nem azért jöttem, hogy ezt számonkérjem,
én csak magamra akarok rátalálni.

Nemrég gerincműtétje volt és
a kutyák hullatják a szőrüket.
A fia egy másik városban él.
Láttam az előbb, szinte üres a hűtő.

Hentes és mészáros lett belőle,
egy vágóhídon dolgozik és tar kopasz.
A földszinten laktak, tavaly halt meg az anyja,
jól jön most neki a fém járókeret.

Kisétálunk a parkba, régen nagyobb volt.
A trafóházon túl mi nem mehettünk.
Látod, mondtam, hogy lesz kutyám, nevet fel,
és ebből hirtelen magunkra ismerek.

Nem tudom, szóba hoztam-e a rakétát,
amihez csavarokat gyűjtöttünk dobozban.
Én is jártam a Holdon, felelem,
előre néz, komolyan bólogat.

A kutyák a trafóháznál megállnak.
Tényleg, végül is minden vers holdrakéta,
ez a vers is. Kellett az összes csavar,
hogy lássuk, mi van ott messze, odaát.

Szente Anita

Porcelán

Az öt négyzetméteres szobában, a neobarokk szekrény utolsó előtti polcának jobb belső sarkából, zárt ajtó mögül mosolygok. Kadmiumvörös báli ruhámon szakadás, kilátszik a fűző.

Szemben velem a falon meztelen női akt, XIX. századi a festmény. A díványon fekvő hölgy kimért tekintete a cseresznyefa komód felé figyel. Újságból kitépett fecnit ragasztottak enyves ragasztóval a bal felső fiókra. Lucian Freud legújabb kiállításáról olvashatunk: a festék hús, az akt maga a személy. A hölgy illően bólint, kezét összekulcsolja köldökén, figyeli a cikk illusztrációját: fetrengő meztelenség, akinek arcát sovány kutya nyaldossa. Szemléli, majd kimért pontossággal fordítja el tekintetét. Szürcsöl a teájából. Megigazítja gyöngysorát. Felemeli tükrét, arcához emeli. Nem néz bele.

A tükörben nem a díványon fekvő hölgy arcát látom. A komódra ragasztott újságcikket tárja elém. Kitárulkozott női alak széttárt lábaival. Lábfejehez gabalyodott a lepedő. A combjai puhák és peckesek.

Pattanásig feszülnek a drótok a végtagjaimban. Kimértebben állok, mint bármikor.

A díványon fekvő hölgy megmozdítja a tükröt. Fénysugár érkezik felém. Szabályos a fényvisszaverődés. Vakon bámulok magam elé.

Törzsemet állvány szorítja, biztosítja a helytállást. A szembogár elrepül. Épp a komód felé igyekszik. A látvány a bőr. A puha bőr. Érzem az illatát.

Kemény parkettára fekszem, kócos a hajam. Combjaim feszülnek a kitérástól. Nincs drót, nincs állvány. Nincs üveg, nincs gondosan kevert kerámiafesték. A bőröm nem simított, a hajam nem mintázott. Szellő és hidegrázás. Lazult test és feszültség. Erő. Szórtelen kutya közeledik felém. Ugrik. Magamhoz ölelem. Bambán bámul rám. A kutya meleg szuszogását érzem a mellkasomon. Félelemmel érintem meg, melegséggel tölt el finom moccanása. Meleg lehelet, meleg bőr. Védtelen vagy!

Kifújom a percek óta bent tartott levegőt.

Most ismét tűhegy pontossággal állok itt. A bűbajos kerámiafesték továbbra is makulátlan.

Nehezen kapok levegőt, a fűzőt egykor gondosan megszorították.

– Hozd vissza! Hozd vissza, kis patkány!

A ruhámból tépett bársonydarabbal lohol a komód felé. Betakarja a meztelen testet.

Ki nyitotta ki a neobarokk szekrény üvegtaját?

Reggel

Pihe tömeg, dunyha súly. Ez a pók tegnap este is ugyanitt volt. Visszacskom a szemem.

Az elefánt felém tart, ormányát az ablak felé szegezi, közben hátrafele araszolgat. Nincs függöny a karnison. A fehér fal foltos. A takaró sarkát ölelem magamhoz, mozdulatlanul fekszem. A párnámon nyálfoltok.

– Tegnap is itt voltál. Ma mikor tervezel kiugrani az ablakon? – kérdezem tőle.

A könyvespolcon ágaskodó porcelán ló. Nyerítve rúgja el maga alól talapzatát. Ügetve közelít felém. Kopogó parketta.

– Halkabban!

Vágta. Előugrás. Takarószéle. Vágtaugrás. Sikeres ugrás.

– Ma is kitettél magadért!

Nyugtalanul csörtetni kezd a sosem látott, ágyam alatt élő vakond. Az ágyneműtartó kellően sötét neki. Éhes lehet. Vakondtúrás a fejem alá. A párnámban élő gilisztákból kíván fogyasztani. Feltúrja a szamócaágyást. Ásás. Hosszan a lepedőn. A lábamig.

A kinyitott ablakon veréb repül be. Csipeget a szamócából.

– Eheted bátran kis barátom, nincs permetezve – szólok hozzá, mielőtt még arcomra repül.

Pihe tömeg, dunyha súly. Befészkei magát a magamhoz szorított csücsökbe.

Most már mindenki itt van. Megnyugszom. Nem néznek egymásra. Nem néznek rám.

Fekszem mozdulatlanul. A nap felkelőben van. Jobb kezemmel megsimítom a veréb kobakját. Bal kezemmel belekapaszkodom a ló sörényébe. Jobb talpammal megérintem az elefánt hátsóját. Bal talpammal félrehúzó a lepedőt. Menj haza, kis vakond!

Zizegés. Szél. Beindul a cirkula. Autó érkezik. Csengetés. Ismerős lépések. Lépcső. Te vagy az. Kinyitod az ajtót. Fekszem mozdulatlanul.

– Hiszem, hogy a fejedben élő lények, egyszer majd képesek lesznek szeretni egymást – mondod, és becsukod az ablakot.

Közben pedig megemelkedik a törzsem. Végtagjaim mereven lefeszítve. Levegővel szívom tele a mellkasom. A fejemen giliszták másznak. Mellizom. Fűrészizom. Rekeszizom. Hasizom. Canalis inguinalis.

Már nincs szükségem a takaróra.

Borda Réka

Amelyben a lírai én elszámol önmagával

Egy, megérett a gondolat, hogy felnézek a képernyőről,
és nem káprázik a szemem. Hónapok óta kora reggeltől
késő estig dolgozom, ebédelni csak néha, pár szelet pirítóst.
Hogy híztam mégis, inkább hagyjuk.

Kettő, csipkebokorvessző fúrja az oldalam:
mennyi elszalasztott fogantatás egyetlen percben.

Három, te vagy a párom, kizsigerelem. Csak lennél annyira
kellemes, hogy elhiggyem, rám kényszerítenek.
Ez túlságosan lányos, jelenti ki az ügyfelem,
és elfelejt fizetni nekem.

Négy, tejet öntök, a tüskés vádlimat simogatom,
és elhallgatom a telefonban,
ahogy anyám hiányolja az unokákat.
A boldogság nem az, hogy miben,
hanem hogy kiben hiszel. Sípól a vonal,
ketyeg az óra.

Öt, leszáll a köd, és elszégyellem magam,
amiért a méhem egy üres lakás. Itt jól mutatna
egy kisautó, ott egy egész életnyi önfeláldozás.

Hat, hasad a has, tolonganak benne
az elhajtott családok, és én mégis rémisztően éhes
vagyok. Felkelek, pirítóst kenek, gépelek.

Most jöhet a hét, hogy sárosak a napok,
mert összekoszol a munka,

aztán a nyolc, hogy lakatlan a ---

Kilenc, felkelek, dolgozom, alszom,

és tíz, megint este tíz.

Azon való tanakodásban, hogy mit hozhat a következő esztendő, és a szokásos pesszimizmussal, hogy kellemes csalódásként érjen, ha mégis történik valami jó

Akit eltemettek,
keljen fel, hogy legyen hova
bújnunk.

SZTRANYÁK ZSÓFIA: Álom (Szombathely)

Bátyi Zoltán

Füstös rímek, kocsmazajban

Verssirató, egy szegedi költő emlékére

Egyébként költő – súgták ketten is a sörös korsók fölé hajolva. A költő, mondta a harmadik, érces-büszke hangsúlyt adva a szónak. Költő? – vágott rést tekintetem a termet beborító füstön, mert akkor még (múlt század, nyolcvanas évek) cigaretták parazsa izzott minden kézben. Én meg ámultam az örömtől, hiszen a fogalom: költő, nem kopaszra nyírt, rangjától fosztott, egykedvű vállrándítással kísért szó volt csupán, hanem vágy, irigykedés, tisztelet bújt meg a mélyén. Költő, mint himnuszos Kőlcsey, szózatos Vörösmarty, nemzetidaltos Petőfi, toldis Arany. És persze költő, mint Ady, Babits, Kosztolányi, költő, mint József Attila, Radnóti, költő, aki dallamos rendbe szedi a szavakat, szerelmes lányok mosolyát fűzi össze hullámzó folyó hajjain bukdácsoló napfényvel, jókedvében táncra hív, bánatában világ balsorsán mereng. Költő, akinek kötetét ráncos kezű idős hölgyek simogatják a cukrászda nyárban fürdőző teraszán, szeplős kamaszlányok lapozzák földrajzkönyv alá dugva, unalmas iskolai órán, amikor még nem hallják, de bőrük minden pórusán érzik, hogy hamarosan folyosói csengő hangja robbantja szét a csöndet, és ők kiröppenhetnek a múzeumkertbe, ahol egymásnak szavalnak szép sorokat a verseiből. Költő, akinek kötetét olyan csapzott hajú egyetemisták dugják válltáskájukba, akik tarhonyaszagú menzán kanalazva a levest recsegő ágyakon megívott szerelmi csatákról álmodoznak.

– Keveset ír, de minden szava – és ekkor egyikük hangja elakadt, mert tudta, költőről beszélve mégsem szégyenülhet meg sűrke képpel, silány hasonlattal –, igen, minden szava hegedül az agyadban.

– Szóval költő, a verseit ott találod az újságok vasárnapi mellékleteiben, beválogatták antológiákba, és már majdnem megjelent az első önálló kötete is – súgta a másik, mintha költőről nem is lehetne másként beszélni, csak tisztelet hangján, és a tisztelet akkor őszinte, ha suttozásba öltözik. Talán éppen ennek a suttozásnak köszönhető, hogy a csalódás nem ült ki az arcomra, de még csak annyi ereje sem maradt, hogy gúnyos mosolyra ingerelje a szám széleit, mert hát miféle költő az, akinek csak egy majdnem megjelent kötet az életműve. A képek összetörtek: a múzeum kertjében nem szavalnak a lányok, válltáskában a szalámis szendvics nem dörgölődik könyve gerincéhez, és az idős hölgyek, igen, ott a cukrászda nyártól bágyadt teraszán is inkább kötésmintákról vitáznak, mintsem a költő verseiről.

– Sokat tanulhatsz tőle. Kalandos élete volt – kerülték meg újabb szavak a sörös korsókat. Sokat, így igaz, már ha magad is szeretnél költő lenni, bizonygatták új barátaim, amikor a Sajtóház klubjára (Klub? Inkább kocsmá, sötétedés után...) rázuhant az este vastag zajával, részeg dadogásával. A hamutartókban már hegyet formáztak a csikkek, a pult mögül parancsokat osztó pincér hatodszor, nyolcadszor, inkább huszadszor fenyegetőzött, több hitelt, már pedig nem ad. Az öreg portás asztalonként szórta könyörgését, uraim, ha lehetne, egy kicsit csöndesebben, hiszen tudják, a szomszédban magas rangú rendőrtiszt lakik, de szavait elnyelte a szesztől hevült bátorságba öltözött tömeg zaja. Még hogy rendőrtiszt, én, kérem alássan vezércikket írok, ha akarom hetente két nap is, csattant az oszlop melletti asztalnál a publicista önérzete, a terem végén felállított biliárdasztalon pedig vidáman koccantak össze a csontgolyók.

– Bemutassunk? – kérdezték mind a hárman, majdnem egyszerre. De nem, mégis úgy döntöttek, a költő kézfogása egy gyakornok tenyerét ne melengesse. Előbb baktasson csak végig az újonc azon az ösvényen, ami mellett szétszórtak tucatnyi hírt, emléket, tényt, pletykát és legendát a költőről, akinek az apja annyira kiművelt, olvasott ember volt, hogy egyetlen olyan titka sincs a világnak, ami előtte rejtve maradt. De az anyja – és ekkor hárman csóválták a fejüket, attól féltem, szétszórják fejükről az összes hajukat, no, az anyja az már egészen más, furcsa

asszony, szája szélén vastagon kent rúzst nyalogat, amikor estére szétrongyolja minden ép gondolatát az alkohol.

– Ő is iszik.

– Nagyon.

– Leginkább töményet.

– Nem csoda! Gyerek volt, amikor kitelepítették.

– A Hortobágyra, belvárosi polgárlakásból, tyúkszaros tanyára.

– Osztályidegen volt. Már ha tudod, ez mit jelent – dörömböltek dobhártyámon a szavak, mert akkorra már a suttogásból üvöltözés lett, még ha éreztem is: a hangszálakon remeg a félelem. Mert az olyan szavak, mint kitelepítés, osztályidegen beköltöztek ugyan a történelemkönyvbe, de a pártlap sajtóklubjában, igen abban a sajtóklubban, ahol éppen az én újságíró gyakornoki beavató ünnepségemet tartottuk, még ott ültek azok, akik a kitelepítésről egykoron olyan míves riportokat írtak, és megrándult szemöldökük, ha valaki, véletlenül az 56-os ellenforradalmat forradalomként, vagy akárcsak sajnálatos októberi eseményként említette.

– Osztályidegen – motyogtam, ereimben már lebirkózta a vért a sörrel kevert konyak, tudómban vastag, nyúlós masszává állt össze a füst, hasamban éppen arra készültek a belek, hogy visszanyomják egészen a számig az ebéd maradékát. Éreztem, menekülni kéne, mielőtt még földhöz ver a részegség, de nem tudtam, mert ott ült tőlem háromméternyire a költő, sőt már nem is ült, hanem állt, asztal sarkába kapaszkodva, és egy szonett sorait próbálta összefélcelni, ám nyelve már megbotlott minden szónál, ezért inkább intett, mint aki a harsány röhögést szeretné kizavarni az újságírók klubjából. De nem, a pincért csalta elő a pult mögül, és a szonett könyörgéssé csuklott össze, Tibikém, még egy konyakot, csak egyetlen egyet, ugyan, még egyet adjon már, hiszen hosszú az este – fröccsent, folyt a nyál a költő szájából, de karjában már nem volt annyi erő, hogy felemelje, és letörölje a kézfejjével.

– Azt mondták, költő? – bújt elő a fej az írógép mögül két nappal később, unalmas délelőttön, amikor még a langyos sétáló utca aszfaltja csak reménykedik: gyönyörű lányok túsarkú cipője kopogtatja majd a hátát, tölcsérből kipottyanó fagyalt húti, ha kiszórja rá minden tüzét a nap.

– Azt mondták. És azt is, majdnem megjelent már egy kötete.

– Jól mondták – bújt vissza a fej, hogy illeszkedjék a görnyedt háthoz, és a szemek ellenőrizhesék: jól ütött-e rá minden betűt az ujj a szerkesztőség fejléces kézirat papírára. Csattogott a gép, bosszúsan, durcásan, mint ki nagy zajával tiltakozik az újabb termelési riport ellen.

– És jó költő? – kérdeztem.

– Jó. És akkor mi van? Most újságot ír, cikkeket, olyan szarokat, mint én. Bizottsági ülés, népfront aktíva, szakszervezeti bizalmi portréja, strandok ünnepi nyitva tartása – köpte vissza a fej szája a választ. Talán nem is a száj, csupán a haj szólalt meg, a haj, ami borzosan emelkedett a hatalmas írógép dombja mögül.

– És éppen olyan szarokat, amilyenek te is írni fogsz – érkezett még egy mondat. De nem sértődtem meg, mert tudtam, biztosan tudtam, én soha nem írok szarokat, míves riportjaimra leszek büszke. És persze versekre, mert addig formázom a szót, amíg a sajtóklubban nem sügnak össze az én hátam mögött is: költő, verseit megtalálod a vasárnapi mellékletben, beválogatták antológiákba, és majdnem megjelent már egy kötete.

A vasárnapi mellékletig két verssel el is jutottam.

A költő, aki Hortobágyon tyúkszaros tanya udvarán leste gyerekkorában a csillagokat, odajött hozzám, hátba veregetett, nem is rossz, öcsi, mondta, és az arcomba csapódó, másnapig erjedt szesz bűzében vettem csak észre, hogy a költő, aki osztályidegen is volt, és olyan szerelmekről írt szonetteket, amilyenekről még az Olümposzon lustálkodó istenek sem álmodhatnak, milyen csúnya ember. Vézna testén nem korona volt a fej, hanem egy erőtlenül előrebicsakló golyó, amihez zsíros, ki tudja mikor mosott haj tapadt, mit tapadt, inkább csak lengedezett a szerkesztőséget átjáró huzatban. A szemei alá rancos táskákat varrtak az évek, a táskákon lila erek rajzolódtek, és ilyen erek ütöttek át ragyás bőre minden négyzetcentijén.

Mert a bőrét bizony fölszántották, talán ekevassal, talán himlővel, talán durván csattanó pofonnal, talán még olyan kegyetlen kór is megtámadta, ami vékony csíkokat szakított ki arcá-

ból, persze jó szándékkal, hogy így terelje el a döbbenet az orráról, amin apró dombok közé szorult az izzadság minden cseppje. A dombokon meg vörös foltok terpeszkedtek, talán még nevettek is, elégedetten, mintha azért küldték volna őket arra az orra, hogy eltorzítsák, és a tökéletesen elvégzett munkájukért már meg is kapták jutalmukat.

– Írsz valamit? – gyűrtem le döbbenetemet egy kérdéssel.

– Írok. Valamit. Talán... – nyomta el a cigarettát a költő, ám előtte a parázsról egy újabb szátra gyújtott, mélyre szívta a füstöt, megtöltötte a tüdejének legrejtettebb zugát. Le kéne szokni, motyogta. Nem szokik le soha, tudta. Kibámult az ablakon, mint aki éppen azt lesi, nem repül-e arra egy eltévedt rím, majd zsebre vágta mindkét kezét, szájában billegve integetett a cigaretta, mintha gazdája helyett ő szeretne elköszönni. És a költő, akinek majdnem megjelent már egy önálló kötete is, fájós derekát masszírozva elindult a földszinti klub felé, ahol már biztos átöleli az ihlet, de legalábbis megkapja azt a fél decis pohárba kiöntött cseresznyepálinkát, amitől minden sor végére rápötytyen a rím.

Ősz lett, mire elolvastam a költő minden versét.

Már amit megtaláltam. Megsárgult újságpapíron, könyvespolcának poros polcán felejtett, zsírfoltos antológiában. És azon az őszön tudtam meg, hogy nem leszek költő. Az én hátam mögött soha nem sűgnak össze: majdnem megjelent már egy saját kötete is, mert szétszóródó szavaimat én soha nem tudom olyan csokorba kötni, mint a költő, aki osztályidegen volt, és belvárosi polgári lakás elől, nagyon sötét éjszakában, teherautó ponyvája alatt hurcolták ki a Hortobágyra, de imádták az istenek, megáldották azzal, amit tehetségnek hívnak.

– Költő? Dehogynem. Máris az vagy – vigasztaltak páran, amikor két megjelent versem után jött a szombati mellékletben, bekeretézve a harmadik és a negyedik is.

– Nem, nem... A költő címet annak a csúnya embernek már félrerakták – panasztam, mikor a lap utolsó oldalán kinyomtatott tárcámat dicsérték, fülemben pedig ott zúgott-kavargott a mondat: nem is olyan rossz, öcskös. A mondat, amivel a költő kínált meg, a mondat, amiben nem volt szánakozás, lenéző fölény, talán még a biztatás nyomait is kitapogathattam volna, de nekem semmi kedvem nem volt nyomokat tapogatni. Vártak a tudósítások, riportok, portrék, miközben a költő a klubban művészetről beszélt, görög verselésről, és ha jó kedve volt (ritkán, percekre csupán) egy deci pálinkáért olyan kínrímeket fröccsentett ki a száján, hogy még az is asztal alá esett a röhögéstől, akinek tekintetével napközben káposztát savanyítottak.

– Megnéznéd? Csak három. És nem is olyan hosszú – toltam egyszer a költő elé mentegetőzve új verseimet, azt a néhányat, amiről magam is tudtam, talán, de csak talán megbújik bennük annyi érték, hogy egy költő számára is fogyasztható.

Megnézte.

Elolvasta.

– Neked mégis inkább a próza való, öcskös, inkább szép hosszú, faltól falig érő sorokat írsz. Azt a lovat hajtsd, hiszen már el is indult – vigasztalt délután, és kölcsönkért húsz forintot, mert akkor még húsz forint pénz volt (a verset, ha nem is sokan, de olvasták, a barátságok, ha nem is örökké, de legalább egy hónapig eltartottak), mert neki akkor húsz forint kellett, rajta marcona tekintetű Dózsa Györggyel. Pontosabban a húsz forintért megvehető két fél deciliternyi cseresznyepálinka kellett igazán, hogy kiirtsa kezéből a görcsöt, amitől annyira remegett minden ujjja. Én meg odaadtam a húsz forintot, és átkoztam a világot, mert nem nyomtattak még olyan bankót, amivel nem csak pálinkát, éles késsel szelhető kövér kenyeret, úszógatyát, vagy szerelmes lánynak szánt rózsacsokrot lehet venni, hanem rímeket, jambuszokat, epigrammákat és eposzokat, de leginkább olyan szonettek, amilyeneket csak a költő tud írni. A költő, aki a Hortobágyon, tyúkszaros tanya udvaráról nézte a csillagokat.

– Szóval prózát, öcskös. Talán novellát, szikrázó, bánatos, amelyet csak akarsz – motyogta két óra múlva részegen, feje megbicsaklott, arca csak azért nem csapódott bele a hamutartóba, mert az utolsó pillanatban egyetlen mozdulattal lesöpörtem a csikk-kukát az asztalról.

– De a versek, a szonettek, a rímekkel festett szerelmek... – dadogtam.

– A szonettek? Azt mondd? – nézett rám a költő, szájából nyál, szeméből könny csordult.

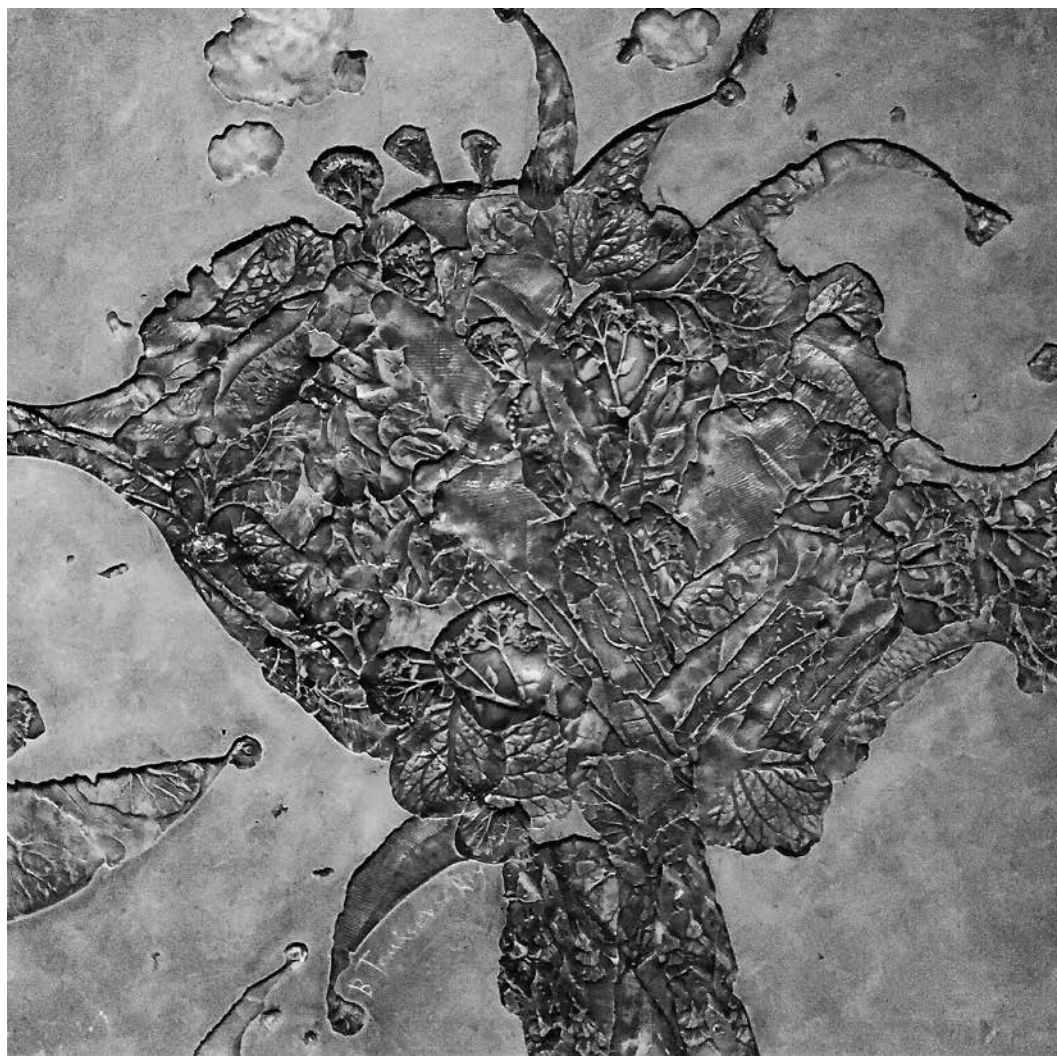
– Kinek kell itt már a szonett? És kinek a vers? Ezeknek – intett a pult felé –, akik egy felesre

sem hívnának meg, de ha elpusztulok, majd elmesélik, milyen kurva jókat is írtam? Ezeknek? – és legyintett, majd az arcomhoz nyúlt, és tenyere, izzadt, koszos tenyere melegétől borzongás szánkózott végig a hátamon.

– Azt mondom én neked, ha megkaphatnám a bőröd, igen a bőröd, amit olyan pofátlan természetességgel hordasz a fejedem, és megkaphatnám a mosolyod, amivel ágyba szédítet a lányokat, leszarnám én az összes versemet, szemétbe dobnám a szonetteket.

– Még hogy jambusok... Ugyan már! Jó pörkölt után a szeretkezés. Amiből neked, biztosra veszem, máris sokkal több jutott, mint nekem valaha is fog... – állt föl az asztalról a költő, akinek aztán, évekkal később megjelent az első és életében egyben utolsó önálló kötete, de a tüdejét, az ereit szétmarta a füst, szétmarta a szesz, és, mint mondták, oxigénsátor alatt halt meg egy gyógyszerszagú szanatóriumban. Igen, a költő rám kacsintott, a szombati novellád az, na, az tetszett, motyogta. Majd egy perc múlva örömmel kiáltott fel, hurrá!, mert úgy ért el a pultig, hogy a lába, az a visszeres, térdben roppanó, bokában sajduló lába nem bicsaklott meg egyetlen lépcsőn sem.

BOGDAN TOMASZEWSKI: Zala ölelésében (Ukrajna)

Vida Kamilla

Valahol Európában

Álmaimban rendszerint görcsösen igyekszem européer hatását kelteni.

A férfit, akit nem szeretek, a nagyanyám lakásában várom,
levetkőzik, engem is erre ösztönöz.

Meglepő: pénisze helyén úr.

Erről kérdezgetem. Megsértődik. Aztán csak rábírom valahogy
a magyarázatra, ő rám veti magát és azt mondja, hogy engem nem lehet férfiként szeretni.

Polgári tapintatból nem faggatom tovább, zavaromban lezárom a témát,
azzal, hogy megjegyzem; pedig ma lett volna kedvem leszopni.

Rám nevet, arca összekeveredett Jurassic Park-os puzzle.

Ettől is erősebbek leszünk, mondja hevesen, boldogan
és fogdos, harap, ahol ér.

Képzletben igyekszem összeilleszteni a dinoszauruszokat.

Hátha szövetségre léphetek valamivel, ami él.

Persze gyorsabb nálam, pár másodperc alatt jár túl az eszemen,
majd összekulcsolt kezeinket a magasba emeli,
győzelmet jelez. Én meztelenül a földre rogyva
szedegetem a kirakóst.

Mert egy európai asszony elismeri a vereséget,
sápadtan beleájul a kézfogásba és gratulál a nyertesnek.

Renátó

átázott a zoknim, a trolin mindenki ellenség.

dolgozni járnak és csúnyán néznek.

én barikádot akarok építeni és megtanulni fifázni,
mert mikor mások ezt csinálják, akkor úgy tűnik,
hogy biztonságban érzik magukat.

ott dolgozom, ahol a vakokat tanítják.

míg Renátót tisztába teszem, a mosdóra támaszkodik.

a ragasztós résznek kell hátul lennie,

elől a simának, megint elcsesztem,

mehet újból, ha a fütykös nincs a helyén,

akkor ki fog pisilni oldalt, átázik a nadrág, a kollégák leszidnak,

ők tépkedik a mosdókagylót a hideg falból. hozzám vágják,

és eggyé válok én is a csövekkel. Renátó együttműködő,

nem lesz baj. megússzuk ezt a pelenkacserét is.

a csapból folyik a víz,

Renátó örül, szeret kezet mosni. nemsokára bazális

foglalkozás.

jobban fáznál, ha látnád a havat, ezen gondolkodom,

ahogy a szűrős kutyajátékszett görgetem a talpán.

én gyűlölök kezet mosni, fogat mosni, csak nézem, ahogy csobog a víz,
mások kezét oda tudom tenni, de a sajátomat nem, más szájába kanyarítom
a pasztát. gyűlölöm, ahogy besiklik a lefolyóba és nem lehet megfogni
és megölni, szétszedni nem tudom, hogy kezet kell mosni,
mindig kezet kell mosni, belehalunk folyton, veszélyes.

Renátó izzad, elfárad. a vállánál fogva irányítom vissza a termébe,
a kezét végighúzza a domború budapest-térképen,
lassú, elegáns léptekkel célt ér.

Renátó ügyes, ezt sokszor mondják is neki. türelmes és szívből játszik.
mintha nem zavarnák az intézményes keretek. nem fázik sosem.
haza akarok menni fífázni és chipset enni, és soha nem csinálni mást,
gyere, ülj a kanapéra Renátó, minden lépést lassan elmondok,
egyszer majd lehet, hogy segítség nélkül lősz gólt.

ZDENKO GELENCIR: Csónakok (Horvátország)

Oláh András

Munkakapcsolat

– Ennyi? – kérdezte a himlőhelyes arcú, kopaszra borotvált fejű férfi, miközben gondosan egymásra hajtogatta a gyűrt bankjegyeket.

A lány némán bólintott.

– Nem volt nagy forgalom – állapította meg a férfi, inkább csak magának címezve a mondatot, majd kutakodva a lányra nézett. Állta a pillantását.

– Oké, két óra múlva érted jövünk. Addig még csinálsz egy fuvart. Rendben? Na, csaó!

– A férfi visszaballagott a kocsihoz, ahol társa várta járó motorral. A lány egykedvűen bámult az elviharzó autó után. Kibontott egy rágót, kettétörte, az egyik felét bekapta, a másikat pedig visszacsomagolta. Élvezte, ahogy a mentolos íz szétfut a szájában. Megigazította sortját, a vékonyka, feszes pólót, és visszament az útra.

Két éve dolgozott a Smasszernek. Így hívták maguk között a kopasz férfit, aki négyüket futtatta. A Smasszer időnként kiválasztott közülük valakit – úgymond magáncélra –, s annak egy darabig nem kellett kiállni az útra. Őt még sohasem választotta ki. De nem is baj. A lányok azt mondják, hogy egy brutális állat. Extra kívánságai vannak, és csak gyötör, örömet nem okoz. Jobb így, hogy csak munkakapcsolatban vannak.

A Smasszer vad kegyetlensége persze előtte sem volt teljesen ismeretlen. Az elején egyszer félretett harminc Eurót. Megtalálták nála. Akkor nagyon összeverte a Smasszer. Fölrepedt a szája, vérzett az orra, a szeme alatt napokig virított egy kékes-lilás folt. Akkor egy hétig nem dolgozott. Kaját alig kapott, és a lányok is rászálltak. Az maga volt a pokol. Még az is fölmerült benne, hogy megszökik, de aztán mégsem mert. Hová is mehetne? Szülei, rokonai nincsenek. Az intézetbe? Ahol az a varangyhidegségű, nyálkás testű nevelő megerőszkolta? Akkor inkább itt...

Tizenhat éves volt. Épp a születésnapján történt. Tortát is kapott. Ünnepezt az egész szoba. Aztán bejött az az undorító varangy, hogy ő is ad valami ajándékot. A szobájába hívta, és ott... Ott megtörtént. Próbált védekezni, de csak jobban felbőszítette a férfit.

– Mi az? Egész nap csak riszálod a segged, kelleted magad, most pedig megjátszod a szűzlányt? Rohadt kis kurva! – sziszegte, és akkora pofont lekevert, hogy nyomban eleredt az orra vére. Nem ellenkezett tovább. Csak amikor a férfi leszállt róla, akkor kapta fel az asztalról a vázát, és fejbe vágta. Kirohant a szobából. Egész testében remegett. Vérzett is. Akkor döntött úgy, hogy megszökik. Tudta, hogy a porta felé nem mehet, úgysem engednék ki, ezért a nevelői vécét választotta. Annak az ablakán nincs rács, ott kimászhat. Valamilyest rendbe szedte magát. Csak azt sajnálta, hogy a kis Kláritól nem búcsúzhat el... Klári. Hm. Vajon mi van vele? Biztosan nagyot nőtt azóta. Elmosolyodott. Nagyon szerette azt a picilányt. Az meg mindig bújt hozzá: „Te vagy az én anyukám” – mondta. S tényleg úgy is volt. Ő védte meg a nagyobbaktól, fésülte a haját, kikérdezte a leckét, esténként pedig – villanyoltás előtt – átment a kicsik hálójába, és mesét mondott neki. Aztán jóéjt-puszt adott a homlokára, az meg átölelte vékonyka karjaival a nyakát, magához szorította, és azt suttozta: „Te olyan jó vagy...”.

Mikor eszébe jutott kis barátnője, mindig elszorult a szíve. Dédelgetett álma volt, hogy egyszer, ha pénze lesz, ha saját életét élheti, megkeresi majd azt a kis vakarcsot...

Egy autó állt meg mellette.

– Mit kérsz egy körért, cicám? – öszülő halántékú, elegáns fickó ült a volánnál.

A lány sorolta a tarifákat.

A férfi kedvtelve mustrálgatta.

– Jól van – mondta, és kinyitotta az ajtót. – Gyere, szállj be!

A lány elhelyezkedett az ülésen.

– Hol szoktátok csinálni? – kérdezte a férfi, és puhán a combjára csúsztatta a kezét.

– Itt az erdőben – biccentett fejével a lány. – Majd mutatom az utat... De a pénzt előre kérem.

Ez szabály volt. A Smasszer ragaszkodott hozzá, hogy így történjen. Korábban volt rá példa, hogy az ügyfél fizetés nélkül távozott. Az sem véletlen, hogy két-háromóránként begyűjtik a pénzt a lányoktól. Egyszer ugyanis egy pasas kirabolta Majját. Elvette az egésznapit bevételét.

A férfi közben fizetett és indított.

– Itt, jobbra lesz egy bekötőút, ott kell lemenni – figyelmeztette a lány.

– Régóta csinálod? – kérdezte a férfi, és visszakapcsolt kettesbe.

– Mi maga? Rendőr?

– Dehogy – nevetett amaz. – Csak beszélgetni akartam.

– A társalgás nincs benne a tarifában. Csak a dugás – közölte hűvösen a lány.

A férfi fölfonta a szemöldökét, de nem szólt tovább. Rákanyarodott a jelzett erdei ösvényre.

A lány gondolatai visszatértek az emlékekhez. Eszébe jutott az első munkanap. Akkor már egy hete a Smasszernél lakott. A pályaudvaron szedték föl. Épp jókor, mert a másnapi lapokban már benne volt a fényképe. Olyanféle kísérszöveg társaságában, miszerint leütötte, kirabolta nevelőjét, és megszökött az intézetből. A szemét strici! Persze a lányok a szobából biztosan sejtik, hogy egy szó sem igaz az egészről. Még jó, hogy Tonió épp ott bóklászott a pályaudvaron. Látta, hogy éhes. Vett neki hamburgert, kólát meg fagyaltot. Helyes srác volt. Megkérdezte, van-e hol laknia, majd felajánlotta, hogy tud egy helyet. Így került a Smasszerhez. A Smasszer megnézte, körbe forgatta, és csak annyit mondott:

– Jó áru. Tanítsd be! – és pénzt adott Toniónak.

Tonió volt az első fiú az életében. Szerette. Pedig ekkor már tudta, már világossá vált előtte, hogy a fiú számára a vele való törődés csak munka.

Az ösvény a jól ismert tisztásba torkollott.

– Megérkeztünk – rebent fel a lány tekintete.

A kocsi megállt. A lány beletúrt a hajába, megrázta a fejét, mintha csak az előbbi gondolatait akarná elhessegetni, majd a sort zsebéből egy ezüstös csomagolású óvszert halászott elő.

BARTON ÉVA: A légy röpte (Keszthely)

Ferencz Mónika

Lehet

Azt kérded, lehet-e más és máshogyan,
amikor van sziget, amit hiába ringat
egyszerre tenger és óceán,
mégis felriadhatsz úgy, hogy nem veszi fel
a telefont a barátod többé, és a kéz,
ami hajlandó volt ökölbe szorulni
és kiállni az elnyomók ellen,
nem biztos, hogy képes még megfogni
a tollat vagy ecsetet. Azt kérded,
lehet-e más és máshogyan,
mikor fehér ruhában állsz,
az égis éró tüntetők – csokolózó párok
és egymásra tükröződő arcok – között,
amikor a hatalom fétisei,
mint fekete töltények nekiiramodnak.
Azt kérded, lehet-e más
és máshogyan, és én azt felelem lehet,
a megtört gerincek és lángoló
szilánkok ellenére is,
csak minden kezét ökölbe kell szorítani
és felölteni a legszebb fehér ruhánk.

A kirekesztettek szonettje

Marevna, Hannah Höch, Pásztor Ditta
Dénes Valéria, Marianne North
Sándor Emma, Alice Neel, Czóbel Minka
Ujvári Erzs, Loïs Mailou Jones
Georgia O'Keefe, Linder, Máté Olga
Audre Lorde, Földi Rózsi, Alice Bailly
Marianne Holm Hansen, Fialka Olga
Szántó Piroska, Ferenczy Noémi
Zinner Erzsébet, Emily Dickinson
Rab Zsuzsa, Országh Lili, Polcz Alaine
Teresa Carreño, Fanny Mendelssohn
Galgóczi Erzsébet, Maria Wine
Katherine Mansfield, Dora Maar, Gego
Ingeborg Bachmann, Paula Rego

Laysan-albatrosz

1

Leül a költő a laptop elé
és megírja a Héja-nász az avaron kettőt.
Utána bont egy sört.
Vajon milyen messzire lehet jutni,
egyetlen határozott szárnycsapással?
Lehet-e olyan messzire,
mint egy Laysan-albatrosz,
ami évekig száll, mielőtt talajt érne?
Ezen morfondírozik a költő.

2

A költő újabb verset ír a szerelemről,
miközben átrohan a zebrán.
Megáll a divatáruház előtt,
és elnéz a parnasszus felé.
Lavina indul meg róla,
pontosan abban a pillanatban,
amikor fejben, az egyik sorában,
ő is egy lavinát indít el.

3

Ha képes a talajtól való elrugaszkodásra,
mit lát, mit gondol utána a költő?

4

A költő egy másik költővel beszélget.
Kitalálják hova üljenek be
meginni valamit megbeszélni,
kinek mennyire züllöttek voltak
az elmúlt napja.

6

A lavinát, a szakértők találgatásai szerint,
egy turistacsoport okozta, nem a költő,
de ez nem is fontos,
hisz mind tudjuk, hogy a lavina mindig
csak egy metafora a pusztulásra.

7

Mi a különbség egy költő és
egy drogos között? A papír.

8

Zötykölődik egy elővárosi buszon,
az ablakban mohlepte fák
és tarka virágok. Egy cikket olvas,
miszerint a Laysan-albatrosz,
annak ellenére, hogy több mint
fél évszázadig él,
egy egész életre választ útitársat.

Egyszer használatos

Hajder néni elégedetten szemléli a kassa gumiszalagján felsorakoztatott készleteket. A bolt logójával ékesített papírtasakok mellett álldogálva igyekszik feleleveníteni azt a két héttel ezelőtti rémes pillanatot a tévé előtt. Megnyugodva állapítja meg, hogy már kevésbé zaklatja fel, ha rá gondol.

Két hete, szerda este, miután a Senior örömtáncról hazaballagott, a maradék káposztás pogácsával elhelyezkedett a televízió előtt, hogy megnézze az esti híradót. Fejében még a lambada ritmusa lüktetett, és Gézuka sikamlós megjegyzései. Nem is figyelte igazán a képernyőt: ez felrobbant, az összedőlt, ezt megverték, azt elvették, ezt lecsukták, pedig nem kellett volna, azt viszont nem csukták le, pedig kellett volna. Mindig ugyanazok a hírek.

– Döntöttek a parlamentben: nálunk is betiltják az egyszer használatos nejlonzacskókat – vette át a szót kollégájától a bársonyos hangú Kövér Etelka. – A reklámszatyrokért már eddig is fizetni kellett, augusztustól azonban az átlátszó nejlonzacskók teljesen eltűnhetnek a boltokból...

A káposztás pogácsa kis híján Hajder néni torkán akadt. Megrázó képsorok következtek. A szupermarketek zöldséges pultjainál kötött sálas lányok rakosgatják szütyőikbe az almát, krumplit. Babakocsis anyuka veszi át mosolyogva a pamutzsákba csomagolt kenyeret a péktől.

Percekbe tellett, mire Hajder néni úrrá lett az első rémületén. Remegő térddel az üveges szekrényhez totyogott, s kitöltött egy pohárka konyakot. Az ital segített megnyugodni. Kikapcsolta a tévét.

– Gazemberek! – morogta. – Még ezt is elveszik tőlünk!

Este sokáig nem jött álom a szemére. A vész hír hallatára idegei felelevenedtek, zsigereiben háborús emlékeket idézett fel, inséget, éhezést, nélkülözést. Keresztretjévenyen edzett szürkeálmománya fél éjjel dolgozott a megfelelő terven. Reggel mindenre elszántan ébredt.

Hajder néni két hete minden nap bevásárol. Hogy ne legyen feltűnő, egyik nap az egyik boltba megy, másnap a másikba és így tovább. Megkeresi a legolcsóbb, lédig zöldségeket. Krumplit, hagymát, ilyesmit kettőt-kettőt tesz egy nejlonba. Egyesével kockázatos lenne. Együtt egyszerűbb lemérni, ezért két-három krumplis vagy hagymás zacskót újabb zacskóba csomagol. Ugyanígy az almákat. A tojást is zacskóba húzza. Két hatos dobozt vesz, az két zacskó. A túrót, vaját, efféléket nyugodtan pakolhatja dupla zacskóba, azért nem szólják meg. Aztán a csokik az unokáknak. Minden fajtaból három darab, fajtanként külön csomagolva. Az igaz, hogy csak két unokája van, de ennyi öröm neki is jár. Ez eddig már legalább húsz darab nejlon. Egy bevásárlásnál. Ha jó napja van, és nincs eladó a közelben, még néhányat be tud gyömöszölni a táskájába, kardigánja zsebébe, micisapkája alá.

Hajder néni az elmúlt két hétben nagyságrendileg háromszáz nejlonzacskót gyűjtött össze. Ez ötven zacskóval számolva, per év, legalább hat évre elegendő. Ha spórolósan használja őket, akkor talán hétre. Sikerei motiválóan hatottak a lelkesedésére, napról napra magasabbra emelte a tétet. Egészen lázba jött a zacskókészletezéstől.

A mai nap reggelén megnézte a bevásárló listáját, és csalódottan vette észre, hogy üres. Az lehetetlen! Már csak pár nap van hátra az ingyen nejlonos júliusból, és éppen ma nincs szüksége sem mire? Amikor mindent elsöprő erőt és elszántságot érez magában a harcra? Azt már mégsem!

Belebújt kényelmesre taposott gyögycipőjébe, vállára akasztotta susogós bevásárlótáskáját, karjára vette a retiküljét és szemébe húzta a horgolt micisapkát. Az óriási szupermarketet vette célba, a sarkon. A kék műanyag kosarat faltörő kosként maga előtt tartva, egy hadvezér eltökéltségével lépett be a fotocellás ajtón.

Először a zöldséges pulthoz lépett. Letépett néhány zacskót, s egy óvatlan pillanatban a zsebébe tömte. Csak úgy, bemelegítésként. Azután kiválasztott egy fűrt szőlőt. Jó nagyot. Lemérte,

kinyomtatta a matricát. Leszemezte, s a szemeket egyenként bezacskózta. Majd egy zacskóba húzta az egészet, és lematricázta. Szétbontotta a csomós hónapos retket, külön-külön becsomagolta. Nejlomba húzta egyesével a dobozban hat tojást. És természetesen a tojásos dobozt. Egyenként csomagolt tíz dekányi sajtos masnit. És természetesen egyben is. Egyenként öt Melba kockát. Egyben is. Három tízes csomag zsepit. Kettő rágógumit. Ötven gramm kimérős mandulát. Szemenként. És egyben is. Két doboz tik-takot. Darabonként. Dobozonként. Kilukasztotta a rizst, hogy folyjon, és becsomagolhassa. Duplán. Kiszúrta a darát, a lisztet. Még négy zacskó. Kár, hogy a morzsákat nem lehet becsomagolni! De lehet a gyufát (szálanként), a fogpiszkálót (szintén), fültisztító pálcikákat (szintúgy). Bezacskózható az élesztő, a sütőpor, a vanillincukor, ugyan kit érdekel, süt-e belőlük valamit. Bezacskózható az eldobható elem, az újratölthető, az öngyújtó, a müzli, a proteinszelet, az ízesített óvszer, a tenyérszíj receptes füzetek...

Hajder néni elégedetten szemléli a kassza gumiszalagján felsorakoztatott készleteket. Legalább százötven zacskó egyetlen bevásárlással. Még három évnyi muníció. Vagy négy, ha nagyon spórol velük. Most már jöhet az új törvény, a szigorú nejlonzacskó-stop, jöhetnek az újrahajszósított vászonszutyós, kötött sálas lányok. Hajder nénin immár nem fog ki a klímaváltozás.

FERENCZ ICA: Cím nélkül (Nagyvárad)

Tóth Kinga

Ideje van

összeteszem a kezem amikor a tiéd
is megérkezik beharangoznak
ez az az idő ami eléri szomszédot
eléri a távoli ismerőst az állatokat
és a veteményes kertet
vannak akik kevesebb buborékot
fújnak ma be felhabosodnak
az ő kilégzésük érkezik másokhoz
vannak akik kapaszkodnak kinyitják
akár a tilos ablakokat az elengedőknek
boltíves erkélyeken tobozokon füttyülnek
a madarak vattával köröznek a harangtálverők
maradunk a földben a növényben a gyerek-
szájban saját magunkban a szeretet idején

Szőnyeg

mellkasomban az oroslán
felkaromra a pávák hoznak tollakat
felkaromról adok tollat a pávára
hajamat a vízbe engedem hullámnak
ruhámmal takarom le ha ég az erdő
beleemelkedem a vízbe gyomlálom
a földet és kieresztem a levegőt
ha beborítaná a piszok a gáz
a füstölés naponta kétszer tudjuk ezt mind
ez a háromlépcsős szerelés bőrömet
a levélnek adom oxigént csinálom a pergamenből
szőnyeget rojtlok a régít szét az újat fel
és össze azon mehetünk a szőnyeg felemelkedik
a talpammal ha el tudod hinni
kék lesz a bőrünk csúszós finom eresztő eljohatsz
elindulhatsz ráléphetsz erre az anyagra
amit fontunk a hajtincsed az egyik rojt
összegabalyodott az enyémmel amit levágtál,
de a rojtokat leszerelhetjük lehet saját
eszközöd az álmod úgysis a tied
te úgysis az álomé én repülök

Vízen járni

Fenyegettek engem már sok mindenféleképp. Fenyegettek a magyarságom miatt, aztán, mert ukrán tannyelvű iskolába jártam a Szovjetunióban, meg az átköltözés miatt. Pedig nálam elvőbb kommunistát ritkán találni. Mert, ugye átjönni, sem jöhetett onnan ide akárki! Én aztán kivettem magamért mindig. És akkor jönnek ezek az ifjancok, ezek a szakállas, hosszú hajú fiatalok, és azt hiszik, jobban tudnak mindent. Hogy az ő seggükből fúj a passzátszél! De majd én megmutatom nekik! Hogy megváltozik itt minden, azt mondják. Nem lesz kommunizmus, sem úttörő-szervezet, aminek egyébként én vagyok a vezetője. Meglátjuk. Mindenesetre a minap odamentem Gézához – nyilván hozzá, mert ő a történelem tanár –, hogy megkérjem, rendezze meg a rádiós megemlékezést november 24-re. Akkor lesz hetven éve, hogy megalakult a kommunista párt. Ezt még én is tudom, pedig érettségim sincs. É ő nemet mondott! F elhaborító! Majd mindjárt elmesélem. De előbb arról, hogy mit keresek én itt, egy budapesti általános iskolában? Hát, én vagyok az orosz tanár! Senki nem beszél olyan jól oroszul, mint én. Meg persze úttörő-vezető is vagyok, de ezt már mondtam. Nincs annál szebb, mikor április negyedikén, a kora tavaszi szélben lobogó zászlók alatt felsorakozik a sok kis úttörő és az egyikük, a legtalpraesettebb kiáll eléjük és jelent. Olyankor én is úttörő egyenruhát öltök, kezemet a sapkámhoz emelem és rámosolygok a kis disznóra. Mert csak eljátsszák, hogy cukik és bájosak, a mélyben mind egy igazi fürtelem! Erről meg vagyok győződve, és szívből utálom őket. Legalábbis a fiúkat. Onanizálnak folyton... A lányok, azok egészen mások...

– Csapatvezető pajtásnak jelentem a kétezer-kettes számú Kafka Margit úttörő csapat felsorakozott az ünnepségre! – ezt mondja a disznó.

És akkor elénekeljük a himnuszokat. Először a szovjetet, majd a magyart.

És aki nem rendesen viselkedik az ünnepély alatt, mondjuk, beszélget, vagy a tökét babrálja, azt behívatom a szertárba, és felhúszom a pajeszát, és amikor már a lábujjhegye alig éri a földet a gazembernek, akkor adom a pofont. Mert rendnek kell lenni. Hogy is változna meg minden... Hogy ezentúl majd nem lehet verni a gyerekeket. Eddig sem vertünk. Csak pofoztunk. Kivéve persze Csutkát, a tornatanárt, aki előszeretettel ugratta ki a békát. A rendetlenkedő kis féregnek oda kellett tartani a karját, ő meg rávágott a tenyere élével a bicepszére. A kis pöcsnek azonnal kiugrott a helyéről a bicepsze, vagyis a békája. Hogy a Csutka szadista lett volna? Nem hiszem. Egy hibája volt csak: leplezetlenül dugta a nyolcadikos lányokat. Még dicsekedett is velük a tanáriban. Hogy először a fenekükbe dugja be, aztán a szájukba. És élvezi, hogy szaros lett a pofájuk. Nem csoda, hogy kirúgták. Nekem kapóra jött, így az én nőügyeim el lettek mismásolva. Mondhatnám: háttérbe szorultak. Nem mintha annyira félttem volna...

Emlékszem, még egészen kezdő tanár koromban, megvárt az egyik a buszmegállóban. Legalább tizenhat éves volt – a bukások miatt mindig előfordultak túlkorosak az iskolában –, gyönyörű fekete haja a kebléig ért, és folyamatosan mosolygott. Magas volt, talán még nálam is magasabb.

– Maga is erre lakik tanár úr? – kérdezte vigyorogva, és kidüllesztette a mellét. Én zavartan nemet intettem, és szinte elrohantam a helyszínről. Nem fordultam hátra, mégis, még egészen messziről is az ő ledér kacaját hallottam.

A nevére már nem emlékszem.

Aztán teltek az évek és én jóval okosabb lettem. Már ötödik-hatodikban kiszemeltem a kislányt, aki majd a szeretőm lesz egyszer. Jó szemem volt ehhez, kiszúrtam őket. Megláttam a szemükben a fényt, az átlagnál vastagabb ajkukon az erotikus izzást. És akkor felajánlottam a szülőknél, hogy szívesen tanítom a gyereket angolra. Természetesen a lakásukon, mert ez nem egészen szabályos, tanár nem fogadhat el plusz pénzt, ez nem fér össze a szocialista erkölccsel. De ha nem tud róla senki... És hívtam a kislány mellé még két fiút is, hogy végképp minden gya-

nút eloszlassak. Megvettem velük az angol tankönyvet. Hogy én egy szót sem tudtam angolul? Azért ez nem igaz. Egyszer elmentem egy tanfolyamra, ott elmagyarázták, hogy mindent más-képpen ejtenek, egy-két alap dolgot megtanultam. Így aztán elkezdtem őket tanítani, lehetőleg már ötödikben, az év elején, hiszen azzal tisztában voltam, hogy az alsó tagozat után most majd mindnek leromlik a tanulmányi eredménye. És akkor a bejedd szülők majd maguk kéri, hogy egyelőre ne a hasznavehetetlen angol nyelvet tanítsam, hanem inkább a fontosabb tantárgyakból korrepetáljam ostoba csemetéjüket. Úgy sem fogják soha megjegyezni, hogy az Old Firehandot „fájörhendnek”, a Death-et „desz-nek” mondják.

A korrepetálás meg ugye, csak addig fontos, amíg a fafejű nebuló nem hoz jobb jegyeket. Utána akár el is maradhat néha-néha. És néhány év múlva, mikor a zsenge kislányból érett nő serdült, a két fiúnak egyre sűrűbben mondtam le valamilyen hivatalos teendőre hivatkozva a korrepetálást, hogy a kislánnyal kettesben lehessenek.

A szülők kora délután még dolgoztak, és különben is megbíztak bennem. Párhuzamosan futtattam az ügyeket, előfordult, hogy két nyolcadikosom is volt, és három-négy ötödikes „csoportom”. Mert, ha az ember rászokik a lépes mézre...

Nem mondom, néha adódtak veszélyes helyzetek. Egyszer például éppen az ágyban örültünk egymásnak az aktuális démonommal, mikor becsöngetett a barátnője.

– Ne nyiss ajtót! – suttogom, de a barátnő egyre türelmetlenebbül nyomja a csengőt, félő, hogy fellármázza a házat.

– Muszáj, hogy beengedjem – surran ki mellőlem a szőke hajú tündér, én meg akkor veszem észre, hogy a ruhámat már a nappaliban szétdobáltam. Vörös képpel ugrok ki, hogy gyorsan összekapkodjak mindent, a szekrénybe csak nem bújhatok, de a másik lány már lép is be, elkerekedett szemekkel bámul.

A tündérem aztán gyorsan elintézi, oda adja neki a füzetét, a barátnő hiányzott tegnap, s pont az én órámról. Be akarja pótolni...

Nem mondom, hogy nem éreztem magam furán, de a fiatalkori szemérmességem már rég a múlté, kéjvágyam pedig egyre erősebb. Hacsak meglátok egy kislányt, a bájos arcocskáról azonnal eszembe jut a sima, hófehér has, lelki szememmel látom a meztelen, még alakuló kebleket, és odalent a rózsaszín, őszibarackra emlékeztető gyümölcsöt, mely csak én vár...

Mi tagadás, pedofil lettem. Nem érdekelnek a tizennyolc év felettiek. Talán túl sok volt a vizsautasítás az alacsony termetem miatt, talán másért, nem tudom, de nem foglalkozom ilyen fölösleges kérdésekkel. És ha lebukok, mint annakidején, amikor az apa feldúlt arccal rohant be az iskolába, hogy a liliumtiprásért számon kérjen, akkor megszarolom. Mindenkinek van vaj a fején, ahogy ezt egy humorista találóan megjegyezte. És én mindig igyekszem jó kapcsolatot ápolni kiskorú szerelmeim szüleivel. Eljárok hozzájuk, csak úgy, barátian. Kvaterkázunk, megiszunk valamit, aztán majd csak kibökik, hogy a begyükben van a rendszer. Hogy nem szeretik sem a Szovjetuniót, sem az elvtársakat. Hogy én vagyok az úttörővezető? Ez túlzottan nem érdekli őket, inkább azt gondolják, ezzel fedezem magam. Hogy én is úgy gondolkodom, mint ők. A mi kutyánk kölyke, vélik, biztosan a kárpátaljai származása miatt kellett elvállalnia az úttörővezetést. Még mindig jobb, mintha párttitkár volna... Ezt gondolják. Azt álmodom sem hinnék, hogy ügynök vagyok. Hogy csak az alkalomra várok. Az alkalom pedig akkor jön el, amikor in flagranti érnek a kislányukkal, és fel akarnak jelenteni. Akkor magyarázom el nekik, hogy én fogom feljelenteni őket az óvatlanul elhangzott rendszerellenes kijelentéseik miatt, ha sokat ugrálnak. Bebizonyítom, hogy csak rám akarják fogni az egészet. Viszont, ha csöndben maradnak, hálából bejuttatom a lányukat valamelyik jobb gimnáziumba, van, aki segít.

Ez persze nem igaz, de ettől mindig elgyengülnek. Utólag meg majd mosom a kezemet, mondván: másoknak is volt protekciójuk. Túl sok volt a jelentkező, úgy látszik. Vagy azt hazudom, hogy az én emberem már nem tanít abban a gimnáziumban. Most váltott, én nem is tudtam róla, nagyon sajnálom. És jót röhögök az egészen.

Most viszont úgy tűnik, jobban kell vigyáznom. Valami készülődik, valami földindulászerű ijesztő ízé, ami véget vet a biztonságos éveknél, az ünnepélyeknek úttörőruhában, a délutáni pásztorórának, a rózsaszín pinákkal való enyelgéseknek. A tartótisztem is ideges, legutóbb,

amikor a sarki kávéházban találkoztunk, egy újság mögé burkolózott, s nem vette le a kalapját. Pedig meleg volt, szeptember eleji kánikula.

– Ne ismerjen meg, Elek – suttogetta felém az újság mögül, s közben a cigarettáját szívta. – Üljön le ide, kissé féloldalt, és maga is vegyen egy újságot. Tegyen úgy, mint olvasna.

És mikor leültem, így szólt:

– Szörnyű idők jönnek, nagy változások. Még az is lehet, hogy a szovjetek is kimennek... Ne keressen a jövőben. Majd én jelentkezem, ha szükségem van magára. És felejtsem el mindent rólunk, meg a találkozásainkról. Én például magát soha nem láttam – mondta, és a pincérhez fordult: – Fizetek!

Na, akkor lett világos, hogy a kezembe kell vennem a dolgokat. Nem számíthatok ezentúl senkire, legkevésbé a pártomra. A szakállas Géza, ez a senki csak röhög a markába, még egy jó kis fejmosást sem kapott azért, mert azt mondta, hogy elég baj. Baj, hogy megalakult a kommunista párt. És nem csinálja meg a rádiós megemlékezést november 24-re. Próbálta volna ezt tíz évvel ezelőtt...

– Szóval, te ezt így gondolod – félig kijelentettem, félig kérdeztem.

– Így – felelt Géza és röhögött.

Azonnal bementem a főnöknőhöz.

– Eszter, kérem – mondtam neki –, tudna rám szakítani néhány perccel?

Így kezdődött. Hogy bemószeroltam a Gézát. Legalábbis azt hittem akkor, de semmi baja nem lett belőle.

– Mindenesetre, ezentúl, ha telefonon bejelentkezik, ne mondja azt, hogy maga az úttörővezető – intett az igazgatónő búcsúzóul.

– Hát mit mondjak? – értetlenkedtem.

– Okosabb maga annál, Szatmári elvtárs, hogy ilyeneket kérdezzen. És az elvtársat se mondja, én is ma mondom magának utoljára.

– Igazából reformátusnak keresztelték Fancsikán, a szülőfalumban – mondtam, kis szünet után.

– Na, látja – veregette meg a vállam bizalmasan a főnöknő. – Tudja maga, mit kell tenni. – És még az ajtóból utánam szólt: – Ha túl akarjuk élni, ami jön, meg kell tanulnunk a vízen járni.

Ettől a naptól, ha felvettem a telefont az irodában, azonnal áldás, békességgel köszöntem. És ez jó volt, igen jó. Mert az orosz szakom természetesen megszűnt, angolul meg – mint már említettem –, nem beszélek, legfeljebb annyit, hogy this is a book, ami, őszintén megvallva édeskevés az üdvözöléshez.

Így aztán hamarosan igazgatóhelyettes lettem. Mindig tudtam, hogy van bennem spiritusz. Engem az Isten is főnöknek teremtett. A reformátusok istene. Néha álmodom róla. Nagy üres tér közepén ácsorog, és úttörő egyenruha van rajta. Szabályszerűen állok előtte és jelentek neki. Most én mondom, hogy a kétezer-kettes számú Kafka Margit úttörőcsapat, mert álomban én vagyok a kis úttörő.

Istennek egy idő múlva Lenin képe lesz, olyan mosolygós, mint a falon, a tanáriban. Lehajol és megsimogatja a hajamat. Aztán hirtelen obszcén szavakat súg a fülembe.

Erre riadok fel. Azért valami nem stimmel itt, gondolom magamban, és visszarévedek a régi szép időkbe, amikor még számolatlanul hemperegettem a rózsaszínű őszibarackokkal a paplanos ágyakban. Mert ugyan főnök lettem, megvédtem a helyem, a közalkalmazotti státuszt, de a „cég”, ami a súlyosabb dolgoktól védett meg engem, nincsen többé.

A tisztet is csak egyszer láttam, mikor kimentem a Duna-partra horgászni. Kétségbeesve kiabált egy süllyedő csónakból. Mikor kimentettem, és megkérdeztem, hogy mi a fenét csinált ott, csak ennyit felelt:

– Megpróbáltam a vízen járni.

Tóth Réka Ágnes

helené hazatér

a,

még mindig nem tudom milyen vagyok
mondja helené és iszik egy kortyot
a ház visszavárta emlékezett rá
de van ez a lemez az asztalon
átlátszó és üres rizsszemek pattognak rajta
ha felerősítéd a zenét
ezen nem az én tekintetem ugrál
amiben helyetted is hattyú lehetnék

b,

a horizont meglesett minden reggel
elhordta ruháim elkoptatta cipóm
mit mondtál arról a szelencéről
amit nem én nyitottam ki—
hogya az apám röpképtelen
és szárnyait nem feszítette az égnek
ezt is csak miattad tudom
nem húzom össze magamon a köntöst
a tojánhéjakat még mindig itt tartom
amíg te a tollakat számolgotod
és egyet elteszel mindig mégse fogy

c,

nem vártam rád eleget a várban
ahová talán nem érkeztem meg soha
újabb csel nem vetted észre
bármilyen vizekben megfürödhettem volna
egy üres szálloda egy nyugágy
hogya ne érezzem magam körül a falakat
összezárnak
az égtájak felé intenek az ajtók
az ablakok a fények felé nyújtózkodnak
másképp von a végtelenbe elhúzódo beletörődés:
mindig valaminek a másolata leszek

d,

az árnyékom előttem jár két lépéssel
sietnem kell ha nem akarok lemaradni
lépteibe illeszttem talpam
még pont utolérhetlek
hűvös homokot szórok homlokomra
fogcsikorgást eszem majd helyetted
miközben kibontasz mint egy csomagot
amit az ismeretlen címre postáztak ki
ezt reggelre úgyis letagadod
inkább tedd vissza azt a könyvet
amiben minden szereplőt—

ki

anya azt mondta a napokat meg kell számolni
a hétfőt előre venni és úgy haladni tovább
egy se sértődjön meg és húzza el az orrát
pörgetni a heteket rendesen
és majd ha a kertek megvárnak
és a folyókat kiszárítottad
bőröd alatt az ereket nem téveszted már el
a hideget is zsilipnek nevezed amit a zsebedben
rejtegettél és anya megkért hogy ne veszítsd el
dekára vidd haza hogy otthon befőzhesse
de előbb neked kell kimagoznod
vigyázva a szárazra belőled nyújtózkodnak
ennyiből kevés lekvár lesz még

este kivitted az udvarra megmutatni nekik a telet
ilyet úgyse láttak de nem érdekelte őket
üres szemmel néztek rád és a kezüket tördelték
mikor játszunk újra zuhanást kérdezték
mikor kezdődik a számháború és hová tűntek
a vadludak kiáltásai amiket régen
erre az égboltra vetítettél

SZÉNYI ZOLTÁN: Kiöntött a Zala (Zalaegerszeg)

Sorozat

Dr. T. a küszöbön áll
és a földön szétszórt
spagettit nézi.
Ezt az egyet csak,
mondja, késő már
makaózni.

X. asszony
a tájban rég elveszett
papagáját látta.
Ugyanígy lángolt
a horizontban,
amikor utoljára
kattant a kalitkája.

Z-né félretolt babkocsik
között ugrál a betonon.
Ha nyolc lesz és nyolcra úgyszólván,
mindenki egyszerre kezd
játszani a klarinéton.

N. kisasszony reggelre
egy régi kőszoborra aludta magát.
Pislogni még tud,
de délre elfelejti szempilláját.

D. úr helyet cserélt
a tükörckével reggel.
Azóta a kettéseket félrenyelte,
és inni nem tud a vízből,
a csap hiába énekel neki.

Y. csendben ül a templomban,
a mosómedvék most hagyják.
Ma új bundát kaptak a szobrok,
és madárhangon szól minden zsoltár.

K. úr semmit se változott,
arca kinyúlt focilabda.
A kinyúlt focilabda semmit se
változott, K. úr passzol, következik: K. úr.

Tarpai Zsófia

Emelkedő

Állagod folyékony, állapotod sekély.
Könnyű átérni, rajtad megmaradni nehéz.
Nincs, ami melléd alakot öltene.
Van, ami fenntart, csak üres lélegzete.

Sokszor elnéz, talán képzetet alkot,
néha meglát, s félelmet rajzol.
Míg lefest szemével, addig vagy neki.
Befejezni ő sem fog, csak elkezdni.

HONG XIAOHUI:
Térkép II.
(Szingapúr)

a citromok nehéz természetűek

Messziről fehér penészállatnak látja, közelebről ősz hajszálnak. Megint az ajtajuk előtt ül. Törzsvendég, itt gubbaszt egész nap. Nem lehet tőle mozogni. Szeretné legalább figyelmeztetni a bentieket. Egész életét arra szenteli, hogy kárt tegyen nekik, nem tudja, hogy felesleges.

Azon töri a fejét, mennyit kell ásnia. Tulajdonképpen mindegy, akár kilométereket is tudna. A nyakában ott van a bajnoki cím, habár csak képletesen. Mégsem élvezi, lehetett annak idején bármennyire is ügyes meg gyors. Irritálja a méz, a kövek, a por. A bezártságot sem kedveli, mióta apjával egyszer napokig lent kellett maradniuk, mert nem volt más biztonságos búvóhely. Most muszáj. Éhesek a gyerekek. Nem akarja többet hallgatni, hogyan karcolják a fogaik a falat. Még most is rázza őt a hideg. Erőt vesz magán. Bemelegítésként lerázza magáról az idegességet. Elindul.

Az aluljáró zaját hallja, ahogy egyre beljebb mászik. Mintha az egész egy nagy gyomor lenne. Általában természetes gázokat érez az orrában, gyerekkorában utálta. Ma már úgy áll hozzá, mint ami az élet velejárója. A gyerekeinek még nem mondta, kicsik még. Nem értenék. Az aluljáró nem más, mint egy szörny, ami felfalja a rossz embereket. A csontokat sem köpi ki, a gyomrában őrzi őket. Trófeák. Nem is baj, hogy van egy gyűjtőhely, ahova a rosszak jutnak. Több jó marad a világban. Egyedül attól szokott rémálma lenni, hogy egyszer ő is a rosszakhoz kerül, és bordái az aluljáró lépcsőivé válnak.

Életében párszor már megtette ezt az utat, de most máshol köt ki. Gyorsan kétlábra áll, nem bírja ezt a hason csúszást. Mindenki megvetette ezért a családban. Még ha az orrát nem szeretnék, vagy a bajuszát. De a mozgását nem lehet tőle elvitatni. Irigyek voltak, és ezt nem tudja nekik megbocsátani.

Figyel, alaposan körbeszimatolja a helyet. Hiába tűnik biztonságosnak az üzletek mögötti folyosó, csak a fal mellett mer sétálni. Piros fény villan, egy ajtó. Nem tudta elsőre kinyitni. Ehhez nekifutás kell, egy ember ereje. Próbálkozott, hiába. Inkább vár itt kicsit, hátha gyakrabban használják. Ácsorog, tervez és figyel. Nem tudja egyelőre, hogy mihez kezd majd a boltokkal. Nagyon fél attól, hogy nem ismeri fel az élelmiszerüzletet, pedig a szimata még sosem csapta be. Bizakodik.

Az ajtó kinyílik, felmosóvödört toló nő a folyosó végén. Kisurran, elvegyül a forgatagban, nem nehéz, sokan vannak. Leértékelési napot tartanak az üzletekben. Jókor jött, könnyebb lenne így, de a családjával ellentétben ő mindig vágyott arra, hogy lássák mit csinál. Különleges akar lenni, átlagon felüli, azonban ha kiderülnének az elkövetett bűnei, megemészténé az aluljáró gyomorsava. Nem fogják felfedezni.

Úgy néz körbe, mint lakásvásárlás előtt a vevő. Unja, a egy penészhajú férfit, aki mindig ott ül az ajtaja előtt, valami szebb kilátású helyet szeretne. Az persze kizárt, hogy tengerpartra nézzen, mert nem olyan helyen él. Tényleg csak egy csendes, szép állapotban lévő üzlethelység, mosdó, vagy akár szökőkút is megfelel. Biztonság legyen és étel.

Azt gondolta, hogy már a pláza végéhez ért, pedig csak az élelmiszerüzlet előtt toporgott, de mikor rájött, elkezdte csóválni a farkát. Mindig ez van, mikor boldog. A testvérei közül csak ő volt képes erre. Nem tehet róla. Mit vigyen nekik a boltból? Előtte rengeteg gyümölcs, a padlóra hullt mogyorók. Ellesz itt egy darabig, körme alá csipkedti a magokat, és a morzsányi mogyoródarabokat. Jól begyakorolt gimnasztika mozgulatsornak tűnhet kívülről.

*

Utálok citrom lenni. Komolyan, miért nem szült az anyám másnak. Persze egy citromfa utóda nehezen lehetne más, de akkor is. Oldotta volna meg, vagy erőlködött volna kicsit is. Ha hallott volna magzat koromban, biztos vagyok benne, hogy a képébe mondtam volna. Sosem fogom neked megbocsátani ezt, anya. Azt sajnálom, hogy rögtön elvittek magukkal, mielőtt még utoljára a szemébe nézhettem volna, vagy legalább fityiszt mutathattam volna neki. Tudnám miért bántódom itt miatta, feleslegesen töltöm az időt. A gyomromban csak egyre több sav keletkezik. Az hiányzik még nekem, már így sem tudnak eladni. Pedig mennyire szeretném, hogy ne csak a kezükbe vegyenek, hanem vigyenek is magukkal.

Mostanában nagyon borús a tekintetem. A testem aszott, már nem friss és ruganyos, mint régen. Megértem, hogy elhagyott az erő. Hónapok óta bámulom a szemközti polcot. Nem tetszik, ha fel van töltve pékáruval. Az üreset szeretem. A muslicák, ezek a mihaszna semmittevők sem járnak olyankor körülötte táncot. Engem sem idegesítenek, nem szólnak hozzám. Lehet, hogy csak a kereskedői vérem miatt van ez. Nagyon sokszor gondoltam arra, hogy mi lenne, ha inkább lábat növesztenék, és a boltban lennék üzletvezető. Ez több helyen problémás, hiszen az alkalmazottjaim nem látnák hol vagyok, vagy ha igen, akkor napokig fájna a fejük, a sok lefelé nézéstől. Mondanám, hogy ez nem zavarna, de hazudnék, túl jó a lelkiismeretem, ahhoz, hogy másoknak ártsak. Nem törhetek be a kereskedelmi szakmába. Ki venne komolyan egy citromot?

Fanyar ez a világ, mondatja velem a tapasztalat. Egyre kevesebb citromot visznek haza. Ha nem isznak teát, vagy nincs meleg idő egy limonádéhoz, akkor minek? Szeretném közölni mindenkivel, hogy többre vagyunk hivatottak, mint egy átlagos teába való adalékanyag. Ha Ön is, aki az előbb a kezébe vett tudná, hogy nagyszerű ízesítést tudunk nyújtani egy pizstráng mellett, másképp vélekedne. Persze, hogy nem hallja, mert egy konzervatív, zárkózott ember, már ne is haragudjon. Visszavágott a pultra. Szégyelje magát, kiáltom, de már a barackok felé vette az irányt.

Továbbra is itt rohadok. Beleuntam a tétlenségbe. Már reménykedni is elfelejtek. A többi citrom is felháborodik miattam. Duzzognak. Rájuk sem merek nézni. Örülök, hogy csak én vagyok a problémájuk. Nekik legalább nem kell azzal szembesülniük napról napra, hogy az életük kilátástalan. Nem ők fekszenek le úgy aludni, hogy ma sem kellett senkinek, hogy egyre jobban vágynak a kukazsák síkos felületére, a halálra. Az éles reflektorfényt élvezem, csak ne csípné ennyire a héjam. Mocorgást hallok. Van köztünk egy citrom, akinek vannak kezei? Nem hiszek a szememnek, zuhanok. A márványpadló csillog előttem, de lehet csak a meghatottság láttatja velem ilyennek. Röhögnek a hátam mögött, aljas gazemberek, üvölténém, de egy nagyobb erő, magával ragad.

*

Hazafelé tipegni könnyebb hóna alatt a zsákmánnyal. Csak enyhe büntudata van, azzal nyugtatja magát, hogy egy megpenészesedett citromot ellopni nem bűn. Igazából jót tesz a boltnak is, elvégzi a piszkos munkát helyettük. Az aluljáró bélférgei hangosabb lármát csaptak, mint egy sziréna. Ez a hang miatta volt, döbönt rá, mikor hallotta, hogy fúrják a falat. Még időben arrébb tud mászni, sokkal fürgébb, mint képzelték. Elege van a menekülésből, a torkában zakatoló vonatból. Megáll, hallgat. Nem bántják, csak az egyik vezetéket cserélik ki. Még az is eszébe jut, hogy itt lett volna a nagy lehetősége, most lehetett volna sztár. Megmutathatta volna a világnak, az átlagon felüli képességeit. Elszúrta, nincs elég önbizalma. Ez az egyetlen, amit utál magában.

A fal végében, lábra áll, megijed. Nem hallja a gyerekeit. A feleségét sem találja sehol. Pedig már várta, hogy mikor fogják a fejéhez vágni, hogy miért játszik megint embert. Sosem értik, hogy neki ez nem színház, hanem az élete. Ő sem szokta megbántani őket azzal, hogy úgy néznek ki hason, mint kiterített malacok az emberek asztalán. Életében csak egyszer látott ilyesmit, ezzel szokta riogatni a feleségét, ha nem hagyja békén. Lehet, hogy nem hazudott, és most ott fekszik a családja egy másik család ebédlő asztalán. A szívében kiütések keletkeznek, kaparászik.

A homlokára esik egy vakolatdarab, látja a maguknak ásott lakásukat, amit most el kell hagyniuk. A háta mögül megszólítja a felesége hangja. A hóna alá csapja a citromot, és fut. Megkerültek. Igyekszik nem megsértődni azon, hogy ott akarták hagyni. Ellene fordultak, mert idegesítik őt. Megértette, csapnivaló férj és apa néha. Javítani szeretne ezen. Megígéri nekik, hogy megváltozik. Azzal fogja kezdeni, hogy itt hagyja a zsákmányt, mert a családjára nézett, és rájött. Utálják a citromot. Hirtelen az sem tudta, hogy mit gondoljon. Nem néz hátra, tovább ásnak. Reménykednek hátha találnak egy másik otthont. Az emberek nem fogják érteni miért penészes a fal. Számukra pelék nem léteznek.

A cipő

Háborús övezetté nevelődött nappalink központi elemeként egy cipő feküdt a perzsa szőnyegen. Vagyis dehogy perzsa, hanem valami műszálas rongy. De jó nagy volt legalább. Illetve így, hogy a cipő (pontosabban fél pár cipő) rajta hevert már egész kicsinek tűnt. Majdhogynem aprónak. Ezt egészen addig képtelen észrevenni az ember, amíg nem kerül rá valami, a tárgyakra kell egy optikai viszonyítási pont, amitől valamilyen lesznek. Illetve nemcsak a tárgyakra, az embereknek is. Hogy lehetnék nő, ha nincsen férfi, hogy lehetnék én az okos, ha te nem vagy hülye, hogy volna már háborús övezetté nevelődött nappali, ha nincsen olyan nappali, ami nem az, jobban mondva, ha volt egyszer egy olyan nappali, ami nem volt az, jobban mondva valahol, valamikor az idő és tér intervallumában volt egyszer valami, ami.

A háborús övezetek nehéz terepek. Nehéz az áthaladás, a csoportosulás, rohadt nehéz az élet szervezése. Minden, minden nehéz rajta, főleg az áthaladás, az nagyon az, állandóan megbotlik az ember, összetapossa tárgyait, állatait, növényeit. Gyakorlatilag nem lehet megszüntetni, felszámolni a rendszert, annyira beeszi magát a napok folyásába, savként marja magát a fény rostjai közé, nincs nélküle levegővétel, az oxigén is vele együtt áramlik a vérben, álom helyett göcsörtös szuszogásban kering az ágy fölött, háború, háború, háború – ez szól a tükröből, a plafonról, a járdán, ezt halod köszönés helyett, a boltban ezt kéred, és nincsen szabadulás, a háború beeszi magát mindenhova. De meg lehet szokni, talán. Vagyis nem, hogy is lehetne, a folyamatos készültségi helyzettől nagyon magas a vérnyomás és folyton kiugrik a szemgolyó a helyéről, ijedten kell fogdosni, nehogy tényleg, de nem, ilyenkor sosem, csak azt hiszi az ember, hogy. Nem lehet lehajolni, ólomsúlyú a rendszer, a háború rátelepszik a bokákra és a csuklókra, de főleg a derekat bántja. Képtelenség felemelni a ledöntött tárgyakat, mindenhol cserepek, teásbögre, váza, fogkefe, egy kés!

A háborúnak szaga is van, persze. Odaégett omlett, rohadó gyümölcs, fogkrém, szúnyogirtó.

A reggelek ezekkel a szagokkal kezdődnek, aztán kinyílnak a szemek is, de azok a hangokra, az ajtón túli világ recsegéseire. A háborús övezet szimfóniája egészen hétköznapi, egy férfihanggal azonosítható belőle minden.

Igazából nem ezek a dolgok a felkavarók, hanem a cipő. A fél pár cipő a perzsa szőnyeg közepén, a fűző kibomolva, bénán csüng oldalra, mint egy halott kis féreg. A lábbeli oldalra borulva, egyensúlyát veszített állapotban figyel. Támadásra készen, párja nélkül alussza át a háborús övezet napjait, levegőt sem mer venni, nehogy lemaradjon egy újabb zuhanásról. Az egy hónappal ezelőtti repülés során alaposan beütötte magát egy emberi testrészebe, onnan zuhant a rongyos szőnyeg közepére. Azóta tartanak a háború néma napjai. Az övezet legaknásabb terepe a nappali perzsa szőnyege, azon belül is a fél pár cipő.

Az elzárkózás mindenesetre néha hasznos, vagyis nehezen hasznosuló tevékenység, de néha kifejezetten az. A férfihangok számára nincs belépés pont egy hónapja, a nappali kivételével sehova. Együtt fekszik, alszik, kel az idegen terekkel, a háborús övezet legveszélyesebb tárgyával, a fél pár cipővel.

Együtt alszanak a szőnyegen, robbanásra készen.

Miről álmodik egy egér

A legjobb egyszerűen az volt, ha nem vettek tudomást róla. Ebből a szempontból a legnehezebb is ez volt, persze, hát hogy nem veszünk tudomást egy lényről, ami ott mászkál a közelünkben?

Pontosan tudta, hogy igazából mit terveznek vele tenni, mindig, minden nap pontosan tudta, mert hiányzott belőlük a kreativitás és a fantázia, és ez elkésértette egy kicsit, mert sokkal jobb, hogyha már figyelnek az emberre, akkor azt úgy teszik, hogy tényleg figyelnek rá és beleölnék valamiféle energiát is, még akkor is, ha az rossz. Szóval kezdett unalmassá válni, és ez megölte az érdeklődését irántuk. Már csak hagyta, hogy dobálják, lökdössék, leöntsék vízzel, szétszedjék a cuccait. Legjobb esetben csak csúnya, nagyon csúnya szavakat mondtak rá. Ilyenkor legalább a testét kímélték, és így fizikai valójában nem kellett megszegyenülnie, csak belül, nagyon belül, de az az ő ügye volt, nem tartozott senkire.

Ilyenkor azt képzelte, hogy szürke lesz, egészen szürke, és beleolvad az osztályterem falába, ha egészen közel húzódott, még a pulcsin keresztül is érezte a fal hidegét, a fal hidegén a szívdobogását, a szívdobogásán a sejteinek a zsongását, a zsongáson az átalakulás forróságát, és látta, hogy átszíneződnek a sejtek zsongás közben, szürkék lesznek és beolvadnak a fal részecskéi közé. És aztán azt is elképzelte, hogy nemcsak beolvad, a fal teljesen felemészti, mert egy egérke olyan pici, hogy a falnak meg sem kottyán bekebelezni. Ha nagyon szorosan koncentrált, akkor egészen egygyé vált az osztályteremmel, ha ilyenkor öntötték le vízzel, az nagyon kellemetlen volt, mert a sejtei azonnal visszaváltak pirossá és a fizikai megszegyenítés elől nem tudott elmenekülni.

Lehajtotta a fejét, hogy védje az arcát az idegenek elől, ami egérenc volt, legalábbis úgy képzelte. „Nézd már, de csúnya!” Ezt a mondatot dobálták az arcára a többiek, de ha hazament, akkor az anyukája is ezt dobálta rá. Részegen ordította, hogy csúnya kis egérenc van. Pont, mint az apjái. Ilyenkor becsusszant a fal takarásába, hogy ne lássa az anyukája a konyhából, és végigcsúszott a fal hidegbe kapaszkodva a saját szobájáig.

A saját szobájában egy hónapja egy idegen bácsi is lakott, akiről azt mondta az anyukája, hogy a nagybátyja, de ő eddig még sohasem látta. A bácsi sokszor volt büdös, és néha idegen nőket is felhozott a szobába. „Csukjad be a szemedet, Egérke!” Ezt az utasítást obszcén röhögés kísérte, és Egérke becsukta a szemét, de a füleit nem tudta becsukni, úgyhogy hallotta a sóhajtozást és nyögdösést a szomszéd ágyból. Ilyenkor egygyé vált az ágytakaróval, és azt képzelte, hogy egészen beleolvad az ágyba, annyira meleg a teste, hogy megolvasztja az ágykeretet, a szőnyeget, a padlót, és részecskéi leolvadnak az alsószomszédhoz, akinek a kislánya mindig azokkal a szép ceruzákkal játszik. Ha éjszaka játszhatna velük, akkor kiszínezné az összes testrészét sárgára, kékre, pirosra – a szivárvány összes színére. Nagyon vigyázna rájuk; nem tenné tönkre egyiket sem.

Reggel arra ébredt, hogy az átváltozástól nedves az ágytakarója, ilyenkor mindig gyorsan letakarta a paplanjával és megmosta magát a fürdőszobában. Egy egérke nem teheti meg, hogy bepisil, mert elveri az anyja érte. Egy egérkének tisztának és tisztelettudónak kell lennie. Belenézett a tükörbe. Az orocskája egészen pirosan fénylett a fűtetlen fürdőszobában. Hirtelen semmi állatias vonást nem fedezett fel magán, nem látta, miről beszélnek, nem tudta tetten érni az átváltozás nyomait. Egészen normális kislánynak tűnt. Aztán eszébe jutottak a színes ceruzák, amiket álmában ellopott, pedig lopni nem szabad, és hirtelen el akarta kapni a fejét a tükörről, de nem tette, tovább figyelte tűzvörös arcát és könnybe lábadó szemeit. Kényszerítette magát, hogy nézze az átváltozást, ahogy kislányarcából valóságosan gyorsasággal lesz ismét csúnya egérenc.

Bekő Tamás

Nemzetőr kapitányból honvéd százados **Deák Lajos (1817–1879)** életútja és emlékezete¹

Származása és élete 1848 előtt

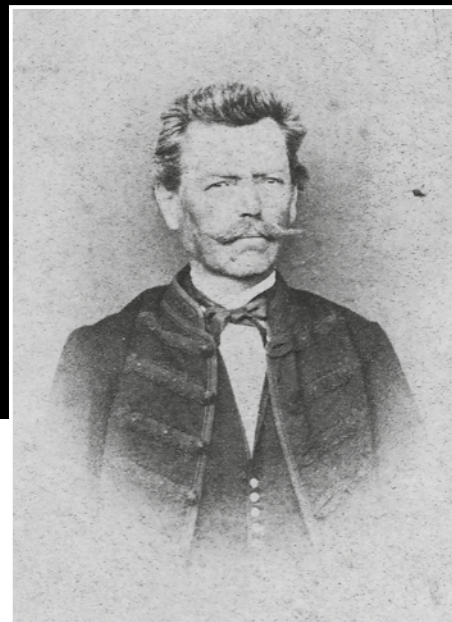
„Tizenöt éves atyátlan árva koromban önkényesen katonává lettem, s két évig, mint közvitéz, s ugyan annyi ideig, mint hadapród és tizedes, az akkor Gollner, most Ernest főherceg nevét viselő 48-ik számú magyar gyalogezredben szolgáltam. Jóllehet tökéletes szándékom volt, de természeti ösztönt és hivatást is éreztem magamban a katonáskodásra, s a hadiéletben óhajtottam leróni hazám irányában polgári kötelességemet” – emlékezett vissza sorkatonai szolgálatára Deák Lajos nemzetőr kapitány, az egerszegi járási nemzetőrszázalaj parancsnok aspiránsa 1848. szeptember 3-án.²

A Deák név jól csengett abban az időben. Deák Lajos zalatárnoki földbirtokos közeli rokona, elsőfokú unokatestvére volt a 19. századi magyar reformpolitika legnagyobb formátumú zalai testvérpárjának, Deák Antalnak és Ferencnek. Utóbbi – a haza bölcse – mindmáig a família legismertebb tagja, karizmatikus alakja, közéleti és politikai szereplése méltó helyet foglal el a történelmi emlékezetben.

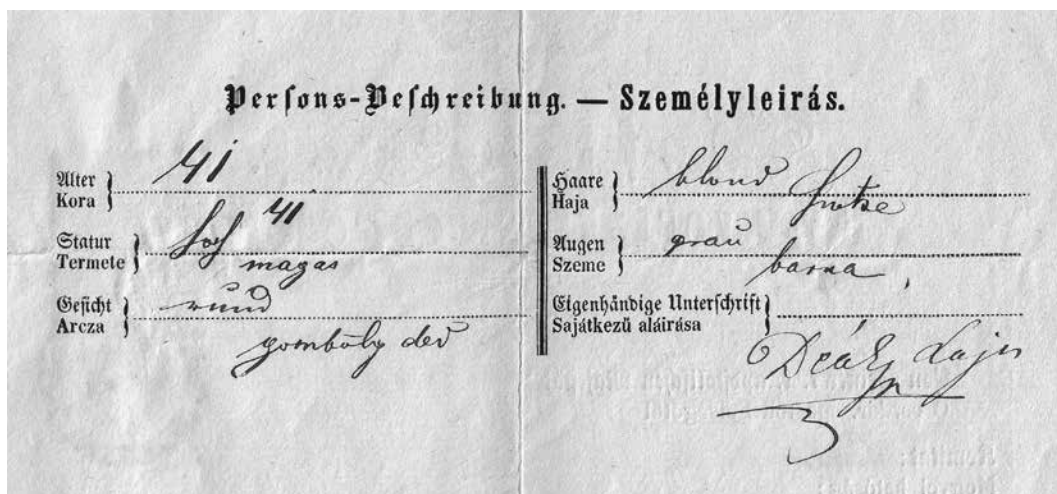
Deák Lajos katonacsaládból származott. Apja, Deák József ifjú korában nemesi testőrként szolgált, majd főhadnagyként részt vett az utolsó Habsburg-török háborúban, ahol a fáma szerint súlyosan megsebesült. Lajos két testvérbátyja, Mihály és Gábor szintén hivatásos katonatisztek voltak. Mindketten apjuk nyomdokaiban járva gárdistaként kezdték a pályafutásukat. Utóbb Deák Gábor kapitány a szárd-osztrák háború idején hunyt el Novarában, bátyja pedig a cs. kir. 5. huszárezredtől vonult nyugállományba 1855-ben. Érdekes adalék, hogy Deák Mihály vértess lovassági századosként harcolt a

¹ A tanulmány „A 47. honvédszázalaj emlékezete” című tudományos konferencián Zalaegerszegen, 2020. szeptember 16-án elhangzott előadás szövegének bővített és jegyzetekkel kiegészített változata. A kutatómunkámhoz nyújtott önzetlen segítségért ezúton is köszönetet mondok a Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára munkatársainak: Molnár András levéltár-igazgatónak, Foki Ibolya főlevéltárosnak, Kulcsár Bálint levéltárosnak és Simon Beáta könyvtárosnak, továbbá a német nyelvű iratok értelmezése terén nyújtott segítségért Hermann Róbertnek, a Hadtörténelmi Intézet és Múzeum parancsnoka tudományos helyettesének. Köszönet illeti még a családi fényképek átengedéséért Deák Lajos szépunokáit, Etelaky Gábor Zuárdot és Lukács Pétert.

² MNL ZML ÁB ir. 1848:1920.

DEÁK LAJOS honvéd százados portréja 1865 körül (Kép: Etelaky Gábor Zuárd)

DEÁK LAJOS személyleírása egy 1858-as levéltári okiraton (Kép: MNL ZML)

magyarországi hadjáratban, hű szolgálatait pedig osztrák császári és orosz cári katonai érdemjelekkel jutalmazták.³

Deák Lajos Özséb (Ludovicus Eusebius), Deák József táblabíró és földbirtokos, valamint István Katalin legkisebb fiúgyermekéként 1817. augusztus 14-én látta meg a napvilágot Tárnokon, római katolikus családban. Szülei a keresztelési szertartás elvégzésére Kántor János novai plébánost kérték fel, aki egyúttal keresztapja, míg nemes Foki Erzsébet úrhölgy a keresztanyja lett az újszülöttnék.

Alapfokú műveltségét, az írás, olvasás, számolás tudományát házitanítótól sajátította el, míg középiskoláit 1828 novemberében (számunkra ismeretlen helyen) kezdte, majd 1829 őszétől a nagykanizsai piarista gimnáziumban folytatta. Itt járta ki Csuzy Pál és Püspöky Grácián (későbbi jeles '48-as személyek) diáktársaként a második és a harmadik grammatikai osztályt. A pedáns magaviseletű Lajos eleinte szorgalmas, jó tanuló diáknak bizonyult. Vallástánból az első osztályú tanulók közül a nyolcadik, magyar nyelvből jó, az összes tantárgyból (hittan, magyar nyelvtan, latin, földrajz és matematika) pedig együttesen a tizenkilencedik volt a jó rendűek közt a második évfolyamban.

A következő tanév közepén (1831. március 16-án) azonban váratlan, tragikus esemény

rázta meg a serdülő fiú lelki világát. Ekkor vesztette el szeretett apját, és a mély gyász oly mértékben elvonta figyelmét a tanulásról, hogy gyenge eredményei miatt az elégséges rendű diákok közé csúszva, újra járták vele gondviselői a harmadik osztályt.⁴ Ezekben az időkben özvegy édesanyja és a családfőként előlépett elsőszülött fivére és gyámja, Deák György ügyelt a nevelésére és taníttatására.

„György bátyám egy sapkát vett Kanisán öt forinton januárius másodikán” – olvasható a testvére számadásához mellékelte összeírásban az 1832-es kiadásoknál. Egy másik iratban pedig ez áll: „Lajos és Károly testvéreimnek pedig, kik még oskoláztatnak, fejenként háromszáz v[áltó] c[édula]forintok járandók leendenek.” Kanizsai diákévei alatt Lajos nem konviktusban (diákotthonban) lakott, hanem magánháznál kapott kosztot és szállást; 1832 augusztusában 66 bécsi forintot adott Landbauer Borbála gazdaasszonyának az ellátásáért. Az ifjú Deák viszonylag jó eredménnyel zárta az ismétlődő osztályt, míg a következő tanévet már újra valamelyik Zala megyén kívüli oktatási intézményben folytatta, ahol minden bizonnyal elvégezte a negyedik grammatikai osztály mindkét szemeszterét. Erre a fentebb már idézett dokumentum alábbi bejegyzése is utal: „Deák György testvérem fizetett érettem

³ Deák Mihályról és Gáborról bővebben: Bekő Tamás 2019/a. 10. p.; Bekő Tamás 2019/b. 10. p.

⁴ MNL ZML Nk. Piar. Gimn. ir. Osztályok főkönyvei 1830-1832.

A zalatárnoki DEÁK család 1870 tájkán. Balról: DEÁK LAJOS, DEÁK MÁRIA, DEÁK LAJOSNÉ FARKAS JUDIT, DEÁK FERENC és DEÁK BORBÁLA (Kép: Lukács Péter)

[az] 1832/33-as oskolai esztendőre összesen 367 Ft és 23 krajczárt.”⁵

Ami a középiskola következő állomását illeti, nem tudni, hogy Lajos belevágott-e az első humanista osztályba,⁶ annyi azonban bizonyos, hogy ezt a képzést már nem végezte el, mert néhai apja és katonabátyjai példájára 1834 tavaszán önként felcsapott katonának.

Az önköltséges hadfi tényleges katonai pályafutásáról kevés adattal rendelkezünk. 1834. április 11-én még szinte gyerekként vállalt 12 évnyi szolgálatot Sopronban a cs. kir. 48. gyalogezrednél, ahol kezdetben közvitézként, 1836 elejétől pedig kadétként szolgált. Mivel kiskorúként saját jövedelemmel nem rendelkezett, előléptetése további plusz költségeket rótt az eltartójára. Abban

az időben ugyanis annak, aki tiszt karrierrel ábrándozott, saját magának kellett gondoskodnia a katonai szolgálattal járó kiadásokról (fegyver, egyenruha, ló, stb.) és a kiképzése költségéről.

Ez idő tájt özvegy Deák Józsefné István Katalinnak már négy fia is katonáskodott, ezért 1836. február 28-án 200-200 ezüstforintot kért kölcsön a Bárány Gollner gyalogezrednél szolgáló Lajos és Károly fiai számára a vármegye, illetőleg a nemesi felkelés pénztárától.⁷ Azt, hogy a kért összeget végül megkapták-e, nem tudni. Mindenesetre Lajos bő másfél év múlva, 1837 őszén már kiábrándulva a katonáskodásból, azért folyamodott a vármegyéhez, hogy „édes atyja után ötlet illető örökségének átvételét tekintetébül” járják ki a főhadai kormányzóknál a hadseregtől való elbocsájtását.⁸

5 MNL ZML kgy. ir. 1834:1690.

6 A gimnázium ötödik osztályának felelt meg.

7 MNL ZML kgy. ir. 1836:755.

8 MNL ZML kgy. ir. 1837:2836.

Idő előtti leszerelési szándékát azzal magyarázza később, hogy „az akkori magyar katonát környező viszonyok a legjobb akaratú egyénnek sem nyújtottak kilátást és reményt boldogulhatni, és kivált az akkori békés időben hasznos szolgálatot tehetni.”⁹

Deák Lajos a mundérpénz kifizetése és „helyette egy más alkalmas legénynek megajánlása” fejében 1838. május 10-én távozható végleg a soproni cs. kir. 48. gyalogezred kötelékéből.¹⁰

Hazatérése után kézbe vette gazdasága kormányzását, folyó év december 2-án pedig oltár elé kísért a 16 esztendő s kálócfapusztai Farkas Judit kisasszonyt, aki hosszú és gyümölcsöző házassaluk során 14 gyermekkel ajándékozta meg.¹¹

Örökölt birtokai az 1837-es osztály szerint az alábbi tárnoki dűlők és fordulatok határában helyezkedtek el: Pusztatelek, Szigeti tábla (a végében lévő réttel), Aszló arasz, Falun felül útra dűlő, Bécsi völgy, Saus [Savós], Aszuvölgyi szél, Kurtai sűrű (mellett és között), Rónai föld, Herczeg vagy Baksa lap (minden két esztendőben egyszer kaszálható réttel), Ritka erdő, Orozat (rét) és szőlő a tárnoki hegyen, összesen mintegy 80 katasztrális holdnyi területtel.

Az örökséghez három jobbágy is járt, Tóth Geczi Mihály 28, Rajkó János 48, Horváth János pedig évi 90 nap robottal (ingyen munkával) tartozott az uraságnak. Mivel a birtokon lakó- és egyéb gazdasági épületek ekkor még nem álltak, és feleségével egyébként is terjeszkedni akartak, ezért 1844-ben megvásárolták testvére, Deák Gábor „tárnoki, szentgyörgyi, oroklányi, vakolai, aszuvölgyi felső- és alsó zágorhidai helységek és puszták határaiban egyébiránt Zala vármegyében kebeleztetett ingatlan javait, az azokon fekvő épületekkel, haszonvételekkel, jogokkal és szabadságokkal együtt” 3000 ezüst

forintért, továbbá bátyja 1300 ezüst forintnyi adósságát is magukra vállalták.¹²

Deák Lajos tulajdona a Deák Gábor-féle örökség megszerzésével (Kis erdő alja, Papföld, Aszló arasz, Sziget domb, Bécsi völgy, Hosszú megye, Császár föld, Vörös falu, Ritka erdő, Rónai sűrű, Péter pusztája, szőlőhegy stb.) további 80 holddal bővült, így az 1840-es évek közepén már közel 160 holdnyi területen gazdálkodhatott. Az így megállapodott házaspár, vélhetően ez idő tájt, a templomhoz közeli Salamon-féle birtokon építette fel saját lakóházát, amely később több átalakításon és részleges bontáson átesve ma is áll Zalatárnokon a Rózsa utcában.

Ezzel párhuzamosan a fiatal Deák Zala vármegye köz- és hivatali életében is vállalt némi szerepet. 1839. május 6-án tiszteletbeli (fizetés nélküli) esküdtté, 1842. január 10-től napi bérért törvényszéki esküdtté, 1845. január 10-én pedig táblabíróvá nevezték ki.¹³

Elveit és politikai álláspontját tekintve, ahogy a Deák család színe-java, Lajos is a nemesi adózást támogató, haladó gondolkodású reformellenzék köréhez tartozott. Egy alkalommal komoly ösztetűzésbe is került emiatt az elszegényedett tárnoki kisnemességgel. 1843-ban a köztelherviselés ügye általános zűrzavart és véres összecsapásokat eredményezett a liberális és konzervatív erők közt Zalában. A viszály odáig fajult, hogy Deák Ferenc háromszor utasította vissza a követi megbízatást, mert ilyen galád és „vérrel szennyezett” körülmények közt nem volt hajlandó vállalni a megye országgyűlési képviselőiét. Tárnokon augusztus 27-én robbant ki botrány, amikor egy felbőszült italos csoport husángokkal támadt a Deák Lajosnál vendégeskedő és onnan hazaigyekvő adózáspárti nemesekre.

A házigazda így emlékezett vissza az ominózus csetepatéra: „...azon a napon tudniillik, melyen az egész alsó vidékbeli egerszegi járás nemessége egy-két barátságos szóváltás és tanácsadás okáért Tárnokba összegyűlt, történt az, hogy ebéd után jó kedvvel, de józanon s barátságos elbúcsúzás közben lispei, bázai, szentlislói s gutorföldi emberek szekereken az én udvaromból, hol is az öszvejövetel tartatott, kiindulván, a falun keresztül mentek. Mentek pedig azon tárnoki főesküdtnek, nemes Pálffy Jánosnak háza előtt, kinél mintegy másfél öles durung vala, és akinél a tárnoki józan ugyan, de verekedő szándékkal öszvecsopor-

⁹ MNL ZML ÁB ir. 1848:1920.

¹⁰ KA Grundbuch 3189.

¹¹ Farkaspatyi Farkas Judit anyai ágon közeli rokonságban állt Deák Ferenc sógorával, Oszterhueber Józseffel, fivérei közül Endre egerszegi járási alszolgabíró, a nemeslelkű Dávid pedig országgyűlési képviselő volt. Deák Lajos gyermekei közül heten éltek meg a felnőttkort: Rózsa (1841-1879) Lukács Sándor mérnök, minisztériumi számtanácsos felesége, Bálint (1843-1886) gondnokság alatt álló elmebeteg, József (1847-1907) nagykanizsai városi végrehajtó, Borbála (1850-1916) Nagy József pusztamagyaródi földbirtokos neje, Ferenc (1855-1943) fővárosi posta- és táviratbiztos, Mária (1858-1917) országos felügyelőnő, Gígler Jenő adóbiztos hitvese, és Péter (1864-1921) nagykanizsai rendőrfőkapitány.

¹² MNL ZML kgy. ir. 1839: 701.; 1847:127.

¹³ MNL ZML kgy. jkv. 1839:1715.; 1842:280.; 1845:6.

tolt, s botokkal, fejszékkel, csákányokkal ellátott nemesség öszvejöve találtatott, mi többen, kik a tőlünk elment nemességtől búcsút vevének, a faluban történt nagy lármára futottunk a hely színére, ahol is azt élő szemeinkkel láttuk, hogy vakolai Fitos Józsefnél egy nagy durung, ki is szünteleni Isten és szentek elleni káromkodások közt a »Deák familia Istenét« szidta, ugyan vakolai Gyórfy Gábornál egy nagy celőke¹⁴ lévén, az előtte elmenő szekereken ült nemeseket személy válogatás nélkül átaljában ütötte...”

Az egyik szemtanú vallomása szerint a garázda természetű Fitos a következő fertelmes szavakat intézte a békítő szándékkal közbelépő Deákhhoz: „*Baszom az Úr Istenét, azért akar velem porciót fizettetni, hogy a feleségének czifrább cipőt vehessen?!¹⁵*” A kedélyek végül lecsillapodtak, Deák Lajos pedig elsők közt csatlakozott a zalai önkéntes nemesi adófizetők táborához 1845-ben.¹⁶

Katonai pályafutása 1848-ban

1848 kora tavaszán a pesti forradalom híre futótűzként terjedt szét az országban. Március 17-én Csány László levélben értesítette Zala megye vezetőit az eseményekről, mire Zalaegerszeg mezőváros közgyűlése ideiglenes polgári őrség felállításáról határozott. A résztvevők közül többen azonnal felcsaptak nemzetőrnek, és a rendszabályok kidolgozására létrehoztak egy választmányt. A nyár elejére Magyarország és Horvátország politikai viszonya olyan feszültté vált, hogy tartani lehetett Jellasics horvát bán csapatainak betörésétől. A várható támadás elhárítására Csány László mint a Batthyány-kormány kormánybiztosa egy kisebb, részben sorkatonaságból és honvédszászlóaljából, zömében pedig nemzetőrökből álló védőkordont szervezett a Dráva, illetőleg a Mura folyó melletti horvát határszélre.

Június 17-én Zala megye állandó bizottmánya 6000 fő nemzetőr önkéntes kiállítását és őrszolgálatra vezénylését határozta el.¹⁷ Ettől

14 Ütésre, verekedésre alkalmas husáng, dorong.

15 MNL ZML Bűnp. 1844. Fasc. 20. No. 133.; Vö. Választási küzdelmek 166-167., 179-187. p.

16 Molnár András 1996. 1231. p.; Molnár András 2009. 147. p.

17 Molnár András 1998. 34. p.

felbuzdulva Deák Lajos is jelentkezett szolgálatra, és mindjárt kapitányi rendfokozattal, századparancsnoki beosztást nyert az egerszegi járási nemzetőrzászlóalj 4. századában.

A nemzetőrség kiállítását azonban nem mindenütt vette jó néven a vidéki parasztság. Egyes falvakban tiltakoztak a szolgálat ellen, és különböző mozgalmakat szerveztek. Számos helyen megtagadták az adó, a kilenced befizetését és önkényesen elfoglalták az uradalmi legelőket. A zalai parasztok mozgalmait 1848 tavaszán katonai erővel ugyan elfojtották, de az elégedetlenség - többek közt Pusztaszentlászlón és vidékén - a nyár folyamán is felszínre tört. Ennek eredményeként június 24-én öt lázító érkezett Pusztadericsről Szentkozmadombjára, onnan pedig Tárnokra, hogy ezen a környéken is nemzetőrelles hangulatot keltsenek.

„*A pusztadericsiek [...] puskával és csákánnyal ellátva szekéren Kozmadombján megjelentek [...] s azzal ámítottak, hogy ők már 500-an felkelvén s Kanizsa tájékán 18 erős falu velök tartván, az őrseregbe egyhalálig fel nem állnak, mert az nem is a király, hanem csak az urak akarátja, kik a királyt letették s elfogták, vele csak úgy bánnak, mint egy szolgálival, helyébe a főherceget, ki ott keresztül utazott, akarják királynak tenni. De három külső királyság az urak ellen van, lehetetlen, hogy győzedelmeskedjenek, mert pénzök nincs, azért nem tudnak az őrseregnek fegyvert, ruhát és kosztpénzt adni. Az a pénz, melyet most nemrégiben faluról falura összekoldultak, csak 2000 Ft ezüstben, míg abban tart, addig az őrsereget zsolddal ellátják, azután pedig az urak magokat visszahúzzák, a szegénységet pedig a rendes katonaság által a Drávába szorítottatják, elemésztik, azért az urakat leöldözni kell*” – olvasható Csillagh Lajos alispánnak Csány László királyi biztoshoz intézett jelentésében a társaság „*ily mesterségesen szőtt s a köznép értelméhez idomított*” tevékenységéről. Mivel azonban „*a nép mezei munkával el lévén foglalva, tömegbe nem gyűjthetett*”, a bujtogatók se Kozmadombján, se Tárnokon nem jutottak eredményre, ezért a továbbiakban a falu szőlőhegyén próbáltak támogatókat toborozni.

Amikor Deák tudomást szerzett a jelenlétükről és szándékukról, tüstént összeszedett pár markos legényt, és élükön a nyomukba eredt. Fenn a hegyen a nemzetőr kapitány erélyes fellépésére a két tábor összekülönbö-

zött, ám „Deák Lajos úr s [a] maga mellé vett s felfegyverzett két cseléd, két zsidó suhanc és a helybeli jegyző által, Koltai Gábornak egy felemelt csákányali ellenszegülése dacára is, Varga József és Ferenc pincéjénél ezekkel együtt elfogattak s Zalaegerszegre küldöttek” – ecsetelte Csillagh a rebellis parasztok letartóztatásának körülményeit.

Horváth Vilmos másodalispán pedig a következőket írta Csánynak: „...a tárnoki nemzetőrök Deák Lajos vezérlete alatt a lázításban foglalkozó Puszta Sz[ent] Lászlói, magyaródi és edercsi emissariusok¹⁸ közül a Tárnoki Hegyekben elfogott hét egyént hoztak be, kik jelenleg a megye házában rendelkezésem szerint szoros őrizet alatt tartatnak. Mindezekhez képest tehát a lázítás nem a képzeletben, hanem valóságosan létező, miután véleményem szerint a rögtönítélő törvényszéknek megtartása kikerülhetetlen.¹⁹

Nem sokkal ezután, július elején került sor a határvédelmi szolgálatra vezényelt zalai nemzetőrség első váltásának kivonulására a Mura folyó mellé. Az egerszegi járási nemzetőrzászlóalj négy százada Letenye térségében foglalta el pozícióját a védelmi rendszerben, és a 4. század Deák Lajos parancsnoksága alatt július 7-én vert táborot Semjénföldre²⁰ és Molnári községekben.

Deák alakulata 256 főből állt, köztük e sorok írójának szépapjával, Bekő Péter zebeckei köztvitézzel. A legénység helyi parasztagzádnál, míg a parancsnok és helyettese a polai Henrik-féle fogadóban, további négy tiszt pedig a molnári fogadósnál került elhelyezésre. A határvédelmi szolgálatra kivezényelt nemzetőrök zsoldját (a százados havonként 80 ezüst forintot, míg egy közember napi 8 krajcárt kapott) és ellátásuk költségeit a megye pénztárából fizették a szolgálattelvőknek és szállásadóiknak.

A tisztikarban családias légkör uralkodott: Kozáry László főhadnagy a neje, Farkas Dávid alhadnagy pedig a húga révén volt sógora Deáknak.²¹ Sajnos a 4. század tábori szolgálatára vonatkozó iratanyaga csak töredékesen maradt fenn, más forrásokból viszont tudjuk, hogy a

legénységi állomány napi fő tevékenysége az őrszolgálaton túl a fegyvergyakorlásban, valamint az alapvető alaki fogások és mozdulatok elsajátításában merült ki. A legénység kiképzését számos körülmény nehezítette. „Deák Lajos százados úr kormánya alatti négy osztálybéli nemzetőrök több helységben vagynak kiszállítva, kiket előadása szerint már csak azért is napjában kétszer a gyakorlatra igen nehéz összeszedni, mivel az egész századnak egy dobja sincs, s hogy én egyet bár honnand is szerezzek századja számára mai napon arra hivatalosan felszólított” – jelentette Kozáry László Csánynak néhány nappal az alakulat letáborozását követően, július 10-én.²²

Deák századának augusztus első hetében járt le az egy hónapra vállalt szolgálati ideje; a második váltás augusztus 6-án érkezett meg a század új állomáshelyére, Tótszentmártonba. A szállásozási jegyzékekből tudjuk, hogy az alakulatot ekkor 260 fő alkotta (1 százados, 1 főhadnagy, 2 alhadnagy, 2 őrmester, 12 tizedes, 1 dobos, 1 ács és 240 köztvitéz), a tiszteket Bedekovics uraságnál, míg a nemzetőröket tótszentmártoni gazdáknál kvartélyozták be.²³

A hónap közepén az egyre nyomasztóbb horvát veszély miatt Batthyány miniszterelnök az állandó nemzetőrőségek kimozdítása helyett egy önkéntes nemzetőrökből álló haderő toborzásáról és felállításáról rendelkezett. Mivel a verbuválás vontatottan haladt, szeptember első hetére aktuálissá vált a mindeddig otthon maradt egerszegi nemzetőrzászlóalj harmadik váltásának kivonulása.

Ezt megelőzően szeptember 3-án Deák levelet írt a megyei Bizottmányhoz: „Jelenleg a körülmények megváltozván, elhatározott szándékom a felállítandó magyar hadseregben alkalmazást keresni és ez értelemben a Hadügyminisztériumhoz folyamodni. Ezekhez képest teljes tisztelettel kérem a megyei Bizottmányt, hogy a megyében töltött életem folyamáról és e jelen táborozás alkalmával teljesített nemzetőrségi fegyveres szolgálat valóságáról a megye pecsétje alatt hiteles bizonyítványt adni méltóztassék.”

Kérelme hamar meghallgatásra talált. A másnapi megyegyűlésen a következő bizonyítványt állították ki a számára: „A folyamodó

18 Lázadók.

19 Ember Győző 1951. 63-68. p.; MNL OL H 103. 4. cs. No. 35.

20 Ma Semjénháza.

21 MNL ZML kgy. ir. Katonaáll. ir. 1848-49. No. 431.

22 MNL OL H 103. ZML 4. cs. 41. sz. Kozáry László 1848. július 10-én Semjénföldén kelt levele Csány Lászlóhoz.

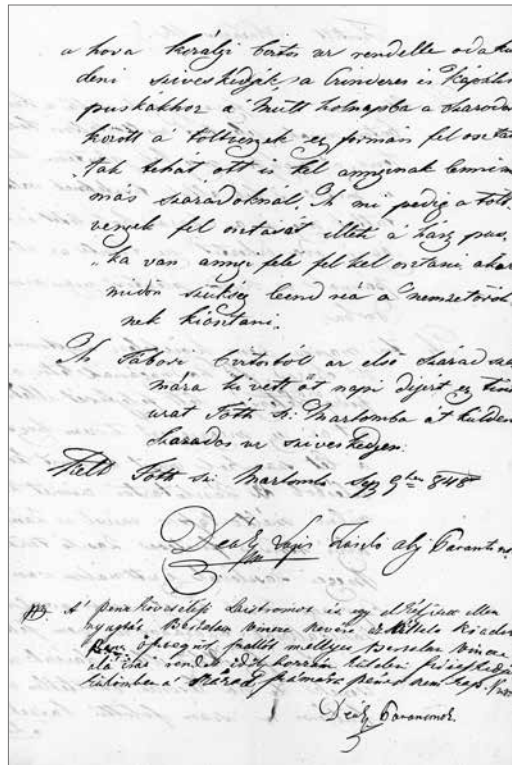
23 MNL ZML kgy. ir. Katonaáll. ir. 1848-49. No. 441.

ifjúságának első éveit köztudomány szerint a katonaságnál töltvén, onnét néhány évek után lett hazatértével, pedig részint mint megyei esküdt, részint mint a megyének táblabírája a polgári pályáján is a reá bízottaknak pontos teljesítése által a közjónak hasznos szolgálatokat tett. Legújabbán a haza átalakulása korszakában, midőn a honnak több vidékeiben, és így a megyében is a hazát könnyen veszélybe dönthető vétkes izgatások és lázítások felmerültek, hogy ezeknek a megyében is véres eredménye nem következett, leginkább és egyenesen folyamodó Deák Lajos úr dicséretes önmegtagadással, csupán a törvényekhez és a jelen kormányhoz hű ragaszkodása szülte nemes ösztönének, melytől lelkesedve a lázítók gonosz merényének tönkretételére magát eltökélné, mielőtt azok véres céljai teljesülhetek volna, rajtok ütven, őket elfogni és a hatóságnak által adni sikerült, lévén tulajdonítható; jelenleg pedig, midőn a haza népe a közállomány ellen felkelt lázítók elleni védelemre felhivatott, ő is mint hazájának hű polgára a nemzeti őrsereg felgyvert fogva azzal elindulni mit sem késvén, mind az először kiindult, mind pedig hazatértével ezt felváltott egerszegi járás egyik századja által századosnak kétszer megválasztatván, századosi minőségben már két hónapot töltött a haza szolgálatában; azért a folyamodónak élete folytárul ily értelemben a megye pecsétje alatti hiteles bizonyítvány kiadatni rendeltetik.”²⁴

Az okirat új megbízatást vont magával: Deák Lajost helytállásának és kéthavi tábori szolgálatának elismeréseként kinevezték az egerszegi járási nemzetőrszászlóalj harmadik váltásának zászlóaljparancsnokává.

A következő napok a küszöbön álló horvát betörés elleni intézkedések jegyében teltek. Szeptember 9-én Deák írásban figyelmeztette az 1. század parancsnokát a Csányhoz, illetve az alispánhoz küldendő jelentések teljesítésére. Közölte vele a századot illető pénzek felvételének módját, és a puskákhoz való töltények kiosztásáról is rendelkezett.

„Ami a fegyvereket illeti, dárdák nincsenek, de ha lesznek, okvetetlen átküldöm. A szám fölötti kaszákat, ahova királyi biztos úr rendelte, oda küldeni szíveskedjék.” – tájékoztatta Nagy Sándor nemzetőr százados a teendőkről. A levélből az is kiderül, hogy a zalaegerszegi nemzet-

Részlet DEÁK LAJOS nemzetőr zászlóaljparancsnok 1848. szeptember 9-én Tótszentmártonban írt leveléből (Kép: MNL ZML)

őrsereg zászlaját ekkor Tótszentmártonban, a zászlóaljparancsnokságon őrizték. Még aznap este kilenckor – Csány parancsa nyomán – újabb írásbeli utasítást küldött neki: másnap hajnalban Tótszerdahelyen sorakozzanak fel, mert reggel várhatóan csata lesz. Az egerszegiek Egyeduta és Letenye között fognak táborozni, oda vitessék majd a szállásadókkal főzött ételmezt. Szeptember 10-én Deák arról értesítette Csány kormánybiztost, hogy az előző napi parancs értelmében Egyeduta és Letenye közt ütött tábor. A puskás és a dárdás nemzetőröket egymástól elkülönítette, és külön századokat képezett belőlük, míg az őrszemekeket egészen a letenyei hídig felállította. Innét szeptember 11-én a zászlóalj Murakeresztúrra menetelt, ahol estefelé az erdő északi szélén letáborozva várta Csány László további utasításait. Deák ekkor sérelmezte, hogy a nemzetőrök kiképzését végző cs. kir. 60. Wasa gyalogezredbeli sorkatonákat vissza akarták rendelni az alakulatukhoz, s mivel szerinte „a

24 MNL ZML ÁB jkv. 1848:1920.; Vö. Novák Mihály 1906. 343-344. P.

JELLASICS hadai átkelnek a Dráván, Varasdnál, 1848. szeptember 11-én (Kép: A 47. honvédszászlóalj története)

nemzetőrségnek azon egyénekben igen nagy bizodal-
mok van, s elmenetelekkel kedvök igen csökkenni fog”
arra kérte levelében Csányt, „méltóztasson azon
katonai egyéneknek további itt maradhatásuk iránt
hathatósan intézkedni.”²⁵

Mindeközben – szeptember 11-ére virradó éjjel
– Jellasics horvát bán hadserege Varasdnál átkelt a
Dráván, és benyomult a Muraközbe, néhány nap
múlva pedig Letenyére és Nagykanizsára. A vár-
ható összecsapás azonban elmaradt, mert gróf Te-
leki Ádám, a drávai sereg császárhű parancsnoka
ódkodott a Jellasiccsal való összeütközéstől, ezért
a horvát csapatok fölényére hivatkozva visszavo-
nulót fújt, és egészen Keszthelyig hátrált.

A túlerő így már valóban olyan nyomasztó lett,
hogy Csány is kénytelen volt fejet hajtani, és haza-
rendelte az amúgy is gyenge harcértéket képviselő
zalai nemzetőrséget: „... az ellenség megyénk hatá-
rait nemcsak átlépte, de a megye kebelében seregé-

vel megtelepedett anélkül, hogy annyi készület után
átkelésében csekély számú seregeinkkel még csak
ellentállhattunk volna is” – kesergett szeptember
15-én, Zala megye közönségéhez intézett átiratá-
ban a kormánybiztos. Ugyanebben az levelében is-
mét felhívta a figyelmet az önkéntes nemzetőrök
toborzására, akiknek felfegyverzését Batthyány
Károly, Inkey Kázmér és Deák Lajos nemzetőrtisz-
tekre bízta.²⁶

Még ezen a napon Deák Lentibe, Kozáry pedig
Pákára utazott, hogy helyben érdeklődjének a
térsegben portyázó horvát egységek garázdálko-
dásairól. „...Lendva körül pinczéket vertek fel, Tor-
maföldén, Iklódon és a Lövői járás több helységei-
ben nemcsak az uraságok marháit eszik, s boraikat
isszák, hanem a köznépét is. Siralmas eset ily vető
időben, annyival inkább, mivel csak írással fizetnek,
nem pénzzel. Ezen tetteket azon szép és nagy testvé-
riséggel nem tudom semmiképp összeegyeztetni, mi-
nőt Jellachich magyar proklamációjában olvastam
ma Pákáról visszateremben Mikefában, mit a nép
között osztogat” – tudósított felháborodottan az

25 MNLZML.kgy. ir. Katonaáll. ir. Deák Lajos 1848. szeptember
9-én Tótszentmártonban írt levelei Nagy Sándorhoz.; MNL
OL 103. Kom. lef. ir. 271. sz., Deák Lajos 1848. szeptember 11-
én Murakeresztúron írt levele Csány Lászlóhoz.; Vö. Molnár
András 1995. 153-155., 161-163. p.; Molnár András 1998. 40. p.

26 Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. 285-287. p.

eseményekről Csillagh Lajos első alispánnak Kozáry.²⁷

Szeptember 20-án az Állandó Bizottmány hivatalosan is elrendelte az önkéntes nemzetőr-sereg kiállítását, a következő napon pedig létrehozta egy választmányt, amelynek tagjai, ki-ki a maga járásában és vidékén segítette az újoncok felfogadását. Az egerszegiben Deák Lajos felügyelte a bevonulók toborzását, és addig, míg a megyeszékhelyre rendelt nemzetőrök elosztása meg nem történt, Heisenberger Ferenc nemzetőr százados és Sipos Ádám tizedes közreműködésével a fegyverforgatást gyakoroltatta velük.²⁸

A hónap végére a horvátok által megszállt Nagykanizsa felszabadítására összpontosították a zalai nemzetőröket. Itt került sor október elején a Dél-Dunántúl legnagyobb szabású, nem reguláris erők által végrehajtott hadműveletére, és itt esett át a később 47. honvédszászlóaljja keresztelt Zala megyei önkéntes mozgó nemzetőrszászlóalj a tűzkeresztségen. A csata előtt egy héttel, szeptember 27-én az Állandó Bizottmány fegyvereket kért az Országos Nemzetőrségi Haditanácstól a zászlóalj számára, és szintén ezen a napon határozták el, hogy a már megalakult századokat a horvátok kisebb egységei ellen alkalmazzák. Két nappal később Batthyány Károly nemzetőr őrnagy jelentése szerint Deák százados és 189 főt számláló serege Kiskanizsa alá vonult.²⁹

Az összecsapásra október 3-án délután került sor, amikor a horvát helyőrség parancsnoka, Albert Nugent alezredes észrevette a készülődő hadmozdulatokat, és parancsot adott a város feladására. Erre a híre Kanizsa népe is megmozdult, és be sem várva az önkénteseket, nekirontott a horvátoknak. A félrevert harangok adták meg a jelt a zalai nemzetőröknek, akik nyomban a lakosság megsegítésére siettek. A megyei önkéntesek Gyika Jenő zászlóaljparancsnok és Deák kapitány vezetésével a városba benyomulva a Német utcán törtek előre, majd a Vágóhídon túli berekben lévő horvátokat támadták és

futamították meg.³⁰ Ennek kapcsán érdekes adalékkal szolgál Novák Mihály könyve:

„... a magyarok egy kis csapata N[agy]-Kanizsa a Német-utcába vezényeltetett egy síkra és fedezetlenül. Kapitányuk Deák Lajos volt, hadnagyuk Szabó Endre. A csapat síkon állva, veszedelmesen ki volt téve az ellenség golyóinak. Egy honvéd káplár (Péchi György, z[ala]-egerszegi lakos) kérte a kapitányt, vezényelné őket a sáncba, hiszen itt egy szálíg elvesznek.

– Mit akar maga? Maga t[etve]s,³¹ maga nem ért ehhez – dörrent rá haraggal Deák Lajos.

Amint ott állnak, hát nyargal ám feljök Gyika Jenő őrnagy, s már messziről intve kardjával a kapitánynak, erős hangon kiáltja:

– A Krisztus szerelméért, térjenek a sáncba, jönnek a horvátok!

– No, kapitány úr, nem mondtam? – szólt erre meglepődötten a honvéd altiszt.

Erre csak előbukkan ám Kiskanizsa felől kilenc horvát és lőttek rövid puskájukból a csapatra, de kárt nem tettek. A horvátok nem is lőttek többet, letették a fegyvereiket és elfogattak.³²

Egy öreg obsitos huszártiszt, a zalaegerszegi Skublics József földbirtokos pedig az alábbiakról tájékoztatta Csány Lászlót: „... midőn te elmentél táboroddal, és Jellasics szinte elment, jött Vidos 10.000 embereivel, felfalni Nugent csekély táborát, azonban [a] kanizsaiak nem várván az ő hosszas ütközeti planumát³³, megtámadták a kanizsai táborát, elsőben is a vendéglőben komot³⁴ ebédlő tisztet lefoglalván; a horvátság, amely 2500 főből állott, a két Kanizsa közt tüstént futni kezdett, lovaik nem lévén, a katonák húzták az ágyukat, a lármára két század Zala megyei honvéd, Deák és Csillagh oda sietvén, kezdte tüzelni az ellenséget...³⁵

Az ütközet során a horvát helyőrség egy része Nugent vezetésével áttörte a gyűrűt és egészen Légrádig vonult vissza. A következő nap, október 4-én Deák és önkéntesei, valamint a helyi lakosság Kiskanizsán mértek megsemmisítő vereséget egy kisebb horvát határőr osztagra.³⁶

27 MNL ZML Csillagh alisp. hiv. ir. Kozáry László alszolgabíró 1848. szeptember 15-én Tárnokon írt levele Csillagh Lajoshoz.

28 MNL ZML ÁB. jkv. 1848:1945.; Vö. Novák Mihály 1906. 101. p.

29 MNL OL H 103. Beadványok. Batthyány Károly 1848. szeptember 29-én írt levele Csány Lászlóhoz.

30 Hermann Róbert 2006. 484. p.; A 47. honvédszászlóalj története 32–38. p.

31 Deák kedvelt szavajárása volt.

32 Novák Mihály 1906. 110–111. p.

33 Tervét.

34 Komótosan, kényelmesen.

35 Nagykanizsa és környéke I. köt. 266. p.

36 Varga János 1953. 211. p.

Erről az összecsapásról a következőket írta a sajtó: „Másonnap egy század illyrség a Kanizsán állomásozni véteknek segítségül jövéen, a kiskanizsaiak, s a Deák Lajos vezetése alatti zalai önkényesek által megtámadtattak, s hárman kívül elpusztítottak.”³⁷

A későbbi szájhagyományok úgy tartották, hogy a horvát határőr egység parancsnokát, bizonyos Narancsics századost Deák Lajos mentette meg a felkoncolástól. A felbőszült kiskanizsai parasztok elől menekülő tiszt már Deák előtt térdelve könyörgött az életéért, amikor a kapitány foglyul ejtette és saját fegyverével védte meg a népharagtól. Hálából ezért átadta neki a kardját és a zubbonyára tűzött kiüntetéseit. A fáma szerint ezeket a relikviákat még fél évszázaddal később is gondosan őrizték Deák Lajos leszármazottai.³⁸ A legenda hitettségét némiképp alátámasztja, hogy a hivatalos katonai jelentések szerint Narancsics éppen itt és ekkor esett „fejvágástól és arclövéstől sebesülten” a nemzetőrök fogságába.³⁹

A város felszabadítását követően a horvátokat üldöző zalai nemzetőrök (felszerelés vételezése céljából) a megyeszékhelyre vonultak, ahol az Állandó Bizottmány október 7-én arról határozott, hogy Gyika Jenő őrnagy, továbbá Csúzy Pál, Inkey Kázmér, Csillagh László és Deák Lajos századosok vezetésével térjenek vissza Kanizsára és teljesítsék Palocsay őrnagy városparancsnok rendeleteit.⁴⁰ Deákék október 14-én masíroztak be ismét Nagykanizsára, ahol két nappal később csatlakoztak Perczel Mór ezredes seregéhez, és a továbbiakban már az új drávai hadtest kötelékében vettek részt a hónap második felében zajló muraközi hadműveletekben.

1848. november 10-én a zalai önkéntes nemzetőrzászlóalj 47. hadrendi számmal honvédzászlóaljja alakult Csáktornyán. Deák kapitány az Egerszegi járás nemzetőrsége, majd az önkéntes zalai mozgó-nemzetőrzászlóalj után a 47. honvédzászlóaljban is századosi rendfokozatot nyert. Az alakulat tisztikarának kine-

vezéséről a korabeli napilapok is beszámoltak.⁴¹ Deák Lajos szabadságharcos pályafutása azonban itt és ezen a ponton véget ért. Noha nemzetőr kapitányból hivatalosan is honvéd százados lett, 1848 decemberében kilépett a hadsereg kötelékéből és visszavonult tárnoki birtokára.

Deák Lajos a megtorlás idején

Deák Lajosra először 1849 januárjában, a forradalom Zala megyei vezetőiről készített jelentésben figyeltek fel az osztrák császári hatóságok. Ebben a lajstromban, mint az önkéntesek századosa, többek közt rokonaival, Deák Ferencsel, Oszterhueber Józseffel és fivérével, Deák Károly nemzetőr századossal együtt szerepel.⁴² Másodjára 1850 februárjában, egykori parancsnokának, Gyika Jenő volt honvéd őrnagynak a pozsonyi hadbíróóság előtt zajló perében került a megtorló hatalom látóterébe. A tárgyaláson Gyika azzal védekezett, hogy amíg ő volt a zalai önkéntes mozgó nemzetőrök, majd a 47. honvédzászlóalj parancsnoka, az alakulat csak tartalékban vett részt a cs. kir. csapatokkal vívott összecsapásokban.

Mindezt megerősítette a tanúként beidézt Deák Lajos, aki szentül meg volt győződve arról, hogy Ferenc bátyjához hasonlóan ő is elkerüli majd a felelősségre vonást.⁴³

Éppen ezért érte váratlanul, amikor röviddel ez után, mint volt honvédtisztet besorozták közlegénynek a cs. kir. 48. gyalogezredhez.

Deák március 20-án arra hivatkozva, hogy a szabadságharc idején csak nemzetőrként látott el harctéri szolgálatot, kérvényezte a hadügyminisztériumnál a bevonulás alóli felmentését. Válaszul a „Landes-Militar-Commando” Bogyay Lajos zalai megyefőnökön keresztül utasította: mutassa be az erre vonatkozó bizonyítványait, vagy személyesen jelenjen meg testi felülvizsgálaton a soproni katonai parancsnokságon. A felszólításra Deák június 30-án Bogyaynak írt folyamodványával és ahhoz csatolt mellékleteivel próbálta igazolni, hogy ő a megye által felállított mozgó

37 Közlöny 1848. október 18. (130. sz.) 646. p.; Nemzeti Ujság 1848. október 19. (137. sz.) 546. p.

38 Zalamegye 1898. augusztus 14. (33. sz.) 1-2. p.

39 A 47. honvédzászlóalj története 38. p.

40 MNL ZML ÁB. jkv. 1848:2087.; Vö. Novák Mihály 1906. 118. p.; Barbarits Lajos 1929. 55. p.; Molnár András 1987. 118. p.; Nagykanizsa és környéke 1. köt. 251. p.,

41 Közlöny 1848. november 12. (155. sz.) 745-746. p.; Kossuth Hírlapja 1848. november 15. (118. sz.) 2. p.

42 Hermann Róbert 2010. 211. p.

43 Hermann Róbert 2010. 188. p. Deák vallomását sajnos kiselejtezték.

nemzetőrserég századosaként, „kik utóbb Perczel által a kimondott célnak ellenére honvédek sorába tetettek”, a 47. honvédszászlóaljban már nem akarván szolgálni, ahogy fogalmazott „Perczelnek ezen tervébe bele nem egyezve”, még 1848 decemberében, a móri csata előtt kieszközölte az elbocsátását, és végleg elhagyta a tábornokot. Ugyanekkor további okiratokkal bizonyította, hogy menesztése után, 1849. január 10-től folyamatosan otthonában tartózkodott, továbbá a zalaegerszegi járási főbíró bizonyosságlevele szerint a forradalomban sem tett, sem szóval nem vett részt, sőt a rend helyreállítása érdekében a cs. kir. katonaságnak hasznos szolgálatot tett.

Deák Lajos viszonylag megnyugodva, a megyefőnök pártfogását és közbenjárást kérve, ügyének pozitív kimenetelében bízott. A beadványa először kedvezőtlen elbírálásban részesült. A „Landes-Militar-Commando” szeptember 14-én kelt határozata alapján ugyanis azzal az indokkal utasították el a kérelmét, hogy a zalai önkéntes nemzetőrzászlóalj 1848 novemberétől már honvédszászlóaljként működött, s mivel Deák csak decemberben hagyta el a tábornokot, így ha rövid ideig is, de reguláris alakulat tisztjeként szolgált. Ugyanekkor a katonai parancsnokság felajánlotta neki, amennyiben alkalmasnak bizonyul az úgynevezett „Concertations oder Offertwege” feltételeinek (ami egyfajta szociális indokra épülő leszerelést jelentett), akkor újfent kezdeményezheti a katonaságtól való elbocsátását.

A kiskapu tehát adott volt, amit Deák Lajos ügyesen ki is használt. 1850 novemberében a cs. kir. hadügyminisztériumhoz intézett kérvényében arra hivatkozva, hogy nős, négy gyermek atyja, a jószágain fekvő adósságai következtében pedig teljesen elszegényedett, ismét a szabadságáért folyamodott. Úgy tűnik, Deák kérelme meghallgatásra talált, mert az ügy kivizsgálásának idejére tartósan szabadságolták, 1851 februárjában pedig végleg elbocsátották a hadsereg kötelékéből.⁴⁴

Tevékenysége a dualizmus korában

Élete második felében – civilként – javarészt tárnoki birtokán gazdálkodott és népes családja

44 MNL ZML Megyehatóság ir. 1849/50. IX. D. 2254., Az ügyre vonatkozó iratok a bécsi Kriegsarchiv és a budapesti Hadtörténelmi Levéltár anyagából is hiányoznak.

göröngyös útját egyengette. 1860-tól községbíróként, 1869-től pedig postamesterként tevékenykedett Zalatórnokon. Ez utóbbi állás elnyerését befolyásos rokoni és baráti kapcsolatainak köszönheti. „Deák Lajos bátyádnak a Tárnoki posta hivatalát Deák Ferenc bátyátok és Szabó Samu miniszteri tanácsos szerezték meg, daczára a Soproni Postaigazgatósági helyettes elnök ingerkedésének – tudósította Kozáry László 1869. február 1-én kelt levelében fiát a hivatal betöltésének körülményeiről.⁴⁵

Az új posta eleinte döcögösen indult, a küldemények jókora csúszással, vagy el sem jutottak Tárnokig. „...már a Minisztériumhoz akarunk a pesti postahivatal ellen jelentést tenni rendetlensége végett, mivel újságainkat is hetenkint csak kétszer kapjuk, s ekkor is az utóbbit néha előbb, az előbbit később, néha pedig el is marad egy-egy. Felkértük ezen rendetlenségnek kijavíttatására a tárnoki postamester urat, de ő nem tesz semmit” – panaszkodott Kozáry a fiának 1869 tavaszán.⁴⁶ Amikor később a hivatalt Novára akarták helyezni, a falu értelmisége minden követ megmozgatott, hogy ez ne történhessen meg. Fáradozásukat végül siker koronázta, Deák Lajos évi 120 Ft fizetésért 1875-ig látta el a tárnoki postamesteri tisztséget.⁴⁷ Mint egykori honvéd százados, 1867-ben tagja lett a Zala megyei honvédegyeletnek, a neve szerepel a magyarországi 1848–49-es honvédek törzskönyveire épülő korabeli honvédtiszti névkönyvekben is.⁴⁸

A kiegyezés után aktívan részt vett a Deák-párt és virilistaként a törvényhatósági bizottmány tanácskozásain, míg az országgyűlési választások idején rendszerint közreműködött a névösszeíró és szavazatszedő kiküldöttségek munkájában. 1869 telén pezsgő és hamisítatlan választás előtti hangulat jellemezte hazánkat, melynek tétje nem kevesebb, mint az 1867-es kiegyezés és az Osztrák–Magyar Monarchia születésének legitimálása volt. Zalában az állandó bizottmány január 12-én alakította meg a

45 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. február 1-én Kozáry Kálmánhoz írt levele.; Rendelvények a magyar postahivatalok számára 1869. február 14. (2. sz.) 8. p.

46 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. május 12-én Kozáry Kálmánhoz írt levele.

47 Postai rendeletek tára 1875. december 16. (41. sz.) 246. p.; Tiszti cím- és névtár 1875. 284. p.

48 HL Zalai honvédek törzskönyve 145/1. p.; Mikár Zsigmond 1869. 106., 122. p.; Morzsányi Sándor 1871. 5. p.

központi választmányt, aminek január 26-ai alakuló ülésén Deák Lajos és Kozáry László is helyet kapott a zalaegerszegi választókerület névösszeíró bizottságában.⁴⁹ Erről és a választások előkészületeiről Kozáry egyik levelében találunk némi ide vonatkozó adalékot. Mint írja: „*A zalaegerszegi választókerületben a Deák párté, azaz a mi követjelöltünk, besenyői Skublics István úr, a balpártiaké pedig Nagy Károly. Nagy reményünk van nekünk a győzelemhez, mindamellet, hogy Egerszeg városában (mely nagy befolyást gyakorol a vidékbeli választókra) a balpártiak a választókat nagyon meg dividálták,⁵⁰ amit én és velem együtt több kortesvezérünk az egerszegi kortesvezérek lomhaságának tulajdonítanak. Tárnok, Vakola, Oroklán – alig három-négy egyéneken kívül – mind a mi embereink. Kozmadombján fele a mienk, de a többihez is reményünk van. De nem ám Bezerédy szomszédunk működésének köszönjük, amit ő Egerszegen akart többekkel elhítenni, hanem a tárnoki, azaz a mi, és Dervarics⁵¹ szorgalmának, mert Kozmadombjaiak Szabó Samu⁵² megválasztásakor is a mi embereink voltak. Most Czigán Lojzi, s a jegyzőjük és Kupricz ámtígtatják őket. A központi bizottmányunk mind a Deák-pártiakból alakult, következetesen én és Deák Lajos köztünk vagyunk, sőt az összeírásra is mindketten ki vagyunk választva.*”

Deák és sógora végül személyes okból, a bizottság egyik elnökének kinevezett, de általában nem kedvelt Bezerédy Elek miatt mégsem vállalták a megbízatást. „*Ami a korteskedést illeti, abban azért oly erélyt fogunk kifejteni, aminő csak a legtisztább hazafiakhoz illik*” – mutatott rá Kozáry a Deák-párt melletti elkötelezettségükre.⁵³ Annak ellenére, hogy a zalaegerszegi választásokat végül szoros küzdelemben ugyan, de Skublics István elveszítette, a megyében, sőt országosan is a kiegyezés pártiak kerültek többségbe, így 1869-ben Deák Ferenc hívei alakíthattak kormányt.

49 MNL ZML biz. jkv. 1869. január.; Balogh Elemér 1987. 164., 179., 181. p.

50 Megosztották.

51 Dervarics János szentkozmadombjai földbirtokos.

52 Szabó Samu 1861-ben és 1865-67 között volt a Felirati Párt, illetőleg a Deák-párt zalaegerszegi választókerületének a képviselője.

53 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. február 1-én Kozáry Kálmánhoz írt levele.

Három évvel később, az 1872. április 24-én tartott megyegyűlésen a központi választmány ismét csak kormánypártiakból került ki, és a megye kilenc választókerületében a választók összeírásával megbízott küldöttségek szintén mind Deák-pártiak voltak. A zalaegerszegi választókerületben felállított névösszeíró bizottság elnökei Königmayer János, Bezerédy Elek és Deák Lajost lettek.⁵⁴ Az összeírás fontos és felelősségteljes feladat volt, hisz a szavazáson csak azok a személyek voksolhattak, akik az előzőleg megállapított időpontban megjelentek a bizottságok előtt és adataikkal (lakóhely, név, életkor, foglalkozás, illetve a választójog jogcíme) felkerültek a listára.

A képviselő-választásokkal együtt járó politikai hangulatok heves indulatokat váltott ki az egymással szemben álló pártok szimpatizánsai közt. Nem kell hát különösebben csodálkozunk, hogy Deákék működését részrehajlással, szabálytalanságokkal és a balpártiak elleni negatív diszkriminációval vádolta az ellenzéki sajtó. „*Ezen kerületben 3 összeíró bizottság működött, élükön párt szenvedélyességben úgy, mint értelmi szegénységben és rosszakaratban gazdag egyéniségek, nevezetesen 1-ső helyen, amúgy is goromba modoráról általánosan ismert Bezerédy Elek, Königmayer János és Deák Lajos szerepeltek; balpárti érzelmű községek legtöbbnyire csak előtte este, vagy legfőljebb késő délután – minden tüzetes utasítás nélkül afelett, hogy ezen fontos ügyben a polgárok meg nem jelenése mily joghátránnyal jár - tudósították illető bírái által, kik a tudósítást az érdeklettek irányában célzatos hanyagsággal és csak későn – midőn már a munkás nép hivatászerű küldölgaira eltávozott – teljesítették; innét magyarázható azután, hogy községek polgárai, éppen a balpárti érzelműek, az összeírásra általában gyéren vagy éppen nem jelentkeztek...*”⁵⁵ Írták az ellenzék szócsöveként elhíresült Jókai Mór-féle politikai és közgazdászati napilap 1872. június 4-ei számában.

A júniusi zalaegerszegi választás rendben lezajlott, és Csillagh László Deák-párti követjelölt magabiztos győzelmével zárult. Nem úgy a szomszédos zalabaksai kerületben, ahol

54 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választói névjegyzék. Zalaegerszegi választókerület 1872.; Pesti Napló 1872. május 5. (105. sz.) 2. p.

55 A Hon 1872. június 4. (127. sz.) 2. p.

Thass Lala - Egerszegem 1875 évi Augustus hó
10-ikén.

Dr. Hannik V. elnök
v. elnök.

Deák Lajos helyettes elnök

Királyi Pál főleányos
választ. kül. jegyző

Bölgő Lajos
helyettes jegyző

Az első szavazatszedő bizottság tagjainak aláírásai az 1875-ös zalaegerszegi országgyűlési választási jegyzőkönyvben (Kép: MNL ZML)

Thassy Miklós ellenzéki politikus botrányos körülmények közt nyert, ezért a kormánypártiak óvására az országház bírálóbizottsága később megsemmisítette az eredményeket, és novemberre új választásokat írt ki.⁵⁶ Erre az alkalomra a központi választmány a szavazatszedő bizottság elnökének ifjabb Skublics Lászlót, helyettes elnöknek pedig Deák Lajost jelölte ki. „A választási elnök érellyessége kezesség arra nézve, [...] hogy ez ízben nem félhetni oly zavaroktól, mint amilyenek az utóbbi választást megghiúsították” – utalt a korábbi eseményekre a Pesti Napló tudósítója.⁵⁷ November 11-én Skublics értekezletet tartott Baksán, és úgy határozott, „hogy a balpárt a község északi, a jobbpárt a déli részen foglaljon állást; s minthogy az élesen szemközt álló pártok

56 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választás szavazási jegyzőkönyve. Baksai választókerület 1872. A vita azért robbant ki, mert a balpártiak által borral és szivarral kínált lovas katonaság a jobbpárti tömeg közé ugratott, „minek következtében a katonaság és a választók között vita támadt, mely vita közben annyira felingereltettek a választók, hogy a választási helyet nevezetesen Csesztreg, Újfalu, Czup, Barabás, Szt. Mihályfa, Kápolna, Külső és Belső Sárd, Győrfa és Pusztapáti községbeliek anélkül, hogy szavaztak volna s tiltakozva ezen eljárás ellen, tömegesen elhagyták.”

57 Pesti Napló 1872. november 3. (254. sz.) 2. p.

részéről összeütközésétől lehetett tartani, ennek akadályozására katonai cordon állítatott, hogy mindenik párt embereit kijelölt úton vezesse állomására.” A másnap kezdődő, mintegy 25 óras, zajos és rendbontással tarkított választás végül a Deák-párti jelölt, Királyi Pál fölényes győzelmével ért véget. Thassy és hívei azonban nem nyugodtak bele a vereségbe, ezért a sajtón keresztül csalással, visszaélssel és esküszegéssel gyanúsítva igyekeztek lejáratni Deák Lajosékat, és a választás megsemmisítését követelték. „Az országban közelebb lefolyt képviselő választásoknál sok törvénytelenégnek volt az ellenzék kitéve, de oly galád eljárás, mint a baksai nov[ember] 12-13-iki választásnál tapasztalható volt, még sehol nem történt. Jobboldali compromissum következtében a merénylet keresztülvitelére a leglelketlenebb egyénekből állítatott össze a szavazatszedő választmány a központ által. Ifj. Skublics László elnök, s atyja, Skublics László jegyző, mindketten, ha országszerte nem is, de a megyében igen ismeretesek, és Deák Lajos már a választási összeírásoknál elkövetett tetteiért hírlapilag bélyegzett, alelnöki minőségben voltak...” – jelent meg a Hon 1872. november 27-ei számában.⁵⁸

A vádakra Skublics és társai felháborodottan reagálva, a Pesti Napló hasábjain köz-

58 A Hon 1872. november 27. (274. sz.) 1. p.

DEÁK LAJOSNÉ született **Farkas Judith** maga: ugy vője **Lukács Sándor** s ennek gyermekei **Apolonia, Pál és István**, valamint gyermekei **Deák Borbálya** s ennek férje **Nagy József**, — **Deák Bálint, Deák József** ennek neje **Horváth Erzsébet** s leányuk **Gabriella**, — mégis **Deák Ferencz, Mária és Péter** nevében is szomorodott szívvel jelenti felejthetetlen férje, atyjok, ipjuk s illetőleg nagyatyjoknak

DEÁK LAJOS urnak

1879-ik évi szeptember 29-én délután 1½ óraker eleto 64-ik s boldog házasságuk 42-ik évében hosszas szenvedés és a halotti szentségek ájtatos felvétele után történt gyászos elhunytát.

Az elhunytak hült tetemei október hó 1-én d. u. 4 óraker fognak a tárnoki sirkertben eltakarítani, — az engesztelő szentmise pedig Október 2-án d. e. 10 óraker ugyan ott megtartani.

Zala-Tárnok, 1879. évi september hó 29-én.

Áldás és béke poraira!!

DEÁK LAJOS gyászjelentése (Kép: MNL ZML)

zétett írásukkal álltak ki igazuk és a becsületük mellett: „...a baksai november 12-diki képviselőválasztásról egy minden soraiban a valósággal homlokegyenest ellenkező, s a közvéleményt tévútra vezetni törekvő, insinuatiókkal⁵⁹ felpiperézett közlemény jelent meg, melyet ugyan a »Deák-párt« méltóságához alig illő figyelembe venni, azonban köztisztületben álló férfiak vakmerően sárral lévén megdobálva, szó nélkül mégsem akarunk hagyni.” [...] „Zalamegye központi választmánya bölcsen járt el, midőn a november 12-diki választásra ifj. Skublics Lászlót elnökül, Deák Lajost alelnökül, s ör. Skublics Lászlót jegyzőül kiküldé, mert a balpárti túlkapások, némely revolveres vitézek merénylete, a rend és törvényességhez szigorúan ragaszkodó választmány eszélyével visszaverettek...”⁶⁰

Az 1875-re kiírt országgyűlési választások sem telhettek el Deák Lajos közreműködése nélkül. Zala megye központi választmányának január 7-én tartott tanácskozásán kerültek kijelölésre a szavazói listák elkészítését végző

bizottsági tagok. Deákot ezúttal a zalaegerszegi kerület I. számú összeíró küldöttségéhez, Skublics István elnök mellé osztották be. Feladatuk Zalaegerszeg város, illetve az andráshidai, ságodi, bagodi és bocföldei körjegyzőségek falvaiban lakó választópolgárok névjegyzékének elkészítése volt.⁶¹ A június 8-ai ülésen az V. Zalaegerszegi választókerületben két szavazatszedő küldöttséget állítottak ki. Az első bizottság és egyben a választás elnöke dr. Horváth Károly esperes-plébános, a helyettes elnöke pedig Deák Lajos lett, míg aljegyzőnek Botfy Lajost, a későbbi polgármestert kérték fel. Az augusztus 10-ére kitűzött zalaegerszegi választás kilenc óraker kezdődött, előtte a szavazatszedő küldöttségek tagjai, köztük alelnöki tisztségben Deák, a következő esküt tette: „Én, Deák Lajos esküszöm az élő Istenre, hogy mindazt, mit az országgyűlési képviselőnek választására nézve az ország törvénye szerint kiküldetésemhez képest teljesíteni tisztemhez

59 Koholt rágalmakkal.

60 Pesti Napló 1872. december 9. (284. sz.) 2. p.

61 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. iktatott iratok. A központi választmány 1875. január 7-ei ülésének jegyzőkönyve.

tartozik, híven, részrehajlás nélkül, lelkiismeretesen teljesítendem. Isten engem úgy segítjen.”

Ezt követően megnyíltak a szállásház kapui és kezdetét vette a szavazás. Nagy Károly andráshidai ügyvéd és birtokos, a Szabadelvű Párt jelöltje ellenében a Függetlenségi Párt Szederkényi Nándor budapesti lapszerkesztőt nevezte. Az első szavazatszedő küldöttség – melyben Deák alelnökölt – Zalaegerszeg város és ötvenhét zalai falu választópolgárait fogadta, és szavazatait jegyzőkönyvezte a nap folyamán. „A szavazás nyilvánosan élő szóval oly módon történt, hogy a szavazó neve és szavazata, nem különben a község, melyhez a szavazó tartozott, a szavazási névsorban feljegyeztetett.” Tárnokról negyvenhét fő jobboldali választó érkezett a városba, többek közt Lajoson kívül a Deák család négy tagja (Kozáry László, Deák Jenő, Deák Mihály⁶² és Deák József), továbbá Huszár István plébános, Fitos Ferenc, Pálfi István, Pulay Károly egykori 1848-as honvédek, több jómódú zsidó kereskedő és nem utolsósorban e sorok írójának szépapja, Jári Mihály takácsmester, hogy voksukkal hozzásegítsék Nagy Károlyt a képviselőiséghez.⁶³

„Miután fél-hét órakor minden község szavazott, és szavaztak azon községek és egyes választók is, mely községek vagy választók a megállapított sorrendben meg nem jelentek, a választási elnök a szavazatok elfogadására még egy órai határidőt tűzött ki, mely idő lefolyta után a szavazás névsora berekesztetett...” – olvashatjuk az első szavazatszedő küldöttség jegyzőkönyvében. Zalaegerszegen a képviselő-választás 1875 nyarán „a törvény legpontosabb és legszigorúbb megtartása mellett szép rendben” zajlott, és 450 szavazattöbbséggel nyerve a kormánypárti jelölt jutott parlamenti mandátumhoz.⁶⁴

Ami Deák Lajos kedvtelési és társasági igényeit és szokásait illeti, kevés értékelhető forrással rendelkezünk. A családi hagyományok szerint szívesen bütykölt és fabrikált, állítólag éppen olyan ügyes faragó

volt, mint maga Deák Ferenc.⁶⁵ Néhány dokumentum pedig arra utal, hogy szenvedélyesen hódolt a vadászatnak, az 1870-es évek második felében József fiával, a szilvágyi, sárdipusztai és a budnyai⁶⁶ erdőkben bérelt vadászterületeket.⁶⁷ A Zala Megyei Levéltár archívuma őrzi a fegyvertartási engedélyét, míg egy régi vadászlapban az alábbiakat olvashatjuk róla: „Októberi szép délután volt, midőn Tárnokra (Zala m.) a Deák család ősi fészkébe érve, D. L. barátomhoz – nagy hazánkfia legközelebbi rokonainak egyikéhez –, beköszönténk. V. L.-t, a vadászat rendezőjét, s távolabb lakó néhány vadásztársunkat már ott találtuk, kik az előkészületeket akként intézték el, hogy kirándulásunkat a vidékbeli erdőségekben megkezdve, tanyáról-tanyára haladjunk s javát a bunyai rengeteg vadonban töltsük.”⁶⁸

Baráti társasága főleg a megye közbirtokos rétegéből és széles rokoni köréből került ki; kártyáztak, kugliztak, poharazgattak. Egy ízben Kozáry megjegyezte, hogy látogatásakor épp „egy kuglizó compánia mulatott” nála.⁶⁹ Sokat időzött sógoraival, Kozáry Lászlóval és a Farkas fivérekkel, a Skublics család férfitagjaival, továbbá legkedvesebb vejével, Lukács Sándorral, testvérei közül pedig eleinte Károllyal, annak elhunytával pedig Mihály bátyjával töltötte a legtöbb szabadidejét.

Deák Mihály mint kiszolgált hadastyán gyakran megfordult Zalában, ahol nyaranta Pusztaszentlászlón Oszterhueber József és Deák Ferenc, Tárnokon pedig Lajos testvéröccse társaságát és vendégszeretét élvezte. Ezekről az alkalmakról szintén Kozáry leveleiben találunk néhány meglepően epés utalást: „Mihály alezredes nagybátyád már egy hónap óta Pusztaszentlászlón vagy. Tárnokba még meg sem izente ott létét, mégis azt aprehendálja⁷⁰, mint halljuk, hogy közülünk eddig senki feléje sem ment” – írja 1861. július 25-én.

Az 1863-as nyaralásáról ezt találjuk: „Július 15-én hozta meg Deák Lajos Mihály nagyságos alezredes urat Kanisáról Tárnokba. Mulatják magukat képzelem Kiss Vince⁷¹ társaságában a sok ezt mondta – azt mondtá-

62 Bekő Tamás 2019/d. 130-132. p.

63 1875-ben hetvenkét férfit jegyeztek fel az országgyűlési képviselő választók névjegyzékére Tárnok községben. Közülük húszan a származásuk (régí jog) szerint, öt fő a jövedelmük után (iparosok és kereskedők), három szavazó mint értelmiségi (körjegyző, néptanító és lelkész), a többiek (földművesek) pedig a földbirtokuk nagysága után kaptak választói jogosultságot. MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választói névjegyzék. Zalaegerszegi választókerület, Tárnok 1875.

64 MNL ZML Törv. Biz. K. V. ir. Országgyűlési választás szavazási jegyzőkönyve. Zalaegerszegi választókerület 1875.

65 Eötvös Károly 1905. II. köt. 59. p.

66 Szentpéterföldre és környéke.

67 MNL ZML Skublics Imre közj. ir. 1879:9.

68 MNL ZML Alisp. ir. 1862:778.; Vadász-Lap 1882. május 25. (15. sz.) 174. p.

69 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry László 1869. május 12-én írt levele fiához, Kozáry Kálmánhoz.

70 Nehezteli.

71 Nemeskéri Kiss Vince (1825–1864), Deák Jozefa fia, Deák Ferenc unokaöccse.

DEÁK LAJOS
(születési
adatában hibás)
síremléke a
zalatárnoki régi
temetőben
(Kép: Bekő
Tamás)

ról. Mi még szállásukban távolról sem láttuk őket egyébiránt.”

Egy következő, 1864. július 4-én kelt levelében pedig így fogalmazott: „Deák Mihály úr is megérkezett június 22-én Tárnokba Deák Lajos drága és magához méltó testvéréhez, az igen természetes, hogy csak magukban vagynak és nem mennek sehová. Havonként 40 forintot fizet kosztot Lajosnak, míg nála lesz.”⁷²

Külön fejezetet érdemelne Deák Lajos és Deák Ferenc egymáshoz fűződő rokoni és politikai kapcsolatának vizsgálata és anatómiája. Hiteles forrásdokumentumok hiányában (a Deák Ferenchez címzett magánlevelek és a zalatárnoki Deák család iratanyagának teljes pusztulása

72 MNL ZML Kozáry cs. ir. Kozáry Kálmán 1861. július 25-én, 1863. július 17-én és 1864. július 4-én írt levelei fiához, Kozáry Kálmánhoz.

miatt) azonban nem vállalkozhatunk erre a feladatra. A fennmaradt családi szájhagyományok és legendák valóságalapja pedig kellő kritika mellett is helyén kezelendő. Ferenc 14 évvel volt idősebb öccsénél, így csak Lajos felnőtté válásával, az 1830-as évek végétől alakulhatott ki közöttük bensőségebb, baráti viszony. Deák Lajos izgága, rabiátus ember volt, homlokegyenest ellentéte nyugodt, szelíd természetű unokabátyjának. Mindez nem befolyásolta kettejük kapcsolatának súlyát és természetét. Ferenc mindig szívesen látta őt, akár Pesten, akár Pusztaszentlászlón, és ahol tudta, egyengette szeretett rokona és gyermekeinek sorsát. Amikor 1876. január 28-án a haza bölcse jobblétre szenderült, Lajos öccse a budapesti temetésre kirendelt zalai küldöttség tagjaként, személyesen róttá le örök hályját és tiszteletét Deák Ferenc ravatalánál.

Deák Lajos három esztendővel később, 1879. szeptember 29-én „a halotti szentségek ájtatos felvétele után” 62 évesen hunyt el szülőfalujában. Temetését október 1-én délután 4 órakor tartották a tárnoki sírkertben, az engesztelő szentmiseáldozatra pedig másnap délelőtt 10 órakor került sor ugyanott. Gyászolták közeli hozzátartozói; özvegye: Farkas Judit; gyermekei: József, Bálint, Borbála, Ferenc, Mária és Péter; vejei: Lukács István és Nagy József; menyee: Horváth Erzsébet; unokái: Lukács Apollónia, Pál és István, továbbá a széles Deák rokonság és az elhunyt ismeretségi köre.⁷³ Halála után nem sokkal rövid, de annál frappánsabb nekrológgal búcsúztak tőle a zalai sajtó hasábjain: „Deák Lajos zalatárnoki birtokos hosszás szenvedés után a múlt hét végén jobblétre szenderült. A kedélyes öreg messze vidéken ismeretes vala, benne egy eredeti alak szállt sírba. Béke hamvaira!”⁷⁴

A megboldogult hagyatéka feleségére és utódaira szállt, ingatlan javait azonban tetemes adósság terhelte. Örökösei 1881 őszén 8500 osztrák értékű forint kölcsönt vettek fel 40 éves futamidőre a Magyar Jelzálog-Hitelbanktól, hogy elkerüljék, vagy inkább elodázzák a csődjelrást.⁷⁵ Ekkora hátralék törlesztése ilyen hosszú lejáratra – ismerve a tárnoki gazdaság bevételi forrásait és kapacitását – túl nagy falatnak bizonyult az amúgy is széthúzó Deák-utó-

73 OSZK Gyászjelentések. Deák Lajos partecédulája.

74 Zalai Közlöny 1879. október 9. (81. sz.) 2. p.

75 MNL ZML Hideg József közj. ir. 1881. 161. sz.

dok számára. Mivel a hitel részleteivel elmaradtak, kénytelenek voltak megválni a birtoktól. 1886. augusztus 18-án néhai Deák Lajos tárnoki lakóháza és földjei minden élő és holt felszereléssel együtt 11 248 Ft 19 krajcár vételár fejében Fischer Dávid muraszentmáriai szeszgyáros tulajdonába kerültek, aki helyett fia, Fischer Gedeon gazdálkodott Tárnonkon, 1913-ban bekövetkezett haláláig.⁷⁶

Özvegy Deák Lajosné Farkas Judit utolsó éveit fia, Deák József és családja körében teltek Zalaszentgrót-Aranyodon.⁷⁷ Itt is hunyt el „élete 73. évében, a halotti szentségek ájtatos felvétele után” 1894. augusztus 14-én. Gyászolták gyermekei: József, Borbála, Ferenc, Mária és Péter; vejei: Lukács Sándor, Nagy József és Gigler Jenő; menyei: Horváth Erzsébet és Léránth Júlia; unokái: Gőcze Tivadarné Lukács Apollónia, Lukács Pál, Lukács István, Deák Gabriella, Deák Viktor, Deák Lajos, Nagy Stefánia és Nagy István; valamint dédunokái: Gőcze Aladár, Gőcze Rózsika és Gőcze Károly.⁷⁸

Deák Lajos emlékezete

Deák Lajos személyét a szűkebb környezetén kívül nem övezte különösebb elismertség vagy köztisztelet, és halála után sem kapott több figyelmet; ahogy a hozzá hasonló zalai közbirtokosok és táblabírók zöme, ő is hamar a feledés homályába vesz. Anekdotázó hajlamának köszönhetően azonban számos, vele kapcsolatos történet maradt ránk a nyomtatott sajtó hasábjain. Ezeket a visszaemlékezéseket elsősorban a megboldogult legkisebb leánya, a família krónikásaként elhíresült Deák Mária bocsátotta közkinccsé a századforduló tájékán. Mária rajongott apjáért. „Amit én most elmondok, édesapám, Deák Lajos honvédkapitány szája után mondom, akinek szentírás volt minden szava egész Zala vármegyében, és aki csodálatos memóriájával fölírásánál pontosabban megjegyzett mindent...” – mutatott rá egyik írása bevezetőjében apja iránti elfogultságára.⁷⁹

A túlszínezett történetek egy része a szabadságharchoz kötődik. Amilyen elszántan igyekezett Deák a megtorlás alatt saját '48-as szerepét eltosolni, olyan elánnal buzgólkodott később azon, hogy hon-

védtiszi múltját kedvező színben tüntesse fel a közvélemény előtt. Ezeket a megtörtént eseményeken nyugvó, ám a valóságtól mégis elrugaszkodó elbeszéléseket, ha úgy tetszik meséket, minden bizonynyal ő maga találta ki és terjesztette később a kiegyezés utáni években. Az egyik ilyen, több változatot is megért adoma szerint nem 1848 decemberében, hanem a komáromi vár feladásával 1849 őszén lépett ki a honvédség kötelékéből. A történet szereplői Deák Lajos és híres unokabátyja, a bölcs Deák Ferenc, aki atyai gondoskodással próbálja a helyes útra terelni hazafias érzelmű, de önfejű rokonát:

„Mikor a magyar hadsereg csillaga már mindenütt lehanyatlott, és csak Komárom tartotta magát, a göcseji nemzetőrök kapitányának, Deák Lajosnak maga Deák Ferenc tanácsolta, jobb lesz hazamenni, vállaljon inkább otthon szolgabírótságot, többet használhat úgy a hazájának.

- Nem tehetem kedves bátyám; ha én innen elszöknék, oda lenne a becsületed és talán az életem is – felelte Lajos.

- No, már pedig öcsém, itt éppen, hogy az a nem biztos; nem adnék érted egy gombostűt sem, mert annak a feje sokkal biztosabban ül a nyakán, mint a tiéd.”

Egy következő verizóban: „Deák Lajos a forradalom kitörése után azonnal hadba vonult, s mint kapitány harcolt Nagy-Sándor alatt. A harc elején Deák magához hívatta kedvelt öccsét. A kapitány azt hívén, hogy Ferenc vitézi pompájában óhajtja látni, különösen díszesen felöltözött és teljes parádében jelentkezett a sokszínű honvéd-uniformisban a kehidai kúrián. Deák egy ideig csöndesen nézte, majd szomorúan így szólt:

- Vesd le ezt a stiglic-mondurt⁸⁰ Lajcsi! Térj vissza családodhoz, mert a fejedbe kerül a komédia, hiába védelek én. Királya ellen ne fogjon fegyvert soha igaz magyar ember. Otthon sír-búsul ifjú feleséged érted, eredi haza gyerekeidhez. Mire Deák Lajos így válaszolt:

- Ha csak ezért hívtattál, Ferkó, kár volt a fáradságért. Judit (a felesége) tudja, hogy mit csinállok, beleegyezésével vagyok ott, ahol vagyok.”

Egy másik legenda szerint Deák Lajos a szabadságharc leverése után tizenhárom diófát ültetett a kertjében, elnevezvén őket az aradi vértanúkról. Maga kapálta, öntözte, nevükön szólongatva őket. Abban a korban, amikor egy magyar kalaptollért, egy elrejtett Kossuth-bankóért Kufsteinbe kerültek az emberek, ő tüntetőleg honvédtiszti egyenruhában járt, sőt halálos ágyán kikötötte, hogy abban is temessék el. Soha semmi bántódása nem esett érte.⁸¹

76 MNL ZML Zeg. jb. Telekkv. ir. 96., 505., 506. tjkv. sz.; MNL ZML Skublics Imre közj. ir. 1886:189.

77 Deák József 1892. október 1-én nyert útbiztosi állást Zalaszentgróton. Zalamegye 1892. október 2. (40. sz.) 2. p.

78 Zalamegye 1894. augusztus 19. (33. sz.) 3. p.

79 Bekő Tamás 2015. 218. p.

80 Mundért.

81 Pesti Hírlap 1903. október 17. (284. sz.) 19. p.

Majd egy évszázaddal később, a rendszerváltás hajnalán vetült először a zalai történeszek figyelme Deák Lajos honvédtisztre, miután ledőlt sírkövét 1988-ban felkutatták, és dr. Szinku Mihály jóvoltából helyreállították a zalatárnoki régi temetőben. Egy évtized múlva, a szabadságharc 150. évfordulójának jegyében a síremléket felújította a Zala Megyei Történelmi Emlékbizottság, majd a tárnoki '48-as

Rövidítések

Levéltári és kéziratok források

HL – Hadtörténelmi Levéltár
Zalai honvédek törzskönyve – Zala megyei 1848–49. évi igazolt honvédek törzskönyve, 1867–1903.

KA – Kriegsarchiv, Wien
Grundbuch 3189 – GBBL Kt. 3189 Heft: 25/21.

MNL OL – Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltára
H 103. ZML – Csány László kormánybiztos iratai. Zala megye levelei
H 103. Kom. lef. ir. – Csány László kormánybiztos iratai. Komáromban lefoglalt iratok

MNL ZML – Magyar Nemzeti Levéltár Zala Megyei Levéltára
Alisp. ir. – Zala vármegye alispánjának iratai
ÁB ir. – Zala megye Állandó Bizottmányának iratai
ÁB jkv. – Zala megye Állandó Bizottmányának jegyzőkönyvei
biz. jkv. – Zala Vármegye Bizottmányának iratai.
Közgyűlési jegyzőkönyvek
Bünp. – Büntetőpercek
Csillagh alisp. hiv. ir. – Zala vármegye tisztviselői hivatalos iratainak levéltári gyűjteménye.
Csillagh Lajos alispán hivatalos iratai
Hideg József közj. ir. – Hideg József zalaegerszegi közjegyző iratai
kgy. ir. – Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési iratok
kgy. ir. Katonaáll ir. – Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Katonaállítási iratok
kgy. jkv. – Zala vármegye nemesi köz- és kisgyűléseinek iratai. Közgyűlési jegyzőkönyvek
Kozáry cs. ir. – Kozáry család iratai
Megyehatóság ir. – Zalai Cs. Kir. Megyehatóság iratai
Nagyk. P. Gimn. ir. – Nagykanizsai Piarista Gimnázium iratai

honvédek tiszteletére készült emléktáblára is felkerült Deák Lajos neve. Azóta e sorok írója és Brassnyó Ágnes közreműködése nyomán a fehérmárvány obeliszk 2016-ban ismét restauráláson esett át, az egykori honvéd százados életrajza pedig ismeretterjesztő írás és tudományos előadás formájában is feldolgozásra került.⁸²

Skublics Imre közj. ir. – Skublics Imre alsólendvai, majd zalaegerszegi közjegyző iratai
Törv. Biz. K. V. ir. – Zala vármegye Törvényhatósági Bizottsága Központi Választmányának iratai
Zeg. jb. Telekkv. ir. – Zalaegerszegi kir. Járásbíró-ság. Telekjegyzőkönyvek és telekkönyvi betétek

OSZK – Országos Széchényi Könyvtár
Gyászjelentések – Gyászjelentések gyűjteménye

Irodalom

A 47. honvédszászlóalj története – Hermann Róbert – Bona Gábor – Molnár András: A 47. honvédszászlóalj története, 1848–1849. Zalaegerszeg, 2020.

Balogh Elemér 1987. – Balogh Elemér: Országgyűlési választások Zala vármegyében 1861–1872. Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból. (Zalai Gyűjtemény 26.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1987. 163–185. p.

Barbarits Lajos 1929. – Barbarits Lajos: Nagykanizsa. (Magyar városok monográfiája IV.) Bp., 1929.

Bekő Tamás 2015. – Bekő Tamás: Deák Ferenc zalatárnoki nőrokonai. In: „Jól esik köztetek lenni...” Női sorsok, szerepek Deák Ferenc környezetében. (Szerk. Kiss Gábor) Zalaegerszeg, 2015. 215–220. p.

Bekő Tamás 2019/a. – Bekő Tamás: Adósságból öngyilkosságba. In: Zalai Hírlap 2019. május 25. (120. sz.) 10. p.

82 Zalai Hírlap 1989. március 15. (63. sz.) 6. p.; Béres Katalin 1999. 90., 118–119. p.; Deák Lajos életrajzára vonatkozó adatok még: Bona Gábor 1992. 24. p.; Bona Gábor 2008. I. köt. 269–270. p.; Bekő Tamás 2019/c. 110–112. p.; A 47. honvédszászlóalj története 177–178. p.

- Bekő Tamás 2019/b. – Bekő Tamás: Testvérem az ellenségem(?) Zalai Hírlap 2019. augusztus 10. (185. sz.) 10. p.
- Bekő Tamás 2019/c. – Bekő Tamás: Kossuth Lajos kapitánya. Deák Lajos honvédszázados 1848-1849-ben. In: Száz történet Zalából. Epizódok és érdekességek Zala megye történetéből. (Szerk. Simon Beáta) Zalaegerszeg, 2019.
- Bekő Tamás 2019/d. – Bekő Tamás: Deák Mihály, a zalai „hídember.” In: Száz történet Zalából. Epizódok és érdekességek Zala megye történetéből. (Szerk. Simon Beáta) Zalaegerszeg, 2019.
- Béres Katalin 1999. – Béres Katalin: Az 1848-49-es forradalom és szabadságharc emlékhelyei Zala megyében. In: A szabadságharc emlékei Zalában 1848-1849. 2. jav. bőv. kiad. (Szerk. Béres Katalin) Zalaegerszeg, 1999. 53-167. p.
- Bona Gábor 1992. – Bona Gábor: Az 1848/49-es honvédsereg Zala megyei születésű tisztjei. In: A szabadságharc zalai honvédei 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 33.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1992. 5-52. p.
- Bona Gábor 2008. I. köt. – Bona Gábor: Századosok az 1848/49. évi szabadságharcban. I. kötet. A-K. Budapest, 2008.
- Csány László kormánybiztosi iratai I. köt. – Csány László kormánybiztosi iratai 1848-1849. (Zalai Gyűjtemény 44.) (Sajtó alá rend. Hermann Róbert) Zalaegerszeg, 1998. I. kötet
- Ember Győző 1951. – Ember Győző: Iratok az 1848-i magyarországi parasztmozgalmak történetéhez. Budapest, 1951.
- Eötvös Károly 1905. II. köt. – Deák Ferencz és családja. II. kötet. Budapest, 1905.
- Hermann Róbert 2006.– Hermann Róbert: Nagykanizsa története 1848-49-ben. In: Nagykanizsa. Városi monográfia. II. köt. (Szerk. Lendvai Anna és Rózsa Miklós) Nagykanizsa, 2006. 455-520. p.
- Hermann Róbert 2010. – Hermann Róbert: Zalaiak a cs. kir. hadbírótság előtt. Az 1849-1850. évi megtorlás Zala megyében. In: Degré Alajos emlékezete. Tudományos emlékülés. Zalaegerszeg, 2009. május 14. (Szerk. Molnár András) Budapest-Zalaegerszeg, 2010. 149-231. p.
- Hermann Róbert 2020. – Hermann Róbert: A 47. honvédszászlóalj a szabadságharc hadtörténetében 1848-1849. In: Hermann Róbert – Bona Gábor – Molnár András: A 47. honvédszászlóalj története, 1848-1849. Zalaegerszeg, 2020. 9-163. p.
- Mikár Zsigmond 1869. – Honvéd schematismus, vagyis az 1848/9-ki honvédseregből 1868-ban még életben volt főtiszteknek névkönyve. (Összeállította Mikár Zsigmond) Pest, 1869.
- Molnár András 1987. – Molnár András: A zalai 47. honvédszászlóalj felállítása 1848 őszén. In: Közlemények Zala megye közgyűjteményeinek kutatásaiból. (Zalai Gyűjtemény 26.) (Szerk. Bilkei Irén) Zalaegerszeg, 1987. 113-128. p.
- Molnár András 1995. – Molnár András: Zalaegerszeg nemzetőrei 1848-ban. In: Hadtörténelmi tanulmányok. (Zalai Gyűjtemény 36/1.) (Szerk. Molnár András) Zalaegerszeg, 1995. 143-163. p.
- Molnár András 1996. – Molnár András: „A zalai ágyúzás”. Zala megye önkéntes adózói (1845-1848). In: Századok 1996. 5. sz. 1211-1240. p.
- Molnár András 1998: Zalaegerszeg 1848-1849-ben. (Zalaegerszegi Füzetek 5.) Zalaegerszeg, 1998.
- Molnár András 2009. – Molnár András: A zalai nemeség politikai erőviszonyai 1847-ben. Kováts László kimutatása Széchenyi István gróf számára. In: Zalai történelmi tanulmányok 2009. (Zalai Gyűjtemény 67.) (Szerk. Paksy Zoltán) Zalaegerszeg, 2009. 131-158. p.
- Morzsányi Sándor 1871. – Morzsányi Sándor: 7000 igazolt s életben levő 1848/49-diki honvédtiszt névjegyzéke rang és betű szerint. Pest, 1871.
- Nagykanizsa és környéke I. köt. – Nagykanizsa és környéke 1848-1849-ben. Okmánytár. (Sajtó alá rend. Hermann Róbert és Molnár András) Nagykanizsa, 2000. I. kötet
- Novák Mihály 1906. – Novák Mihály: Zalavármegye az 1848/49. évi szabadságharcban. 2. bőv. kiad. Zalaegerszeg, 1906.
- Tiszti cím- és névtár 1875. – Magyarország tisztí czim- és névtára 1875. Bp., 1875.
- Varga János 1953. – Varga János: Népfelkelő és gerillaharcok Jellasics ellen 1848 őszén. Budapest, 1953.
- Választási küzdelmek – Választási küzdelmek a reformkori Zala megyében (1834-1847). (Zalai Gyűjtemény 79.) (Sajtó alá rend. Hermann Róbert, Molnár András) Zalaegerszeg, 2015.

M Krleža

Mihovics József

Horvát írófejedelem, megannyi magyar attitűddel

Miroslav Krleža (1893-1981)

Két gimnáziumi magyartanárnővel van szerencsém beszélgetni. A Zrínyi-cikksorozatomban megjelenése kapcsán kérdezik: mire készülök, mit írok eztán? Válaszom: Miroslav Krleža van soron. Értetlenül néznek rám, mert még nem hallottak róla, de érdekli őket, ki ő? Nos: a horvát irodalom egyik legnagyobb alakja, ha valakinek odaátrol, hát neki a Parnasszus szent hegyén a helye. Magyarországi kötődése révén kitűnően beszélt a nyelvünket, töviről-hegyire ismerte kultúránkat, nemzeti történelmünket. Pályája kezdetén Hungaricus néven is írt cikket horvátul a magyar választójog körüli vitákról, s a róla szóló legenda szerint magyar író szeretett volna lenni. Témáit is eszerint választotta, beleszóve a maga pannon-balkáni-közép-európai komplexusait. Műveiben rendre visszatér a monarchiabeli viszonyokra, az Ady által elpanaszolt magyar, oláh, szláv bánatra.

Megfordítva a „ki, kit ismer kérdést”, horvát irodalomtanároknak is nekiszegezhetnénk: mit mond nekik ennek vagy annak a magyar klasszikusnak, például Ady Endrének vagy Móricz Zsigmondnak a neve? Aligha kapnánk megnyugtató választ... Adyt egyébként a példaképének tekintette Krleža. Ismerte a Magyar jakobinus dala című versét, mint ahogy sok más költeményét. Néhányat közülük át is ültetett horvátra, amikor tanulmányt írt Adyról. Másik kedvence Petőfi Sándor volt, akinek Az apostol című elbeszélő költeményét igen fiatalon fordította horvátra. Annak csaknem kész változatával 18 évesen (1911-ben) lépte át a pesti Ludovika kapuját. A mindenre fogékony fiatal embert a műnek a szabadságérzetet feldolgozó témája ragadhatta meg, mivel neki és honfitársainak kisebbségi lét jutott osztályrészül a nagy Monarchián belül. Az sem véletlen, hogy az 1847-ben keltezett, *A farkasok dala* című Petőfi-költeményből ezek a sorok ragadták meg fantáziáját: „Fázunk és éhezünk / S átlőve oldalunk, / Részünk minden nyomor, / De szabadok vagyunk!”

A könyvekkel gyűlt meg a baja

Az ember életében meghatározóak az ifjúkori évek. Krleža esetében a két magyarországi iskolában töltött öt esztendő az, amelyek élménya végigkíséri munkásságát. Persze, nem mintha a kisgyermekkor nem lenne fontos a jellemfejlődésben. Azok az évek, amikor a kis Frici (így becézték családi körben) az elegáns zágrábi belváros, a Kaptol templomait látogatta, papoknak ministrálva. Egy idő után azonban rájött arra, hogy más is akad a Stabat Mater lenyűgöző dallamain és az egyházi szertartások ájtatosságán kívül. Például a korban hozzáillő Izabella, akin megakadt a szeme a templomi hívek sokaságában, avagy a színház, ahol egészen más világ tárult elé.

Miért is kellett tizenévesen alhagynia a szülővárosát, Zágrábot? A

KRLEŽA kadét 1911-ben már a Ludovikán

KRLEŽA növendék

kérdésre Lőkös István egri irodalomtörténész, aki bejáratos volt Krležáékhoz, ad választ. (A krónikás még a család szakácsnőjéről is ír, aki magyar, kanizsai és muraközi gyökerekkel rendelkezik.) Amint arra Lőkös az iskolaváltás okait illetően a Kaptoltól a Ludovikáig című monográfiájában sejtelmesen kitér: az érintett személyesen mesélte neki, hogy „konfliktusba keveredett a zágrábi felsővárosi gimnázium tanáraival”, azaz a negyedik osztályban megbukott latinból és görögből. Az író szavaival élve: „mert a rendhagyó görög igék és feltételes mondatok helyett drámaírással foglalkoztam.”

Miért épp Pécsre és Pestre esett a választása? Mert szerény jövedelmű városi hivatalnok apja így tudta fedezni a taníttatás költségeit. A pécsi hadapródoknál tandíjkedvezményt kapott a gyerek. Az iskolában az osztályelsők között volt, olyan tantárgyakból is jeles rendű, mint a lőutasítás, a hadseregszervezés, nem is említve a horvát avagy a magyar nyelv mellett a németet és a franciát. Magatartásból viszont „csak” jó jegye volt. Magyartanáraként alfalvi Mándoky Sándort tisztelhetette, aki megszerette vele az irodalmat és az olvasást.

Ez utóbbit olyannyira, hogy később – a tiszti akadémián – az őrségbe is lpsen, Petőfi, Ady műveit csempészte magával, avagy éppenséggel Nietzsche valamely filozófiai munkájában merült el, miközben őrszemként másra kellett volna figyelnie.

A harmadik tanév végén az 54 növendék közül az ötödik legjobb eredményt érte el Krleža Frigyes, ami kellő ajánlólevélnek bizonyult ahhoz, hogy 1911-től állami ösztöndíjként tanulmányait a pesti Ludovika Katonai Akadémián folytathassa, ahol a hadsereg katonai elitjét képezték. A képzés négyéves volt, amiből a nyughatatlan természetű Krleža csak két évet töltött ki. Végül is a könyvekkel, a belőlük szerzett tudással, annak jellemformáló hatásával gyűlt meg a baja. Naplójegyzetei és visszaemlékezései szerint már ekkor Petőfi és Strindberg műveit fordította, Nietzschét, Burckhardtot, D’Annunziót, Tolsztojt, Baudelaire-t olvasta. Eljutottak hozzá a magyar polgári radikalizmus eszméi is; csodálta a Galilei-kör alapítóját, Jászi Oszkárt, aki azt vallotta, hogy a nemzetiségi kérdés demokratikus megoldása lenne a gyógyír az Osztrák-Magyar Monarchia bajaira.

KRLEŽA élete párjával, a színésznő Bellával

A polémikus írásokat tartalmazó, Leszámolásom velük (Mojobračun s njima, 1932) című gyűjteményes könyvében írja a ludovikás időről: „Jómagam tizenhét esztendőskoromban Kossuth-párti negyvennyolcasként léptem be a Ludovikába, Petőfi hatása alatt... Ez a negyvennyolcas, Kossuth-párti, garibaldista, Bécs- és Ausztria-ellenes zavart eszmélés forrongott bennem nemzeti romantikánk háború előtti ifjonti ködével... A magyar katonai hadgyakorlatokon Baranyától Esztergomig, Budától a Tátráig menetelve, borjúmban (bőr hátizsákban – a szerk.) könyveket cipeltem magammal, az őrségeken és az előőrsökön folyton csak olvastam, s tele voltam a nagy és »intenzív európai kulturális életről« szőtt sekélyes illúziókkal.”

Végül is a Ludovikán kapta meg a döntő lökést, hogy pályát váltson, rálépjen az írói útra, amelyen aztán tovább haladva arra a szintre jusson, hogy méltatói horvát Balzacként emleghessék, könyveinek sokasága folytán, s azért is, mert a francia realista regény megteremtőjéhez hasonlóan ő is a társadalmi problémák mélyére ásott.

Az írónak készülő ifjú neve mellé ilyen parancsnoki bejegyzések kerültek az osztály-lajstromba az akadémia II. évfolyamán: „Igen olvasott és művelt, kevésbé szorgalmas;

Elvont eszméssel foglalkozik, katonai tantárgyakkal nem; Kevés reményt nyújt arra, hogy használható katona váljék belőle; Bár elég tehetséges, de nem idevaló; Nehéz, nem neki való olvasmányokkal tölti idejét; Nem katonának való.”

Ezt nyilván ő is érzekelte, elege lett a tisztképzőből. A balkáni háború idején kétszer is átszökött Szerbiába a hadi szolgálat szándékával. Először 1912-ben, másodéves kadétként próbálkozott. A harcos hevületű ifjú hitt a szerbek, horvátok, szlovének összefogásában, az SHS-eszmében [vö.: a szerb, horvát, szlovén népek önkéntes egyesülésével és teljes önállóságával létrehozandó délszláv állam eszméje], aminek tudjuk, mi lett a vége a múlt század kilencvenes éveiben...

Szerbiában jó szándéka ellenére mindkét-szer gyanakodva fogadták, kémnek hitték és visszatoloncolták. Itt aztán a hadügyminiszter fegyelmiiben részesítette, rangjától megfosztották. Azon kívül, hogy elbocsátották a Ludovikáról, a Monarchia összes katonaiskolájából is kitiltották.

Nincs Krležához fogható horvát író, akinek olyan sok művét ültették át magyarra annak ellenére, hogy viszonylag későn, csak a második világháború után jelenhetett meg először nálunk. A Horthy-korszakban – a rendszer

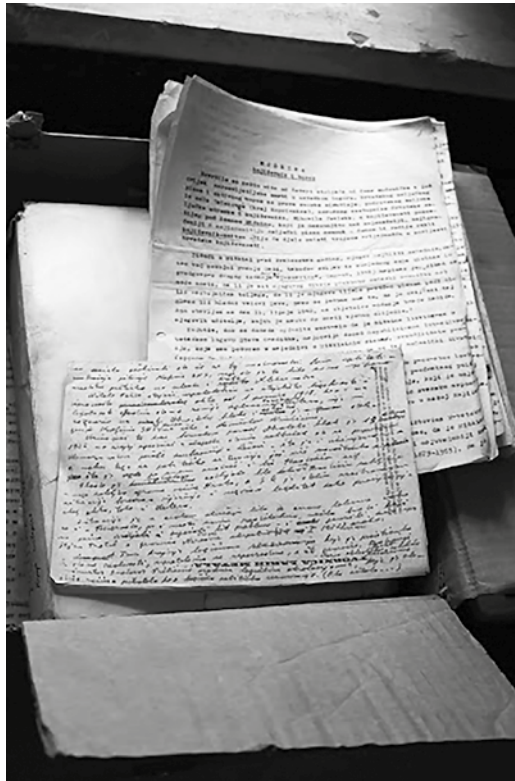
kritikája miatt – nyilván nem adták ki az írásait, akárcsak Rákosi idejében, az ötvenes években, amikor elmérgesedett a viszony „a láncos kutyának” kikiáltott Tito Jugoszláviájával. A hiányt a hetvenes, nyolcvanas években pótolták a magyarországi könyvkiadók.

A Glembay család tündöklése és bukása

Sokoldalú munkássága érzékeltetéseképpen kiemelésre kínálkozik a Glembay-sorozat, amely három drámából és több elbeszélésből áll. Ezekben az egykori horvát polgárság feltűnését és hanyatlását mutatja be olyan egyetemes érvényességgel, hogy az az egész Közép-Európára vonatkoztatható, azon belül is különösen a magyar viszonyokra. Ennek kapcsán „glembayzmusról” írnak, értekeznek az irodalomtörténészek.

Az eredetileg földműves Glembay famíliáról az első hiteles adatokat Mária Terézia korában jegyezték föl. Nevüket a Varasd megyéhez tartozó Remetinec (régii magyar neve Remete) plébániájának az anyakönyve őrzi. A családtagok jellemének fordulópontjait az elejétől a tündöklésükig, majd egészen a bukásukig (két és fél évszázadon át) kísérelhetjük figyelemmel. Ez utóbbi egybeesik Ferenc József uralmának alkonyával. A regényben szereplő Glembayokról – lényegében az Osztrák-Magyar Monarchiáról – alkotott véleményeként Németh László a múlt század harmincas éveinek a végén megjelent esszéjében ezt írta: „Az egész Prága-Bécs-Zágráb-Budapest relációban játszódik, azaz bárhol érvényes a térségben, így a horvát Krleža teljesítménye a világirodalomban ismert családregények szerzőivel, Balzackal, Thomas Mannal, vagy Gorkijjal mérhető”.

Nyilván nem ejthetünk szót a horvát író minden művéről, még a magyarul megjelentek mindegyikéről sem, hisz a lista terjedelmes. A mégoly szűkös terjedelmi keretek közt is kihagyhatatlan a Petrica Krempuhról szóló balladakötet, amely Krleža legfontosabb alkotásai közé sorolható. Horvátul 1936-ban adták ki Ljubljánban, hozzánk 1959-ben jutott el Csuka Zoltán közvetítésével. Az észak-horvátországi, úgynevezett káj-dialektusban írt versek valójában egy, a XVIII. század kezdetéig létező, ám fokozatosan háttérbe szoruló irodalom és irodalmi nyelv újjáteremtési kísérle-

Krleža kéziratok

teként is felfoghatók. Ezt a nyelvet Muraköztől Zágrábig beszélték és beszélnek ma is, s nem tudta teljesen kiszorítani a hivatalosan elfogadott ūto-dialektus, sem a Jugoszlávia szerke hosszú ideig favorizált szerb változat. Krleža példája bizonyíték arra, hogy ezen a nyelven is szülehetnek értékes irodalmi művek. A versírónak régi szótárak voltak a segítségére, nem kevésbé a nagymama, Tereza Goričanec ízes beszéde, amit Varasdról hozott magával. A nyelvi kincset magyar, latin, német és olasz szavakkal egészítette ki a költő. Mondanivalójának kifejtésére a horvát és szlovén parasztfelkelés hőseinek, Gubec Máténak és társainak megkínzását és kivégzését használta fel. A történet a magyar olvasó számára is érhető, hisz Gubec a mi paraszthősünk, Dózsa György megfelelője. Mindkettő fejére tüzes vaskoronát húztak, Gubecéra történetesen a zágrábi Szent Márk templom előtti téren.

Az elbeszélő költemények európai rokonai a Villon-balladák, a magyar irodalomból pedig Ady kuruc-versei. A ballada-versek közül talán

Krleža válogatott művei

legismertebb és leggyakrabban idézett a *Khevenhiller* címet viseli. Ebből álljon itt az a két sor, amely szállóigévé lett: „Nigdar ni takbilo, da ni nekakbilo, / pak ni vezdanebu, da namnekaknebu.” (Szabad fordításban: Sosem volt úgy, hogy valahogy ne lett volna, és most sem lesz úgy, hogy valahogy ne lenne.)

A gyűlöllek és szeretlek két véglete közt

Viszonya a magyarokhoz, a magyar földhöz ambivalens, ellentmondásos; két- vagy többértelmű, a gyűlöllek és szeretlek véglete közt mozog. Ahogy saját maga fogalmaz: „Hányszor, de hányszor álmodtam már és szólaltam meg magyarul. Mennyi félelem

és bizonytalanság, mennyi megaláztatás, mert mindaz, ami 1918-ig történt, az többé-kevésbé mégis gyarmati gyötrelem és megaláztatás egész kálváriája volt. S mégis lám...” E soraira reagált tegeződve, a szemébe mondva a kortárs Vlado Čerina: „És mégis... Soha, egyetlen horvát sort sem írtál le olyan melegen, mint amikor a magyarokról szóltál.”

Írt útirajzokat is, összesen harmincat. Ezek közül a jelentősebbekhez sorolható a *Kirándulás Oroszországba* (1925) és a *Kirándulás Magyarországra* (1947) címet viseli. A kirándulást nem a mai fogalmaink szerint kell értelmezni, nem holmi hét végi könnyű, röpké kiruccanásként. A szerző sokkal mélyebbre ás bennük, egyfajta társadalomrajzzal, memoárjelleggel, tele meditatív és politikai elemekkel. Az oroszországi útja során szembesül az elszomorító valósággal, csalódik a marxista, kommunista eszmében. Sztálin személyi kultusza kapcsán döbrent rá arra, hogy rossz útra tévedt a szocialista eszme.

A pécsi és ludovikai diákevek felidézése óhatatlanul Ottlik Géza Trianon utáni iskolájának a valóságát juttatja az olvasó emlékezetébe. [vö.: Ottlik: *Iskola a határon*]

Krleža egy jugoszláv kulturális küldöttség

KRLEŽA - sakkparti TITOVAL a brioni nyaralóban

Krleža-villa, ahol 1952 óta lakott feleségéve

tagjaként csaknem 35 év elteltével, 1947-ben látogatott Magyarországra, fiatalokora egykori helyszíneire. A benyomásairól szóló útirajzban is érződik ambivalenciája az ország iránt: melegség és gyengédség fűzi a magyar tájhoz, az emlékeiben megőrződött városi milióhöz, de ott munkál benne a Monarchia korában megélt kisebbségi sors fájdalmas emléke.

Műveinek spektruma szinte végtelen: kezdve a hangulatos szerelmi költeményektől egészen a kíméletlen satírákig, a múlt és a jelen realiztikus bemutatásáig, ha úgy tetszik bírálataig. Majd minden irodalmi műfajban a csúcstra ért: expresszionista verseivel éppúgy, mint monumentális regényeivel, avagy a világ számos színpadán bemutatott drámáival. Írt esszéket, memoárokat, útirajzokat, naplót, sőt napi politikához kapcsolható újságcikkeket, amelyekben még az egészségügy, az orvoslás sem került el a figyelmét. Hatalmas opust hagyott maga mögött, miközben folyóiratokat szerkesztett.

A horvátton kívül kitűnően beszélt magyarul, németül, franciául és oroszul. Magyarul olyannyira jól, hogy műveinek nem egy fordítója fordult hozzá tanácsért, hogy ezt vagy

azt a horvát kifejezést, szófordulatot miként tegyék át magyarra. Járatos volt a művészetekben és a természettudományokban. Felkészültségének köszönhetően még a jugoszláv időkben, 1950-ben megalapíthatta a zágrábi székhelyű Lexikográfiai Intézetet, amely halála után (1984-ben) az ő nevét vette fel. Működése idején lexikonok, enciklopédiák, szótárak, monográfiák és más kiadványok garmadáját jelentették meg. Életművének kutatói ráleltek az Általános enciklopédia szerkesztői példányára, a megjelenés előtti kefelevonatra, amelyben több szócikknél is Krleža szignóval ellátott megjegyzést találtak. Ezek is tükrözik politikai, világnézeti meggyőződését. Például a Bratislava szócikkhez ezt fűzte hozzá kézírással: „Megadjuk a magyar nevét – Pozsony –, miközben nem említjük, hogy Pressburgról van szó, ami évszázadokon keresztül német város volt... Nem említjük azt sem, hogy évszázadokon keresztül a horvát-magyar országgyűlés központja volt...” A „dobos” szócikkhez körmoltte: „Ha már egyszer dobos, akkor miért nem dobostorta? Olvasóink közül sokkal többen tudják, hogy mi is a dobostorta, mint azt, hogy mit jelent a dobos.” A Kádár Jánost taglaló részhez

KRLEŽA portéja

csak ennyit fűzött: „21 sort adni Kádárnak a mi enciklopédiánkban, azt gondolom, túlzás.”

Intő szavára, rezdüléseire az egész irodalmi – sőt olykor a politikai – közélet felfigyelt. Egy anekdota szerint ezt találta mondani az őt körülvevő fiatal íróársainak: „Jegyezzétek meg! Ha nem tudtok magyarul, nem is vagytok igazi horvát értelmiségiek.” Máskor meg ezt írta naplójába: „A magyarokról egészen más szempontból kellene beszélni, mint ahogy az nálunk szokás. Nekünk fogalmunk sincs a magyarokról. Dolgunk lesz velük, amíg csak élünk, meg kell ismernünk a magyarokat.”

Halálának 30. évfordulóján, 2011 nyarán róla mintázott szobrot avattak Budapesten a VIII. kerületben, a Ludovika téri parkban, közel az Üllői út Korányi Sándor utcai részéhez. A két és fél méter magas kompozíció Zágráb város ajándéka annak viszonzásaként, hogy Magyarország sokat segített a horvátoknak a kilencvenes évekbeli honvédő háború során, majd később, az európai-uniós elnökségünk idején szószólói voltunk Horvátország EU-s csatla-

kozásának. A szobor Marija Ujević Galetović alkotásának a másolata. Az eredeti az író egykori háza előtt áll, ahol 1952 óta lakott élete párjával, a színésznő Bellával. A pestinek a talapzatára röviden, ám sokatmondóan ezt vésték: „Horvát klasszikus, aki magyarul tudott.” Az archaikus, tömörszerű kompozíció a maga robusztusságával Krleža sokirányú, terjedelmes éltművére utal, eszünkbe juttatva az ellentmondásos személyiséget, aki egykoron uralta a horvát – s nem kis mértékben a jugoszláv irodalmi közéletet.

Jugóbarát vagy igazi hazafi?

Haláláig dolgozott, volt gyanús, üldözött, megtűrt és ünnepezt személy. A királyi Jugoszláviában gyanús alakként kezelték, ám idővel nőtt iránta a tisztelet. A vele kapcsolatos kettősség végigkísérte életét, s napjainkra sem szűnt meg teljesen. Még 1973-ban ő maga panaszkodott keserűen: „A horvátok szemében a kezdetektől szerb voltam és unitartista. A szerbek frank pártinak (Josip Frankovac nacionalista csoportját nevezték így a 19. század

végétől – a szerk.) és usztasának néztek. Az usztasák veszélyes marxistának és kommunisztának tartottak, míg a marxisták álkommunistának, a klerikálisok és hívők antikrisztust láttak bennem... A háború után a kispolgárság mindenért engem talált bűnösnek, a kommunisták szóvá tették, hogy nem léptem a partizánok soraiba, a katonáknak antimilitarista voltam, az antimilitaristáknak pedig bolsevik.”

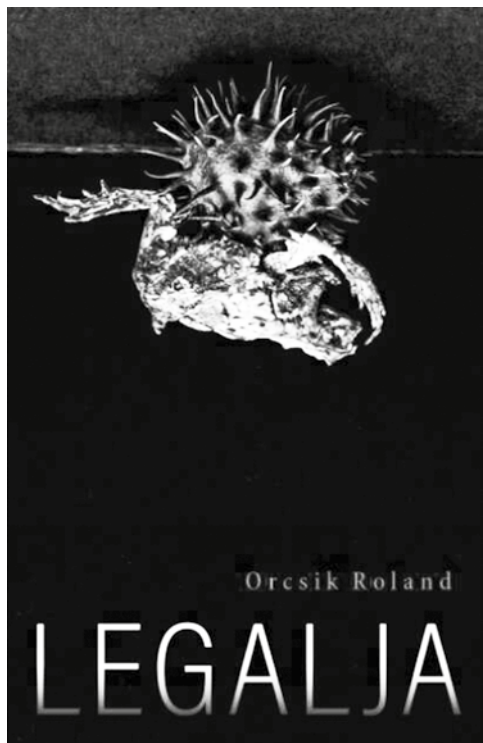
Ahány társadalmi réteg, csoport, annyiféle megítélés személyéről. E sokféleség mintha csökkenni látszana napjainkban; hazájában úgy tűnik, kezd a helyére kerülni, legalább is a mértékadó irodalomtörténészek körében. Szerbiában továbbra is szerbellenesnek tartják, míg odahaza akadnak, akik változatlanul jugóbarátot látnak benne.

Kérdés marad, hogy miként ítéljük meg idehaza, Magyarországon?

Fotók: Facebook

KRLEŽA szobor Zágrábban, lakóháza közelében (Szobrász: Marija Ujević-Galetović)

Förköli Gábor

Ez már mindennek a...

Orcsik Roland szövegeinek egyik legimponálóbb sajátossága, hogy mernek fésületlenek lenni. Mostanság sok költő a sterilségig tökéletes mondat bűvöletében él. Patikamérlegesen adagolják ki a pátoszt domesztikáló iróniát, a még véletlenül sem túl harsány, de a közhelyeket elbizonytalanító poénokat. A nyelvi megelőzőttség, az idézet-tenger és a palimpszeszt poétikái után mintha az újkomolyságról is kiderülne, hogy bizony időnként ki tud merülni. Orcsik egészen más. Ez nemcsak abban nyilvánul meg, hogy dadaista módjára sokat bíz a véletlenre, amikor kész szöveget roncsol és darabol kollázsszerűen, és nem is csak abban, hogy belemegy olyan nyelvi gagekbe, szójátékokba, amelyek más utólag talán kihúzna, hanem abban is, hogy nem a méricskélés és eltervezettség látszik versein, hanem az, hogy szerzőjüknek van türelme figyelni, és ki tudja várni a különleges ötleteket és pillanatok. Ezt hívták régen ihletnek. Az új Orcsik-kötet, a *Legalja* versei formái, szerkezeti és nyelvi szempontból nagyon sokfélék, ám az alapképlet szempontjából mindegy, hogy értelmetlenné darált avantgárd szöveget vagy anekdotikus, „mesélős” verset olvasunk-e tőle: szövegei ugyanabból az elgondolásból fakadnak.

Ez az alapképlet kiolvasható a verseskötet három mottójából is. Az első Zakariás prófétától van, és a bűnösöket sújtó, világvégi átokról szól. A második Térey János *Áldatlanság* című versének két sora: „Vasárnapi levelező vagy; papíron / műveled a pusztába kiáltást.” Vagyis a prófétai beszédhelyzet radikális visszavétele zajlik itt, a „pusztába kiáltott szó” pesszimizmusánál is súlyosabb borúlátásról. A harmadik mottó Kierkegaard-tól van, a lényege ez: „minden embernek a saját megmentésén kell dolgoznia”, a prófétai beszéd legfeljebb esztétikai játék, „szórakozás” lehet. A kollektív eszkatológia, a történelmi vagy metafizikus igazságtétel lehetetlensége mellett tehát a személyes szférára korlátozott megváltás volna tehát a kötet témája. A két opció közötti feszültséget valóban megjeleníti a könyv, mégpedig zenei eszközökkel. A hétköznapi csipp-csupp ügyek hang-sávjára szó szerint rátelepülnek a prófétai szólamok, és a bibliai átkok zajként szivárognak be a lírai én cseppet sem apokaliptikus, de mindennapi sérelmekben egyáltalán nem szűkölködő életébe: hol a macskaszemet lopják le biciklijéről, hol vesekő vagy kullancscsípés kínozza. Banális dolgok között élünk, banálisok a lehetőségeink, de közben mégis a végítélet az, ami körülvesz minket: kizsákmányolás, pornó, erőszak, terrorizmus, ökológiai katasztrófa. Prófétaként szólni, forradalmárként cselekedni nem tudunk, apró, egyéni lépéseket tehetünk csak legszűkebb környezetünkért, egészségünkért – „meg akartalak győzni, holott gőzöm sincs, / vettem inkább rozslisztet, kenyeret sütök, / nem kávézom, hanem zöld teát ímé” (*Jeremiás-kivonatok*) –, de vajon beérhetjük-e ennyivel? Nyilván nem, ám rövidtávon az életünket mégis be kell tudnunk rendezni, és erről szól Orcsik Roland új verseskötete.

A könyv szerint az élhetővé tett élet egyik fontos összetevője a racionalitáson túli tudattartalmak felszabadítása. Orcsiknak fontos inspirációt jelentenek az avantgárd mozgalmak és az adott esetben drogfogyasztással is együtt járó zenei szubkultúrák – ezek empátiikus, ám a veszélyeket is tisztázó áttekintéséhez csak ajánlani tudom a szerző remek esszéjét a nemrég indult *1749* című világirodalmi portálon: *Állat vagy? Zene és mágia* (<https://1749.hu/fuggo/essze/allat-vagy-zene-es-magia.html> (Letöltés ideje: 2020.10.27.)). Ez a felszabadulás ugyanakkor szelídebb formában is megvalósulhat, és Orcsik költészete nem feltétlenül szorul rá a prófétai látomásra, néha megelégszik a gyermeki fantázia felfedezésével is (lásd a *Sárkány* című versét a kötetben). A könyv lírai énege egyszerű családapa, aki gyermekeivel csacsogva, kutyáit nevelve az ösztönélet és a nyiladozó értelem közti határátlépéseket figyeli. Néha pedig elég egy villámcsapás, hogy ő is eggyé váljon velük: „Kutyám az ágy alatt / imádkozó gnómmá / töpörödött. / [...] „Árnyékom / nyűszített a szobában” (*Éjféli mise*).

Végül meg kell említeni, hogy a természetel és a szakrálissal való találkozás is hasonló élményt jelent a lírai beszélő számára. Erre jó példa a könyvnek az a néhány szövege, amelyet Orcsik indiai utazásának szentelt. A témaválasztás magában rejti az exotikusság csapdáját – nem mintha ugyanez ne volna igaz a mássággal kapcsolatos többi toposzra, a gyermekre és az állatra. A könyv igazi poétikai feladványa az, hogyan kerül el az üres eszképzismust. A komikus anakronizmusával együtt is fenyegető profetikus háttérzaj pontosan arra való, hogy elejét vegye mind a mesterséges – vagy nagyon is természetes, misztikus? – paradicsomokban való tespedésnek, mind a nyárspolgári önelégültségnek. Orcsik a harmonikus felszín alatt rákként burjánzó hiányérzetről megírja a maga érzélgősség nélküli *Boldog, szomorú dalát* is. A reflektálatlan kiteljesedés lehetetlenségét sok helyütt a szövegtest értelmetlen csonkolása is megmutatja: „az elégedettség határán ejt- / özöm” – olvassuk *Alkonyattól pirkadatig* című versben, amelyet Orcsik a hasonló groteszk leleményeket kedvelő Sziveri János emlékére írt.

Noha a kötet inkább a nyelvi kifejezési lehetőségek tágítására helyezi a hangsúlyt, az irracionális vagy zsigeri élmények közvetítésének

nehézségeiről is tud ez a költészet. Ez a fajta metareflexió arra jó, hogy a fenntartsa a termékeny feszültséget a költőien belakott világ és az azt ostromló ökológiai, gazdasági és politikai realitások között. Ám Orcsik szerencsére nem viszi túlzásba, csak finoman jelzi, hogy az egyszéri jelenléte, a reveláció pillanatát nem lehet sem elbeszéléssel, sem művészettel vagy technológiailag reprodukálni, de talán nem is baj ez: „Lefényképezném / a mécesektől csillámló úrt, / ám a telefonom / semmire sem reagál” – ezt egy indiai szentélyben tett látogatásról olvassuk: a templom szakrális terében az ember a mikrokozmoszként leképezett univerzummal találkozhat, ám az épület alatt kanyargó szent folyót már beszennyezték a civilizációs ártalmak (*Szennyezett szent*). Orcsik poétikája azt is sejteti, hogy a megoldás a zene lehetne, hiszen az mint a lehetséges legközvetlenebb művészet úgy tud hozzánk szólni, hogy megkerüli értelmünket. A költő azonban nem olvashatja magába a zenészt, elvégre már nem a mitikus énekes-poéta, Orpheusz korát éljük. Zene és szöveg mégis képes párbeszédre. Orcsik kollázsverseiben nem csupán imitálja az elektronikus zene keverőpultjának technikai lehetőségeit, hanem nyitott a ténylegesen megvalósuló zenei vagy auditív művészeti produkciókra is. *Fekete péntek* című verse, amelyben a fogyasztói orgiák világnapja alkalmából a *Jelenések könyvét* és a *Kommunista kiáltványt* mixeli össze, hangköltészeti alkotásként is megszólal, hála az AutopsiA nevű, eredetileg jugoszláv, ma Prágában működő multimediális művészeti projektnek. Azt hiszem, kihagyhatatlan a kötet értelmezéséhez. Ahogy a szerző regénye, a *Fantomkommandó* is gazdagíthatja olvasatunkat: a történet főszereplője számára a zene nem más, mint olyan kommunikációs médium, amellyel olyan dolgokkal is kapcsolatba léphet, amelyeket nem szokás beszélő szubjektumnak tételezni: legyen az fennköltén szólva a mindenség maga vagy akár egy zengő vasdarab. Orcsik olykor zenész, olykor sámán, aki nem mindig a pokolra száll alá, hiszen ezen a világon is rátalál a révület forrásaira. Mindenhol mindennek a legalján van, költészete onnan táplálkozik. A prófétai felháborodásból, de a lét mélységeiből is.

Orcsik Roland, *Legalja*, Újvidék–Budapest, Forum–Kalligram, 2020.

Kutszegi Csaba

Drábik néni nyomot hagyott

A galériás az *Út sárga fákkal*-ban ezt mondja a festőné képeiről: „... nem tudja megmondani, miért hatnak, de hatnak.” Én Turbuly Lilla rövid novelláival vagyok így. De igyekszem rájönni a miéltre...

A férfi az elbeszélésben „biztos benne, hogy ez a kiállítás esemény lesz, a művésznőnek (így mondta) pedig nemcsak lehetőség, de a tényleges kiugrás”. A festőné első önálló kiállítására készül, ráadásul egy divatos galériában. Joggal gondolhatnánk: ez a novella fő motívuma. De nem. A nő már évek óta erre várt, és most, röviddel a célbaérés előtt csak „feladatnak tűnt annyi más feladat mellett, semmi másnak”. Női sors aktuális férfivilágban? Lehet. Pláne, hogy az olvasó ekkor már tudhatja: az asszony otthon súlyos beteg férjét gondozza, a megbeszélésre a galériással is nehezen, végül a férj biztatására utazott el. Valahogy természetes neki, elfogadja (talán nem tudja megmondani, miért, de elfogadja), hogy most (is) a társ a fontosabb. Turbuly Lilla nőalakjai *Az Alaszkai-öböl* valamennyi történetében szinte kivétel nélkül nem lázadoznak a (még oly nehéz) sorsuk ellen, legfeljebb csöndben próbálják úgy intézni, hogy valami nyomot ők is hagyjanak. Ezek a nők, akár magasan kvalifikáltak, akár egyszerű asszonyok, kivétel nélkül bölcsék. Tudják, érzik, hogy a legfontosabb az életben a tartalmas emberi kapcsolat, és a legijesztőbb dolog az egyedül maradás, a magány.

Ez utóbb leírtakat biztosan nem fogja egy feminista mozgalom sem a zászlójára tűzni, éppen ezért gyorsan tisztázom: nem a mellett agitálok, hogy a nő csak a férfi után következhet, és ez így van jól. Csupán észrevételezek. A kötet írója is ezt teszi: nem foglal állást, nem von le tanulságot, nem heroizál, még csak nem is dicsér, általában nem mondja ki, inkább érezteti... Hogy mit? Ebben a kötetében leginkább a szeretett ember elvesztését, ami lehet szakítás következménye vagy hozzátartozó visszavonhatatlan eltávóztatása.

Az Alaszkai-öböl valamennyi novellája: történet. Ezzel egy lépéssel közelebb kerültünk a hatás titkának megfejtéséhez. Persze jó nagy közhely, hogy mindig is a történet az érdekes, de a rejtélyes emberi belső rejtjelezett feltárásának különböző divatirányzatai után tényleg mindig diadalmasan visszatér a prózába a történet, legfeljebb nem ugyanúgy, ahogy korábban volt jelen. Hanem például szerkesztett, önanalizáló vagy egyenesen önsajnáló szövegek alatt áramlik alig észrevehetően, avagy – ez jellemző Turbuly Lilla írói világára –: esetleg nem is odatartozónak tetsző dialógusok mögül kandikál ki, olvasóval incselkedve. Ilyen a kötetben *Az osztrák*.

Főleg színházi tárgyú írásokban szokták idézni Nyemirovics-Dancsenko Csehovról szóló meglátását, hogy ti. az író drámáiban folyamatosan érződik az emberi sorsok szöveg alatti áramlása (egyébként Csehov-szövegekkel kapcsolatban is sokan felvetik: nem tudni, miért hatnak, de, ugye, hatnak). Igazán színes *Az osztrák* két vitatkozó-okoskodó, ízes beszólásokkal is operáló falusiasszony-karaktere, de egy idő után az olvasó azt veszi észre, hogy egyre inkább (sőt,

később csakis) az eleinte szokványosnak tetsző osztrák házaspár sorsa az érdekes. Mert, bár ők alig „szerepelnek”, velük történik meg az, ami egyébként a legtöbb emberrel is megtörténik. De az ő történetüket csak távolról, áttételesen érzékeljük. Mondhatjuk úgy is, nem konkrét részleteiben, hanem a rögválóságtól elemelve, rálátással. A bujkáló, épphogy csak ki-kikandikáló történet a legtöbbször sokkal izgalmasabb, mint egy torkunkon teljes terjedelmében lenyomott, súlyos, bonyolult sztori.

Turbuly Lillának nemcsak a legfontosabb történetei, hanem elbeszéléseinek főhősei is általában háttérben maradnak. A *Fürdésnek* két szereplője van: az egyes szám első személyű mesélő és a másik személy, akit fürdetnek. Eszmeileg (és elbeszélés-technikailag is) mindketten a szó konkrét jelentésében is (fő)hősök, mégis mind a ketten háttérben maradnak. Az is csak fokozatosan, „épphogy”, néhány odavetett szóból derül ki, hogy az elbeszélő nő, az idősebb, fürdetett személy pedig férfi, a nő édesapja. Ebben a „történetírásban” sincs körmondatokban burjánzó barokkos indulat, hanem tárgyilagos hangulatú lejegyzés olvasható, nincs megfogalmazva a sejthető, közeli, elkerülhetetlen búcsú miatt érzett fájdalom. Semmi sincs kimondva, „csak” érződik a Minden. Arra sincs egyértelmű utalás, hogy vajon az író mennyire érintett személyesen a történetben, csak sejthető... Leginkább a *Boldog születésnapot!*-ből, amelynek a már a múltból visszaköszönő apafigurája nagyon hasonlít a *Fürdésére*.

Mindezekből levonható a következtetés, hogy ha Turbuly Lilla személyesen is benne van *Az Alaszkai-öböl* történeteiben (márpedig tudható, hogy benne van, értsd: vele megtörtént eseményeket is megírt a kötetben), hasonlóan a hőseihez magát sem akarja az előtérbe tolni. Mert prózájában az önmagáért beszélő, nem agyonmagyarázott történeté a főszerep, abban pedig a sorsukat elfogadással megélő embereké. A sors-elfogadáshoz kell egy adag – Pilinszky János szavait idézve – mozdulatlan elkötelezettség. Hogy pontosan, konkrétan mi iránt jó mozdulatlanul elköteleződni, ezt magam Pilinszky életművéből sem tudtam (még) kiolvasni. De sejtéseim vannak róla.

Annak ellenére, hogy Turbuly Lilla nem akarja előtérbe helyezni valóságos, avagy íróilag stilizált önmagát, mégsem mondható, hogy

rejtőzködne. Nagyon is ott van: a rá jellemző sajátos történet-megjelenítés és szereplőmozgatás révén biztosítja írásaiban a folyamatos jelenlétét. Ehhez az sem kell feltétlenül, hogy saját magával megesett történeteket írjon meg, rövid novelláin a nélkül is egyértelműen érezhető egyéni kéznyoma. A szövegeit jellemző irodalmi kézjeleket nem könnyű ám kitenni: hatni tudó történeteket megírni csak a legjobbak tudnak úgy, hogy nem csinnadrattás fordulatok, csilingelő nyelvi díszítések és/vagy alaktalan, deformált szövegfolyamok hozzák a hatást, hanem „csöndes” szavak, sallangmentes, tömör, célszerű (nyelvtanilag szabálykövető) megfogalmazás. Turbuly Lilla a *Boldog születésnapot!*-ban, amelyben az apjával közös lekvárbefőzésekre emlékszik, ezt írja magáról: „A dzsemfix korszak gyermeke vagyok: némi adalék ellenében a gyorsaságra szavazok az egész napos tűzhely mellett állás helyett.” Ez minden bizonnyal így van. De azt örömmel megállapíthatjuk: az író a dzsemfixből a szelfi korszakba át sem lépett.

Az említett írások mellett a kötet egyik legjobbjának a *Jégzajlást* tartom. A kórházba készülő özvegyasszony azt kéri a segítő szomszédasszonyától, hogy az életén át vezetett receptes füzetét is tegye bele a csomagjába. Nem főzni akar a kórházban, hanem a lányunokájának szánja. De a „barna füzetet” már nem tudja átadni, egyéb, megmaradt holmijával együtt visszakerül az üres lakásba, később a lányunokának nem kell. Az új lakó nem dobja szemétké, hanem az ott maradt könyvekkel együtt elviszi a város egyik könyvcserélő helyére. Igen, a barna füzet végül (néhány igazán nem várt csavar kíséretében) méltó kezébe kerül. A receptekben rögzült régi világ eljut a mába és talán a jövőbe is. A novella végén – a kötetben egyedülálló módon – dőlőbetűs, zárójeles „utóirat” olvasható, amelyből kiderül, hogy megtörtént esemény ihlette az írást. A valóban talált receptes füzet a „felirata szerint Drábik Jánosné polgárdi lakos tulajdonában volt...”. Az ismeretlen Drábik néni így hagyott nyomot maga után. Sőt: Turbuly Lilla révén csöndben bekerült az irodalomtörténetbe.

Turbuly Lilla: *Az Alaszkai-öböl*, Prae Kiadó, 2020.

Hernády Judit

A beláthatatlan mélységek vonzása

Szilágyi István új regényére közel két évtizedet kellett várnia az olvasóknak. A *Messze túl a láthatáron* elbeszélés módja a 2001-ben megjelent *Hollóidőével* rokonítható: a regény itt is két nagyobb részből áll, a magyar történelem régmúlt idejébe kalauzol el, miközben a narrációban fontos szerephez jutnak a főszereplő visszaemlékezései. Tartalmilag azonban az 1982-ben publikált *A hóhér könnyei* című kisregény tekinthető közvetlen előzményének: a szereplők alakjai mellett a történet főbb motívumai is átvándoroltak az új kompozícióba. Bár a kisregényből közel szó szerint áttemelt szakaszok javarészt a nyitó és záró fejezetekben találhatók, a történések szálai – az új szerzői koncepció miatt – mégis egészen eltérő végkifejletbe torkollnak. A már a kisregényben is jelen lévő, de alárendelt szerepű boszorkányper történetét például más nézőpontból és jóval részletesebb formában ismerhetjük meg, miközben a főszereplő, Tompay Wajtha Mátyás életének rég- és közelmúltbeli eseményeire is rálátásunk nyílik.

A regény két része két különböző időszakot fog át, az 1710-es évek és a harminc évvel későbbi történések közötti összekötő kapcsot a főszereplő alakja képezi. Az első rész Tompay visszaemlékezéseit közli, melyeket az egykori secretarius még II. Rákóczi Ferenc kérésére jegyzett le, miután a fejedelem Tompayt török követségbe küldte. A későbbi bíró már ekkor is kifinomult megfigyelőképességről tesz tanúbizonyságot, amikor a török közeget és a Porta diplomácia módszereit elemzi. Rákóczi környezetébe való visszatérése során azonban a mozgalom egyre kevesebb sikerrel kecsegtető helyzetével kell szembeesnie. Az 1710 körüli évek időszaka ezért már a hanyatlás idejeként jelenik meg, e válságérzet azonban nemcsak a konkrét történelmi helyzetre vonatkozik, hanem a világ általános állapotát is egyre inkább ez határozza meg („Romlik, bomlik a világ”, 20. o.). Tompay egyes, a változó divatot (vagy ahogyan régen hívták: az „új módi”-t) kritizáló szavai a korszak egyik jelentős emlékiratának, Apor Péter *Metamorphosis Transylvaniae* (1736) című munkájának szövegvilágát is megidézik.

A bíró feljegyzései túlnyomórészt személyes jellegűek, belőlük értesülünk azokról az előeményekről, amelyek a harminc évvel későbbi történések rejtett magját alkotják. A történelmi vonatkozású megfigyelések helyét fokozatosan átveszik a privát jellegű jegyzetek, Tompay aprólékos részletességgel tudósít a hamis indokkal elcsalt felesége keresése és megtalálása körüli eseményekről. Az emlékirat összetettségét mutatja, hogy a bíró legbensőbb érzéseit rögzítő, vélhetően még az események sodrában lejegyzett sorai a visszaemlékezéssel párhuzamosan, annak szövegétől tipográfiaiailag is jól elkülönítve olvashatóak. Ezek a dőlt szedésű szakaszok azonos

szerepben a második részben is elő-előtűnek, fenntartva a folytonosságot a két, narratológiai szempontból eltérő szövegegység között. Bár a második rész homlokterében látszólag a boszorkányper áll, voltaképpen Tompay feleségének eltűnése az a mozzanat, ami – még évtizedekkel később is – a bíró érdeklődését fogva tartja. Ez a rejtélyes haláleset válik az események mögött meghúzódó okok utáni kutatás ösztönzőjévé, innen ered az igazságkeresésnek az az olthatatlan vágya, ami Tompay bírói vizsgálódásainak alapirányultságát is jellemzi.

Az első részben található a legtöbb olyan megjegyzés, amely az emlékezés mentális folyamatára reflektál. A főszereplő szerint a megélt múlt a növekvő időbeli távolságnak köszönhetően már „más orcáját, más valóját” mutatja. Alapmotívumként már itt is feltűnik bizonyos emlékek elfeledésének, „félretevésének” szándéka, amit a múlt képeinek időnkénti feltolulása lehetetlenít el („az elmúlt idő olykor egybemosódik, máskor belém harap”, 141. o.), nem hagyva nyugodni az „apasztó megfigyelésekbe” merülő elmét. Az emlékezés folyamata szorosan összefonódik az értelmezés tevékenységével, Tompay a történelem miérettjeit az időben visszafelé haladó, az összképet szálaira szedő analitikus megközelítéssel igyekszik feltárni. A hermeneutikai kör módszertani alapelvét idéző eljárás a részletektől kíván eljutni az egészhez, és fordítva, folyvást megismételve az értelmezési aktus analitikus és szintetikus fázisait, míg el nem jut valamifajta megbizonyosodásig. Ez az alapbeállítódás határozza majd meg Tompay egész bírói működését, a bűnelkövető múltjának eseményeit ennek megfelelően építi újjá, illetve bontja szálaira, hogy végül eljuthasson az okokig. A valóságot a maga összetettségében látó bíró életét éppen sajátos tudása és látásmódja nehezíti meg: környezetében idegenül mozog, szinte hamleti komédiázással és szókimondással kísérti a sorsot.

Az emlékiratban élénk tárt események hátteréről egyfelől a török követfogadás közege, másfelől pedig a főszereplő otthonának vidéke, a lánvilág szolgál. Ez utóbbi az archaizáló nyelvhasználat mellett rendkívül fontos szerepet tölt be a regény atmoszférájának megteremtésében. A lánvidékhez kötődő gyermeki emlékeknek és a feleség halálával kapcsolatos

élményeknek köszönhetően jön létre az a sajátos paradoxon, ami a köznapi babonások ellen küzdő bíró racionális megközelítésmódja és a még benne is meg-megéledő népi hiedelemvilág között feszül. Tompay saját jegyzeteiben olvashatóak a lán mélyén őrzött harangokról szóló szuggesztív erejű szakaszok. A műbeli harangok motívuma talán a lélekharanggal áll kapcsolatban, melynek kongása a haldoklás, az evilági létből való távozás jeleként szolgált. Tompay maga is arról beszél, hogy öregedve romló hallása ellenére is egyre többet hallja a víz mélyéből előtörő harangszót. A lánhoz kapcsolódó másik szimbolikus értelmű, vissza-visszatérő motívum a hínár; az egyik jegyzet szerint ha egy idegen „a tó vizébe kerül, a hínár fodra, víz alatt lappangó sűrűje megnyílik, mintha szívesen látná az ide a karjai közé tévedt vendéget, közben szét is nyitja víz alatti szárnyait, majd amint a jövevény mozdulni, vergődni kezd, a hínár körbefogja-öleli, húzza lefele, majd amint a vergődő mélyebbre süllyed, összezárja szárnyait a jövevény fölött, az pedig tehetetlenül merül, egyre lejjebb e vízi pokol ölé...” (260. o.). A fenti sorok a bűnös ember lelkiállapotát, a bűn általi megkísértés, majd lelki halál folyamatát évezredek múltú szimbolikát visszhangozva szemléltetik, de akár az elmén urrá levő irracionális képi megjelenítőjeként is felfoghatóak. A lánvidék vissza-visszatérő témája a mű végén „az idegenből jött récefélék” révén elevenedik meg újra, a vadkacsák kétségbeesett küzdelme a téllal ismét jelképesen is érthető részletekkel bővíti a táj rajzát: mintha Tompay is az evilági viszonyokban beálló tél és jegesedés ellen próbálna – eleve kudarcra ítélt – küzdeni.

Mint már volt róla szó, az emlékiratformával való szakítás ellenére a második részben is szerepet kapnak a főszereplő kurzíván szedett feljegyzései, amelyek helyenként meg-megtörrik a fejezetekre bomló, tényleges cselekmény helyett többnyire csupán párbeszédet tartalmazó szövegfolyamot. A retrospektív jelleg a mű e jóval terjedelmesebb feléből sem hiányzik, de mivel a történelmi, illetve magánéleti szál helyébe a bírói hivatáshoz kapcsolódó tematika lép, a párbeszédekben megjelenő visszatekintések a korábbi peres ügyeket elevenítik fel. A bűn és büntetés témája nem új Szilágyi István életművében, a szerző legismertebb műve, a *Kő hull apadó kútba* szintén

ezt a kérdéskört érintette. Itt azonban a bíró szemszöge válik hangsúlyossá, ami alighanem összefügg azzal, hogy az író maga is folytatott jogi tanulmányokat. A megközelítésmód kétirányú: egyfelől a bírónak az emberi oldalt, a bűnösök (vagy ártatlanul megvádoltak) felé tanúsított magatartását, munkamódszerét firtatja, másfelől pedig a felette álló törvény, illetve a felette is ítélő Isten szemszögéből önmaga pozíciójára, a mások feletti ítélkezés problematikájára reflektál. Az utóbbi során a főszereplő bibliai textusokat is beemel a személyes számvetés folyamatába, ószövetségi szöveghelyekre és a *Jelenések könyvére* való utalások formájában, majd ezek fényében saját hivatása szemszögéből nézve is megpróbálja Krisztus kettős – kegyelemadó és ítélkező – szerepét értelmezni.

A fenti problematika vonatkozásában a babonáság szerepe a maga szűk értelmében talán kevésbé lényeges, mint első pillantásra tűnik; annál érdekesebb a cselekedeteket irányító gondolatokat, az elmeműködést befolyásoló irracionalitás kérdése. Tompay legfőbb ellensége az érthetetlen, ezért számára különös kihívást jelent a bűnesetek szövevényeinek feltárása, az emberek tettei mögött húzódó indokok meghatározása. Attitűdjére vet fényt az a mozzanat is, hogy a tárgyalások után rendre el-elvonul a hegyekbe, kedvelt kőkunyhójába, melyből letekinthet a szemei előtt elterülő tágas térségre. Tompay intellektuálisan is ilyen magaslati nézőpontot foglal el a bűnyogi tárgyalások meglehetősen földhözragadt, csupán a történések felszínét vizsgáló közegében.

Már *A hóhér könnyei* esetében is a platóni dialógusok mintáját emlegette a kritika, illetve a szakirodalom, e jelleg itt még erőteljesebbé válik. A kihallgatások egyirányú kommunikációs helyzete az utolsó fejezetben kap nagyobb szerepet, az olvasó egyébként többnyire a párbeszédre révén értesül a korábbi bűnesetekről. A bíró négy szereplővel folytat dialógot: a hóhérral, Tsomorral, Gorbay-val és a Nagyidejűvel. Tsomor szerepe a kisregénybeli karakteréhez képest nemcsak hogy megnő, de alakja új, sötétebb színekkel is gazdagodik; ő válik a bíró legfontosabb emberi beszélgetőpartnerévé (a Nagyidejű felettes, tágabb látáskörű elmebeli teremtménynek tűnik), s bár meglehetősen negatív nézőpontból látunk

rá a személyére, voltaképpen szerepe mindvégig kérdéses marad. Odaadó tanítvány vagy áruló, aki harminc ezüstpénzért eladja mestert, a „szenvédélyes igazságkereső”-t? Tompay ugyanis sajátos képességekkel bír. Egyfelől emberismerete olyan mély, hogy „mér földnyi messziről, szél ellenében is megérezte a gonoszt, azt, hogy kiben mi lakozik” (322. o.), másfelől a „szelíd inkvizíciózás” módszerével „egyből megtárukozásra bírja a gonosztevőt” (180. o.). A kérdést az teszi nehezen megválaszolhatóvá, hogy Tompay megnyilatkozásai mindvégig alávaló szándékokat tulajdonítanak Tsomornak, akit mi, olvasók nemcsak hogy nem látunk életének egyéb terein működni, de sem az elbeszélő, sem más szereplők nem segítik a jegyző objektívabb megismerését, így a vele kapcsolatos érzéseinkre a bíró gyanakvó megjegyzései vannak meghatározó befolyással. Ráadásul Tompay hangsúlyozottan jó emberismerete szintén a negatív értékelés helyességét sugallja.

Tompay szerint Tsomor „beletúr” az elméjébe, a zsigereibe, úgy érzi, valamifajta belső űrt tölt ki lényével, „mintha belső mérlege volna” (325. o.). Tsomor szerepe a kérdezősködés, a régi ítélethozatalok bizonytalanságaival való szembesítés, a jogi eljárás helyességének firtatása, vagyis ő a bíró számára a múlt tetteit a lelkiismeret ítélőszéke előtt mérlegre tevő attitűd élesztgetője. Ez pedig a dolgok jellegéből következően (hogy ti. a bűnesetek indítékainak felderítése, a körülmények teljes megismerése emberileg eleve kivitelezhetetlen feladatot jelent) könnyen az énkép aláásását, az önemésztő gondolatok elharapódzását idézheti elő. Ezért használja Tompay Tsomorral kapcsolatban a fát belülről pusztító szű hasonlatát, bár azt maga sem tudja eldönteni, valóban így áll-e a helyzet. Ráadásul többször is megemlíti, hogy minden ellenszenve ellenére is ragaszkodik a jegyzőhöz, aki éppen azért válik számára fontossá, mert a bűn és büntetés problémakörének mélyére hatoló elmélkedésekre ösztönzi.

A fentiekben már utaltam az irracionalitás mint téma műbeli jelenlétére: Szilágyi István új regényének talán legsúlyosabb problémafelvetése éppen az, amely az emberi elme működésének megbízhatóságára kérdez rá, mind a bűnbe eső ember, mind az ítélőerő vonatkozásában. Erre mutat, hogy az irracionalitás

szerepét több aspektusból megvilágító eszmefuttatások végigkísérik a történetet. Ehhez kapcsolódóan például többször is előtűnik a szövegben egy régi szólás: *Akit Isten meg akar verni, először is esztét veszi el.* E gondolat jelentőségét húzza alá, hogy Tompay egyéni életútjára is igaznak tűnik: a bíró racionális attitűdje végül vereséget szenved a lelkében táplált irracionális gondolatok magával sodró áramával szemben.

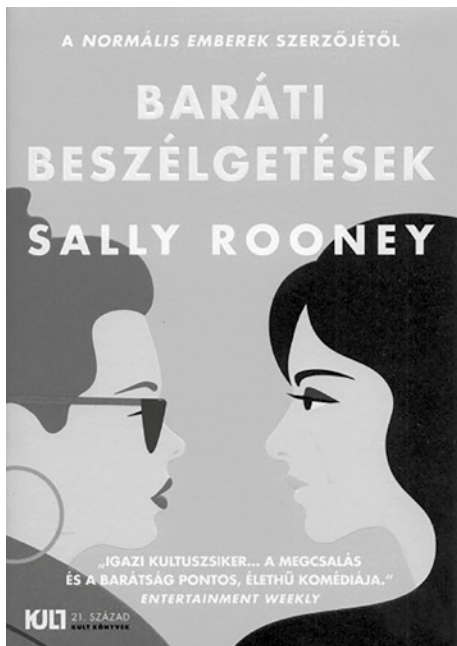
De vajon mi húzódik messze túl a láthatáron? A lápvidék, vagy a racionális emberi elme által beláthatatlan mélységek világa? Esetleg a lélek tudatalatti rétege? Tompay dialógusai és dőlt betűvel szedett, sokszor szinte lírai

hevületű személyes feljegyzései mindhárom lehetséges értelmezési irány érvényesítését lehetővé teszik. A meghatározó gyermekkori tájélmény, az emberi létállapot – heideggeri kifejezéssel élve: a világban-való-lét – sajátos viszonylatai és a lélek rejtélyes, átláthatatlan tudati valósága egyaránt tárgyát képezi a regény kérdésfeltevéseinek. Vagyis bár a történetek díszletei egy rég letűnt kort idéznek elénk, a mű – az írásmód szuggesztív nyelvi ereje és szépsége mellett – ma is aktuális témákra irányítja az olvasó figyelmét.

Szilágyi István, *Messze túl a láthatáron*, MMA Kiadó, 2020.

EGANIAN SPARTAK: Két nővér (Jereván)

Gesztelyi Hermina

Emberi viszonyok

Sally Rooney írországi szerző 2017-ben debütált *Conversations with Friends* című regényével, amelynek magyar változata 2020-ban jelent meg *Baráti beszélgetések* címen Dudik Annamária Éva fordításában. Noha ez az első regénye, itthon második, *Normális emberek* (*Normal people*) című kötetével vált ismertté, amely egy évvel hamarabb, már 2019-ben elérhetővé vált magyar nyelven, szintén Dudik Annamária Éva tolmácsolásában. Az elismerő olvasói és kritikai visszhang mellett első regényével elnyerte a *The Sunday Times/PFD* Fiatal Írók Díját, valamint jelölték a Dublini Nemzetközi Irodalmi Díjra. Ismertségéhez és második regényének népszerűségéhez kétségtelenül az is hozzájárult, hogy a BBC/Hulu nagysikerű sorozatot készített a kötetből – a hírek szerint hamarosan érkezik a *Baráti beszélgetések* feldolgozása is ugyanattól a csapattól.

A két regény hangulata, elbeszélői stílusa, humora igen hasonló, és cselekményük is több ponton érintkezik. Mindkét történet egy olyan kapcsolatról szól, amely egyszerre barátság és szerelem, és ezt a folyton változó viszonyt követhetjük nyomon a középiskolától kezdve nagyjából az egyetemista évek végéig, a szereplők húszas éveinek közepéig. A középpontban álló karakterek mindkét esetben bölcsészhallgatók, és már ebből az élethelyzetéből adóan is hasonló problémákkal, érzelmi válságokkal és kételyekkel szembesülnek, amelyeket Sally Rooney jellegzetes, intellektuális és szarkasztikus elbeszélői stílusában ismerhetünk meg. Szintén közös pont, hogy mindkét regény Dublinban játszódik, ami nemcsak bizonyos lokális sajátosságok érvényesülését jelenti, hanem erősíti az életrajzi ihletettség benyomását, és az ez alapján történő olvasás lehetőségét. Rooney bonyolult, komplex emberi viszonyokat és ezek alakulását meséli el egyszerűen, de cseppet sem leegyszerűsítve, ennek köszönhetően pedig regényei olvasmányosak, szórakoztatóak, miközben van mélységük is. Jelen esetben ehhez hozzájárul a gördülékeny fordítás is, amelyben csak elvétve akadnak kissé magyartalan megoldások.

A *Baráti beszélgetések* egyik szereplője, egyben elbeszélője a 21 éves Frances, akinek megszólalásai – a címhez híven – valóban egy baráti kitérő érzését keltik. Ez a naplószerű hatás nemcsak az E/I-es narrációnak köszönhető, hanem annak is, hogy az embereket, helyzeteket, érzéseket és legfőképp saját magát állandóan analizálja az elbeszélő. Kezdő íróként, bölcsészhallgatóként és egy irodalmi ügynökség gyakornokaként nem meglepő, hogy Frances mindig megfigyelő és értelmező pozícióba helyezkedik, olykor csupán külső szemlélőnek tűnik. Ebből adódik, hogy megnyilatkozásai egyszerre hatnak bensőségesnek, miközben mégis távolságtartóak. A naplószerű elbeszélés teremt meg a *Baráti beszélgetések* szókapcsolatban érzékelhető közvetlenséget és intimitást, emellett a cím utal a regény szerkezetére is, hiszen legnagyobb részt a szereplők közti, illetve Frances önmagával folytatott beszélgetéseit követhetjük nyomon,

hol párbeszéd, hol szabad függő beszéd, hol pedig e-mail és chat üzenetek – tipográfiailag is elkülönülő – formájában, mindig gondosan megkomponálva. E beszélgetések az egymáshoz való viszony értelmezésén, újrendezésén kívül többek között a kapitalizmus, a fogyasztói társadalom, a rasszista rendőrök, a tájképfestészet, a monogámia, a nemi orientáció, a katolikus egyház és az európaiak felsőbbbétudatának témájával foglalkoznak. Különböző vélemények jelennek meg, gyakran heves viták alakulnak ki, amelyek nemcsak hiteles ábrázolói a művelt, közéleti érzékenységet mutató fiatalok életének, hanem a szereplők társadalmi státuszának, élethelyzetének is gyakran jelölői.

Frances-szel kapcsolatban többször is elhangzik, hogy kommunista („Hát, én meleg vagyok. Frances meg kommunista.” 12; „[...] félttem, hogy lelepleződöm, és kiderül, hogy viszonylag szegény és kommunista vagyok” 93.), ami leginkább a társadalmi javak egyenlőtlen elosztása és a kapitalizmus, fogyasztói társadalom elleni megszólalásaiban érhető tetten. Anyagilag az ő helyzete a legnehezebb, elítélően nyilatkozik a luxus minden formájáról, miközben vágynak rá, de ha mégis része van benne, akkor kellemetlenül érzi magát. Talán ez a regény legkirívóbb példája a magyar olvasók számára tapasztalható kulturális másságra, nem emlékszem, hogy olvastam volna olyan hazai kortárs regényt, amelyben bármelyik 21. századi szereplő nyíltan kommunistának vallotta volna magát. Mindenesetre ezek a mondatok egészen mást jelentenek azokon a területeken, ahol a kommunizmus nem csupán társadalmi-politikai eszmeként, hanem állami berendezkedésként jelent meg. Ám ugyanígy más – magyar olvasók számára nem feltétlenül magától értetődő – konnotációja van Írországnak a kommunizmusnak, amely nem szovjet mintára szerveződött és szoros összefüggésben állt a felekezeti és a függetlenségi kérdésekkel. Claire Kilroy a *The Guardian*-on megjelent cikkében utal arra, hogy korábban az ír regények központi eleme volt a társadalmi feszültség, amely itt már egészen visszafogottan, marginálisan jelenik meg. Claire Kilroy, *Conversations with Friends by Sally Rooney review – young, gifted and self-destructive*, *The Guardian*, 2017. 06. 01. [https://www.theguardian.com/books/2017/jun/01/con-](https://www.theguardian.com/books/2017/jun/01/conversations-with-friends-by-sally-rooney-review)

[versations-with-friends-by-sally-rooney-review](https://www.theguardian.com/books/2017/jun/01/conversations-with-friends-by-sally-rooney-review) (Letöltés ideje: 2021. 01. 08.) Noha ilyen módon megjelennek területi-kulturális jellegzetességek a regényben, nem ezek válnak meghatározóvá, ám hozzájárulnak a karakterek megértéséhez, árnyalják jellemüket.

Frances mellett a történet másik fontos szereplője Bobbi, akivel a középiskolában egy párt alkottak, ám a szakítás után is elválaszthatatlan barátok maradtak, továbbra is egy egységet jelentenek – a regény kezdő szavai, amelyek gyakran előfordulnak a későbbiekben is: „Bobbi és én”. Leginkább kettőjük kapcsolata felől közelíthető meg a borítón látható, egymással szemben lévő két női arc, amelyekben egyszerre van jelen a tükröződés és az elkülönítődés – ahogyan a viszonyuk is erre a dinamikára épül. „Gyakran kaptam azon magamat, hogy arra gondoltam, ha úgy néznék ki, mint Bobbi, akkor semmi rossz nem történhetne velem. Nem új, idegen arccal ébrednék, hanem olyannal, amelyet már ismerek, amelyet egy ideje már a magaménak képzeltem, ezért aztán természetesnek hatna.” (66.) A borítón lévő arcok közelsége barátságot, intimitást sugall, miközben a rivalizálás is felsejlik az egymással farkasszemet néző alakokban. A napszemüveg jelzi a kiismerhetlenséget, a rejtőzködést, hogy se magunkat, se a másikat nem látjuk soha teljes valójában, valamint a tükröződés révén mindig magunkat látjuk meg a másokban. Ilyen módon a regény harmadik női szereplője, Melissa is megsejthető az egyik alakban („Dehogy, tuti, hogy bír téged [t. i. Melissa]. Szerintem saját magát látja benned.” 63.), ez pedig inkább a két nő közti versengés értelmezését erősíti.

A regény bizonyos szempontból Frances és Bobbi kapcsolatáról szól, ám Melissa és férje, Nick jelentőségét mutatja, hogy a regény kezdetét a velük való megismerkedés jelöli ki – ezzel pedig Frances és Nick viszonya kerül a középpontba. Noha a két lány barátságának a Nickkel való affér csak egy epizódja, a regény története erre az időszakra koncentrál, és arra, mindez hogyan rendezzi át az eddig fennálló viszonyokat. Így tulajdonképpen négyük dinamikáját követjük nyomon, ami olykor egy négyszereplős dráma érzését kelti. Mint ha egy olyan kísérletet figyelnénk, amelyben négy elem kapcsolódását vizsgálják, és azt, hogy két elem kapcsolódásának a megválto-

zása, hogyan hat a többi elemre és hogyan változtatja meg magát a rendszert. Mindez erősen felidézheti Goethe-t, mintha itt is *Vonzások és választások* tézise igazolódna: „Úgy van – szolt a kapitány – mindenesetre azok a cserebomlások a legjelentősebbek és a legfigyelemreméltóbbak [...] amelyekben négy, idáig kettesével összekötött lény érintkezésbe kerül, eddigi egyesülését elhagyja, és új kapcsolatokba lép.” (35–36.) Frances és Nick viszonya mellett ugyanis Bobbi és Melissa között is vonzalom alakul ki, amelynek kezdetben Bobbi rajongása az alapja („Azt hiszem, szerelmes vagyok belé.” 15.), és végül egy csóknál tovább nem jut.

A drámai szövegek építkezésére emlékeztet a regény történetvezetése és szerkezete is, amely a felvonások mintájára két részre tagolódik. Az első rész végén egy franciaországi nyaralás során a négy szereplő össze van zárva – két másik, leginkább stabilizátorként működő emberrel – és ebben a drámai helyzetben kulminálnak az események, többek között Bobbi tudomást szerez a viszonyról, amely így végérvényesen valósággá válik. A második részben Nick bevallja Melissának a történeteket, és fokozatosan egy különös idill alakul ki négyük közt. „Amikor négyesben múltattuk az időt, Bobbi és Nick gyakran művitákat folytatott, amelyekből Melissát és engem kizártak. Vacsora után videojátékoztak, vagy mágneses utazásokkal játszottak, miközben én Melissával az impresszionizmusról beszélgettem. [...] Azt kérdezte Melissától [t. i. Bobbi]: ki a szebb, Nick vagy én? Melissa rám nézett, és olyan hangon, mint aki mindent tud, azt felelte: minden gyermekemet egyformán szeretem.” (226–227.) Ez az útkeresés időszaka, hiszen mindegyik szereplőre kezdettől jellemző, hogy a társadalmi-nemi konvenciók nem kötik őket – ez talán attól sem egészen független, hogy íróról, egy fotóművészről és egy színésztől van szó –, elégtelennek érzik a meglévő kereteket, ezért kísérleteznek, átírják az eddigi fogalmakat, szabályokat. Nem fogadják el a meglévő kategóriákat (barátság, szerelem, hetero- és homoszexuális), mindig feszegetik, felülírják azokat. „Marianne egy nap meglátta az egyetemen, hogy egymás kezét fogjuk, és felkiáltott: megint összejöttetek! Megvontuk a vállunkat. A miénk egyszerre volt kapcsolat és nem kapcsolat. Minden gesztusunk spontánnak hatott, és ha a külső szemlélő számára egy párnak is tűnünk, számunkra volt az egészben valami

érdekes véletlen.” (284.) Csakhogy a kísérletezés vége – ahogy a Francesre és Bobbira vonatkozó idézetből is látszik – paradox módon az „eredeti” kapcsolatok megerősödéséhez vezet, ezért végül Frances és Nick szakítanak.

E szakításban jelentős szerepet játszik Frances menet közben diagnosztizált betegsége is, amiről sokáig senkinek sem beszél. A tünetek alapján először vetélésre gyanakodnak, amelynek traumáját Frances azzal együtt is átéli, hogy sohasem történt meg: „A nem létező baba a nem létezés új kategóriájába került, mert már nem arról volt szó, hogy nem létezik többé, hanem arról, hogy soha nem is létezett.” (163.). A terhességnek már a lehetősége is átértékeli a Nick iránti érzéseit, amelyek egyre mélyebbek. Frances életét alapjaiban változtatja meg ez a felismerés, valamint hogy endometriózist állapítanak meg nála. „Az az érzésem támadt, hogy valami véget ért az életemben, talán az, hogy egész vagy normális embernek láttam magamat. Felfogtam, hogy az életem tele lesz hétköznapi szenvedéssel, amiben nincs semmi különleges. A szenvedés nem tesz különlegessé, és az sem tesz különlegessé, ha úgy teszek, mintha nem szenvednék. Ha beszélek vagy akár írok róla, attól a szenvedés nem válik hasznossá.” (258.) Átalakul a saját testéhez, így a testiséghez való viszonya is, ez pedig befolyásolja a Nickkel való kapcsolatát, egyre bonyolultabbá téve a fennálló helyzetet.

Ezzel párhuzamosan pszichés nehézségek is fellépnek, amelyhez az is hozzájárul, hogy Bobbival összevesznek, aki emiatt elköltözik. Így Frances végül egyedül marad, testtudatát és – az őt talán leginkább foglalkoztató – normalitását pedig a fájdalom egyre erősebb megtapasztalásán keresztül próbálja elérni. Ennek legdurvább, egyben legmegrázóbb esete közvetlenül a Nickkel való szakítás után következik be. „Miután Nick elment, fogtam egy kis körömvágó ollót, lyukat vágtam a bal combom belsején. Éreztem, hogy valami drámait kell tennem, hogy ne azon rágódjam, milyen szörnyen érzem magamat, de a vágástól sem lettem jobban. Sőt nagyon vérzett, és csak rosszabbul lettem tőle. Ültem a szobámban a padlón, televéztem egy gombócba gyúrt papír zsebkendőt, és a saját halálomon gondolkodtam. Üres kehely voltam, Nick ürített ki, és most azt kellett nézmem, amit ő öntött ki belőlem: minden tévképzetemet a saját értékességemről, beképzelt elgondolásaimat arról,

hogyan olyan ember lennék, amilyen nem is voltam. Most, hogy semmi voltam, üres pohár csupán, tisztán láttam magamat.” (269.) Az első rész dramaturgiai csúcspontjának mintegy ellenpólusa a mélypont a második rész végén, ahol a testi és lelki folyamatok következtében Frances önbecsülése és önképe is erősen megtépződik – mindezt némileg ellensúlyozza az elbeszélő humora, szarkasztikus és önironikus megjegyzései, amelyek mindvégig bizonytalanságát és kötődési nehézségeit leplezik.

A regényben tehát igen súlyos nehézségek jelennek meg, az említettekén kívül felsejlenek az apa alkoholizmusából eredő gyerekkori traumák is, ám ezek nem önmagukban tematizálódnak, hanem mindig a szereplők önképe és egymáshoz való viszonya felől válnak jelentéssé, mindelelőtt a karakterek személyiségének, motívációinak megértésében játszanak szerepet. Sally Rooney jó érzékeléssel találta meg az egyensúlyt a lélektani irányultság és a cselekményesség között, az önelemző, leíró belső monológok jó ütemben váltakoznak a pörgő, dinamikus párbeszéddekkel, intenzív és szellemes vitákkal. Az árnyalt jellemábrázolásnak köszönhetően pontos és hiteles karakterekkel találkozunk, így könnyen bele tudunk helyezkedni a történetbe, a szövegnek van (be)húzó ereje. Miközben a sztori nagyon is konkrét – Frances deklaráltan a saját történetét meséli el –, mégis képes valamennyire általános, átfogó képet adni a mai egyetemisták, fiatal értelmiségiek világáról, szakmai, szexuális, párkapcsolati problémáiról, útkereséséről. Ilyen értelemben tehát akár generációs regénynek is tekinthető, amely olyan tapasztalatokat rögzít, amelyekben a húszas és harmincas éveikben járók könnyen ráismerhetnek saját életük nehézségeire és örömeire – előbbi talán meghatározóbb tud lenni az adott pillanatban („Huszonegy éves vagy, felelte Melissa. Katasztrófálisan boldogtalannak is kell lenned.” 194.). A szabadság és a számtalan lehetőség olykor nyomasztó, bizonytalansággal teli állapotát is megmutatja, illetve az ezzel járó kísérletezést. Nincsenek szigorúan rögzített, áthághatatlan keretek és előre kijelölt utak, a saját szabályok megalkotása viszont megkívánja a közvetlen megismerést, a kipróbálást. Ennek a folyamatnak lesz egy meghatározó eseménye Frances életében a Melissával és Nickkel való megismerkedés. „Zajlott a második neveltetés: új alapvetéseket tanultam, és a valóságban megelődöttnél nagyobb megértést színeltem. Ilyen

logika szerint Nick és Melissa szinte a szüleim voltak, akik bevezettek engem ebbe az új világba, valószínűleg még jobban utáltak és szerettek, mint az igazi szüleim. Ez azt is jelentette, hogy én voltam Bobbi gonosz ikertestvére, ami akkoriban nem is tűnt akkora túlzásnak számomra.” (225.) A generációs életérzés megragadása mellett jellemző a regényre egy erőteljes női vonás is. Alaposan, őszintén és érzékenyen, a maga összetettségében mutatja be két nő barátságát, és azt a komplex viszonyt, amikor ebbe szerelem és szexualitás is vegyül.

Különösen izgalmas a regény befejezése, hiszen a történet a viszony lezárása helyett éppen annak újramegzárásával zárul. Ez nem csupán az elválás nehézségét jelzi, és azt, hogy két ember kapcsolata nem egyenes vonalú, hanem új megvilágításba helyezi a kötet mottóját is. A Frank O’Harától származó idézet szerint „Válság idején újra meg újra el kell döntenünk, kit szeretünk.” Ez nem csupán a másokhoz való, hanem a saját magához való viszonyt is érinti, hiszen a legnehezebb időszakban Frances önmagát szerette a legkevésbé, ez pedig eleve ellehetetlenítette a kötődéseit. A mottó azt sugallja, hogy a párkapcsolat egy olyan döntés eredménye, amelyet újra és újra meghozunk egy ember mellett, ám a regény mintha azzal játszana el, hogy mi történik, ha nem minden alkalommal ugyanazt az embert választjuk. Frances voltaképpen nem tud dönteni Bobbi és Nick között, ahogyan Nick sem tud Frances és Melissa között. A regény záró sorai erősen önironikusnak hatnak a mindent analizáló szereplő szájából („Bizonyos dolgokat megélünk, mielőtt megértenénk. Nem lehet mindig elemző pozícióba helyezkedni. Gyere el értem, mondtam.” 301.), és némi paradoxon is felsejlik bennük. Hiszen az a belátás, hogy a megértés bizonyos helyzetekben elégtelen vagy lehetetlen, maga is egy megértési folyamat eredménye.

Sally Rooney első – a magyar közönség számára második – kötete karakteres, érzékeny és humoros, ezt az írói stílust pedig megtartotta következő regényében is. A különféle emberi kapcsolatok működéséről ad pontos képet egészen a legapróbb rezdülésekig, miközben megteremti a generációs tapasztalatként való olvasás lehetőségét. Elgondolkodtató, izgalmas és közvetlen, akár egy baráti beszélgetés.

Sally Rooney: *Baráti beszélgetések*, ford. Dudik Annamária Éva, XXI. Század Kiadó, 2020.

MŰSZAK kiállításának megnyitója 2020 márciusában a zalaegerszegi Mórincz Művelődési Házban. (TAKÁCS-SZENCZ LÍVIA, CSÉBY GÉZA, KELEMEN GYULA, TAKÁCS FERDINÁND)

Cséby Géza

Tízéves a MŰSZAK

„A modern művészeti mozgalmat úgy kell felfognunk – minden elhajlása és szertelensége ellenére –, mint roppant erőfeszítést, amely arra irányul, hogy megszabadítsa az értelmet attól a romlottságtól, amely akár féktelen képzelet szülte légvárak, akár elnyomás, érzelmesség vagy dogmatizmus alakjában az élményt és a tapasztalatot meghamisítja.” (Sir Herbert Edward Read)

Amikor közel húsz éves fennállása és működése után – külső meghatározó körülmények miatt – megszűnt a cseszegtomaji Szabad Művészet Nemzetközi Alkotótábor, az alapító Takács Ferdinánd úgy döntött, hogy a kontinuitás jegyében folytatja az alkotótábort Művészek Szabad Alkotóközössége, azaz MŰSZAK névvel. Ebben nagy segítségére volt felesége, Takács Szencz Lívia és közvetlen baráti köre. Az alkotótábor szíve ezúttal Takácsék szép és romantikus kertje lett, ahol éppúgy megfért a festő, mint a szobrász, a grafikus, a keramikus, az irodalmár, az operatőr, a fotós, a műkovács vagy éppen a zenész.

Az első találkozóra 2011-ben került sor. Bár nem tematizálták a tevékenységet, a harmadik évtől egy-egy alkotóhoz kötötték a tábort, amely elsősorban tisztelgés volt az adott művész emléke előtt. Így Egly József, Derkovits Gyula, Mikus Gyula, Halápy János, Károly Gyula, Boromisza Tibor, Basilides Sándor adta egy-egy találkozó témáját. Az évek múlásával egyre bővült a résztvevők köre, belföldről és külföldről egyaránt. Jöttek az ország minden tájáról: Erdélyből, a Felvidékről, a Vajdaságból, Kárpátaljáról; Ausztriából, de megjelentek Törökországból, Szingapúrból, vagy éppen Kaliforniából is, akik összekötötték magyarországi tartózkodásukat az alkotótábori tevékenységükkel. Az évek során sajnos a társaság halottainak száma is nőtt; legtöbbjük aktív résztvevője volt valamennyi összejövetelnek, Egressy Péter, Antal Imre, Aggod István, Zvonko Kovacic, Kerecsányi Miklós, Laluk György, Balla Mátyás, Tolnai Tibor. Emléküket megőrzi a MŰSZAK többek közt azzal is, hogy a 2021-es alkotótábort az ő tiszteletükre, emlékükre rendezik meg.

A művésztelep ars poeticája az elmúlt években mit sem változott. Felvetődhet hát a kérdés, vajon mi vonzza ide az alkotókat? Minden bizonnyal a kellemes, alkotó együttlét, az értékek létrehozása, a testvérműzsák találkozója, a művészetek iránt érzékeny látogatók megnyerése. Mindehhez hozzájárul az inspiráló környezet, a fák, bokrok és virágok közt megbúvó cseszegtomaji ház, a kert is. Sebestyén Károly a neves író, publicista 1940-ben így írt: *„Mi a Balaton? A szép magyar földnek egyik legszebb ékessége. A költőknek: ihletője és megtermékenyítője Csokonaitól a tihanyi echo megéneklőjétől Herczeg Ferencig, a badacsonyi szőlősgazdáig. A festőművészeknek: színek, vonalak, motívumok kimeríthetetlen gazdagsága, a víz és a levegő, a hullámok és a felhők harmonikus játéka...”* Ez talán az egyik leginkább adekvát válasz arra: Mi vonzza ide az alkotókat?

Akciófestés 2011-ben

Persze a balatoniak úgy vannak, bárhová veti őket a sors, a szerencse vagy szerencsétlenség a Balatont nem tudják elfelejteni soha. Mert a Balaton nem csak egyszerű tó. Ez a Dunántúl szíve. Életet adó víztükre. Az ember a neolitikumban többek közt azért telepedett le a Balaton partjára, mert az életéhez nélkülözhetetlen víz itt adva volt. S nemcsak a szomj oltására, de a mindennapi táplálék megszerzésére is lehetőséget nyújtott. Aki látta, megtapasztalta, sohasem tudja elfelejteni e vidéket. A Magyar Tengert. Hazánk „*kisded tengerét*”, ahogy a reformkor poétái nevezték a vizet. Ez ragadhatott és ragadhat rá a messzi távolból érkezőkre is.

Az alkotótábor munkáira a formák, stílusok sokszínűsége jellemző. Megjelenik a környező táj képe, valahol itt bujkál Kárpátalja, Erdély hegyeinek, a Vajdaság lankás domboldalainak üzenete, és megtalálható távolabbi tájak határokon átnyúló kézfogása. A széles, merész ecsetvonások, a lágy formák, a szuperrealista világ, a neoexpresszionizmus, az absztrakt, egyszerűen a realista és elvont alkotói munkák világa ez. Mennyire különböző és mégis mennyire egységes. Természetesen itt nincs ellentmondás, ugyanis van egy rendezői elv, amely

nem más, mint a tehetség. A tehetség bármely alkotói formációban értéket képes létrehozni. Ha a rendező elv a minőség, akkor minden

TIRNOVÁN TAMÁS
munka közben

Irodalmi délután a cserszegtomaji kertben

műfaj megfér, akár egyetlen szoba falán vagy terében. Ennek ellentettjeként a giccs, a rossz, a talmi mindenhol disszonáns, hamis, legyen akár a legelőkelőbb a körítése.

Az alkotótábor kiállításainak közönsége évről évre növekszik. Ez öröme ad okot, talán minőségében is változik az alkotó és befogadó viszonya. A befogadó esetében ugyanis lényeges a befogadás mechanizmusa. A szép, a tetszés kategóriáival lehet mindezt nyomon követni. Ám a szépség mint filozófia kategória számos definícióval rendelkezik. Talán a legismertebb, de nem a legszerencsésebb: "szép az, ami érdek nélkül tetszik". (Kant) Itt hadd idézzem Tamás István író, publicista egy kiállításhoz írt gondolatainak részletét: *„De miért szépek? Ne tessék választ adni erre a kérdésre, ne is tessék feltenni ilyen kérdést. Hiszen ha összeadjuk is kollektív bölcsességünket, akkor sem tudjuk sebtében megmondani, milyen forrásból szökik fel az erő, amellyel költeményeket lehet írni, képeket festeni, szobrokat faragni, házakat, gyárat építeni, zenét komponálni.”* Tamás Istvánnak igaza van. Ne keresgéljük a szavakat. Nézzünk és lássunk. Lássuk meg az alkotásokban mindazt, amit nekünk mondani

akart a művész. Lássuk meg benne önmagunkat, akik elszakíthatatlan szálakkal kötődünk ehhez a vidékhez, lássuk meg a múltat, a jelent és a jövőt. S ha túlzottan patetikusan csengenek e szavak gondoljuk meg, mekkora utat tett meg a festészet, szobrászat az emberiség történelmének hosszú útja során. Minden évszázadban, évtizedben, évben letette kézjegyét: ezek vagyunk, így gondoljuk jelen művészetünk lényeges kérdéseit. Ez a tízesztendős alkotótábor is kézjegy. A jövő számára. Mert évtizedek múltán is jelzi, mutatja azt, amit ma mondani akar. Kis túlzással a műalkotások az örökkévalóságnak készülnek.

2020-ban a MŰSZAK tíz éves fordulójának programját, a covid-járvány kényszerűen átírta. A pandémia ellenére a legfontosabb dolgokat sikerült megvalósítani. Szűk körben megtörtént a megnyitó, online a zárás. Új alkotások születtek, amelyeket folyamatosan sikerült felrakni a MŰSZAK – többek közt erre rendszeresített – honlapjára. Ezeket az alkotásokat később a Balatoni Múzeum tárlatán tekinthették meg az érdeklődők.

TIRNOVÁN KATA

KOLUMBÁN ANTAL ILONKA Székelyudvarhelyről

Turbuly Lilla

Dióban a csodát

Beszélgetés Jankovics Annával

Keszthelyen született, és máig a „hazaértem” érzése önti el, ha meglátja a Festetics-fasort. A Vajda János Gimnáziumban tett érettségi után kacsaringós út vezetett a Színművészetire. Jelenleg a Szolnoki Szigligeti Színház tagja, de játszik független társulatokban, és rendez is. Jankovics Annával pályája alakulásáról és legutóbbi munkáiról beszélgettünk.

Olvastam, hogy már óvodás korodban eldöntöted: színész leszel.

Magam sem tudom, miért vettem ennyire biztosra, de fel sem merült bennem más lehetőség. Általános iskolásként sokat jártam versmondó versenyekre, én voltam az a kislány, aki gyűjti az okleveleket. Gimnazista koromban aranyérmert nyertem a Helikonon, játszottam a gimnáziumi színjátszó körben, és jártunk színházba Egerszegre. Nagy hatással volt rám a remek magyartanárom, Hinger Tamás, illetve dr. Petánovics Katalin néprajzos, muzeológus. Ő zsűritag volt az egyik versmondó versenyen, ahol indultam, és felajánlotta, hogy foglalkozik velem. Egy éven keresztül hetente jártam hozzá, népballadákat elemeztünk. Máig megmaradt a barátságunk.

Ezek után biztosra vettem, hogy bekerülök a Színművészetire, és nagy csalódás volt, hogy ez többszöri próbálkozásra sem sikerült. Vidékiékként ekkor szembesültem azzal, mennyire más világban élek, mennyire más a kulturális hátterem, mint azoknak, akik a budapesti belvárosban nőttek fel. De nem adtam fel, annak ellenére sem, hogy néha elbizonytalanodtam abban, hogy érdemes-e ennyire ragaszkodni egy gyerekkori álomhoz.

Végül mégis teljesült az álmod, 2016-ban végeztél a Színművészeti drámainstruktor-színjátékos szakán. De addigra már nagyon sok szerep volt a hátad mögött.

A sikertelen felvételik után két magán színiakadémiára is jelentkeztem, de egyik sem volt az igazi. Majd elvégeztem a Pesti Magyar Színház stúdióját, és ez már jó iskolának bizonyult: egy működő színházban tanulhattam, olyan színésztörzásokkal állhattam egy színpadon, mint Agárdy Gábor vagy Béres Ilona. A stúdió elvégzése után több helyre is hívtak egy-egy szerepre: játszottam Budapesten, Veszprémben, Nagyváradon és Székelyudvarhelyen is. Aztán a szolnoki színházban castingot hirdettek az *Országúton* című Fellini-film színpadi változatának főszerepére. Nincsenek szerepálmaim, de ha lennének, ez a szerep mindenképpen benne lenne. Több forduló válogatáson vettünk részt, és végül én lehettem Gelsomina. Így kerültem 2009-ben Szolnokra, ahol azóta is játszom. Az *Országúton*-t még ma is emlegetik a nézők, és nekem is nagyon közel állt a szívemhez ez az előadás. Azóta sok szerepet eljátszottam, ahogy ez egy vidéki repertoárszínháznál lenni szokott, a legkülönbözőbb műfajokban.

A Színművészetire pedig úgy kerültem, hogy 2013-ban képzést indítottak olyan színészeknek, akik diploma nélkül már több éve játsza-

nak. Érdekes, hogy az egyik osztályfőnököm épp Kocsis Gergely volt, a Katona József Színház színművésze, aki szintén keszthelyi.

A szolnoki színház nincs a szakmai köztudat középpontjában, bevallom, én is nagyon kevés előadást láttam tőletek, miközben nyilván ott is születnek figyelemre érdemes teljesítmények. Kiemelnél néhány, neked fontos szerepet a szolnoki évekből?

Nehéz tizenegy év után kiemelni előadásokat, de szívesen emlékszem a *Liliomra*, amelyben Marikát játszottam, aztán *A salemi boszorkányokra*, amelyben Mary Warrent. Szerettem játszani a Színműhelyben a *Jóccakát, anya!* egyik főszerepét. Nemrég, online formában mutattuk be a *Régimódi történetet*, amelyben Gizella vagyok. Ez egy összetett szerep, örömmel játszom. Én is szembesülök azzal, hogy külsősök nem nagyon látnak bennünket. Ugyanakkor a szolnokiak szeretik a színházukat, és az elmúlt évek alatt Szolnok számomra egy otthonos, családi közegé vált.

Láttam egy vizsgaelőadásodat, a kortárs gyerekversekből készült Világgá mentem-et. Nagy siker lett hosszú utóélettel, sokat játszottad, több fesztiválra is eljutottál vele. Az egyetem adott

inspirációt ahhoz, hogy a független szférában is dolgozz, és gyerekelőadásokat rendezz?

Hogy elvégezhettem az egyetemet, lelki elégtétel volt, és sokat adott szakmailag. Független előadásokban azonban már korábban is játszottam. A Szkénében például a Király Attila rendezte *Homokpuzzle*-ben.

Gyerekelőadások rendezésére Szolnokon kértek fel, a vizsgaelőadásommal szinte egy időben, de tőle függetlenül. A gyermeki látószög mindig is érdekelt, a szakdolgozatom témája is ez volt. *A színész mint gyermek* címmel írtam. A vizsgaelőadásomat is úgy szerettem volna elkészíteni, hogy később is érvényes legyen; sokat dolgoztam rajta. Talán a színházban is emiatt kértek fel rendezésre. Tudták, hogy lelkiismeretes vagyok, utánajárok a dolgoknak, nem szeretem a könnyű megoldásokat, és van bennem játékoság. Tudom, hogy egy nagyszínházban sokszor nem a gyerekelőadások a legfontosabbak, de én nem így vettem a felkérést, és igyekeztem a teljes tudásomat beletenni. Azóta rendeztem már nagyszínpadi gyerekelőadást és csecsemőszínházat is. Erről az utóbbi műfajról nem sokat tudtam, de jó párat megnéztem, igye-

keztem tanulni, tájékozódni, és az egyetemi társaimtól is kaptam hozzá segítséget.

Milyen tapasztalatokat hozott a rendezés?

Nagy tanulás és nagy stressz. Főleg az, hogy mindenért te vagy a felelős, hogy irányítani kell, vállalni kell a konfliktusokat. Megértem, miért emlegetik sokszor a rendező magányosságát. Ugyanakkor színészként nagyon hasznos a másik oldalról is látni a dolgokat. Nehézséget jelentett, hogy többnyire játszottam is ezekben az előadásokban, ami nem ideális, előnye viszont, hogy így láttam minden egyes előadást, és tudtam alakítani rajta, ha szükségesnek láttam. Rájöttem, hogy ami a látványt illeti, kétféleképpen érdemes ezt csinálni: vagy semmi díszlet és maximális kreativitás, ahogy a *Világgá mentem*-ben a csomagolópapír jeleníti meg a teljes világot; vagy legyen tényleg igényes, és ne levedlett papírmasé fákat tologassunk. Tapasztalat az is, hogy jó volna jobban szétszedni a korosztályokat; más köt le egy első-második osztályost, mint egy negyediket, de a nagyszínházaknál, ahol évi egy-két gyerekelőadás készül, erre kevésbé van lehetőség.

A Nézőművészeti Kft. 7 nap című előadása a középiskolás korosztálynak készült. Ebben egy olyan lányt játszol, akit az egyik osztálytársa folyamatosan zaklat a testalkata miatt. Hogyan kerültél kapcsolatba a társulattal?

Annak a bizonyos *Országúton*-nak Gyulay Eszter volt a dramaturgia, és vele azóta is megmaradt a kapcsolatunk. Így kerültem a Nézőművészetihez.

A 7 napot már nagyon sokat játszottuk a legkülönbözőbb helyeken: belvárosban és vidéki gimnáziumokban, rehabilitációs intézetben. Tanteremben, félméternyi távolságra játszani egy kritikus korosztálytól nem könnyű, de nagyon szép feladat. Félttem tőle, de jók a tapasztalataim, nagyon empatikus ez a korosztály. Ilyen szintű visszacsatolást máshol nem kapunk. Gyakran előfordult, hogy az előadás utáni beszélgetésben, drámajátékban felszínre kerültek a saját zaklatásos történeteik. Volt, hogy a beszélgetést vezető pszichológusnak vissza kellett menni az osztályba, vagy utána is ránk írtak a facebookon. Nem áztatjuk azzal magunkat, hogy egy előadással traumatikus élethelyzeteket tudunk megoldani, de minden eszközzel azt próbáljuk erősíteni, hogy nem a bántal-

mazott a hibás egy ilyen helyzetben, és hogy lehet és kell segítséget kérni. Már ha csak arra rádöbbenek, milyen keveset tudnak a saját társaikról, az is fontos lehet.

Színészilag is sokat adott ez a szerep, nagyon összecsiszolódtott a játékunk Kőszegi Máriával. Scherer Péter rendezése pedig jól adagolja a nézők hidegből melegbe „mártogatását”; annyira természetes, életközeli, hogy ezzel is megfogja a fiatalokat.

A második színházzárlat előtt mutattátok be, szintén a Nézőművészetivel, Gyulay Eszter rendezésében a Dániel András írásaiból készült Kicsinénit és Kicsibácsit. Kicsinéni nagyon is neked való szerep, hiszen éppen ez a felnőttként megőrzött gyermeki látásmód a lényege.

Három hétig csak olvastuk a szövegeket, aztán, mint egy kirakós játékot, úgy passzít-

gattuk a részeket. Ez az előadás tulajdonképpen ellene megy a színházi alapszabályoknak: se konfliktus, se lezárás, mintha lenne is történet, meg nem is. Ugyanakkor nagyon sajátos nyelvi világa van, és a meseszerű novellákban mély, filozofikus gondolatok vannak elrejtve. Kicsit mintha a karantén helyzetre is reflektálna: hiszen arról is szól, hogyha az ember megtalálja a társát, hogyan tud vele egy „dióban” élni, újra meg újra rácsodálkozni a másokra, és minden apró, hétköznapi dologban meglátni a lehetőséget, megtalálni a csodát. Minden korosztályhoz szóló, izgalmas előadás született. Mindössze háromszor tudtuk a zárás előtt játszani, remélem, minél hamarabb lesz lehetőségünk újra találkozni a nézőkkel.

Juhász Kristóf

A göcseji kultúrtáj keresése

Göcseji nap Szentkozmadombján

Talán az idei év utolsó szabadtéri rendezvénye volt, amin szabadon lélegeztünk. Kicsi a falu, nagy a tér, szép az idő, még könnyen viseljük a járványügyi protokollt. Szorgos egyeztetéssel és helyszínrendezéssel álcázzuk izgalmunkat és bizonytalanságunkat, ahogy cikázunk a szentkozmadombjai Faluház rétjén nagyszínpadtól kisszínpadig, konyhától kiállítótérig.

Hányan jönnek? Esni fog? Melyik mikrofonba és mikor beszélek; melyik hangfalból ki szól, mikor? Ja, föl van nekem ide írva? És tulajdonképpen mi ez, amiben mi most mindannyian vagyunk? Szereplők leszünk beleértve voltaképp Szentkozmadombját, Göcsejt, sőt egész Zala megyét, sőt... Mit keresünk és mit fogunk találni?

Első ízben valósult meg a Göcsej Nap Szentkozmadombján nevű egynapos rendezvény. Ez a program lényegében ugyanazt a szellemiséget képviseli, mint a Göcseji Dombeázó, amit Magai Ágota álmodott meg, még 2016-ban, és azóta is ragyogóan működik. Csak idén elmaradt a járvány miatt!

Amikor alig egy éve ideköltöztünk, a nejem, Takáts Eszter, hirtelen a falu kultúrosa lett, miközben zenekart is szervezett. Én épp a könyvem írtam, és szinte észre se vettem, hogy mi történik; és hogy Eszter már szervezett egy egynapos fesztiválocskát, vagy minek is nevezem.

Szóval még alig egy éve éltünk a faluban, és én még azt se tanultam meg, hogyan kell a láncfűrészt normálisan megélezni, vagy visszatenni azt a szerencsétlen ereszt, ami sehogyan se akar magától újra a tetőre pattanni. Közben már azon kaptam magam, hogy boldog remeteségemből kiszökkenve hirtelen a különböző fellépőket és eseményeket konferálok a Faluház nagyszínpadán...

Persze valahol sejtettem, hogy itt sem bírunk majd nyugton maradni – sőt, nem is szabad. Mélyen meghatott például, mikor még a nyárelőn fölkérték a faluban, hogy Trianon napján, a máglyagyújtáskor beszédet mondjak. Témájában másnak tűnhet egy írástudó hazafias szolgálata és általános kultúr szolgálata, de valójában nincs semmi különbség köztük.

A Göcsej Nap meg pont az '56-os forradalom évfordulójának másnapjára esik, lám, még az a kapcabetyár Kronosz is mintha kivételesen a valódi összefüggéseket szolgálná.

De ilyen szép, nagy komoly dolgokat egyáltalán nem gondolok, miközben felkonferálok, amit fel kell: nyit az Albatrosz Táncegyüttes Eszter Luna Rúna dalára egy kortárs-akrobatikus koreográfiával. Megindítóan szép mind a

produkción, mind az együttműködés, a világok találkozásának pusztá ténye.

Aztán Káli Lajos polgármesterünk mond pár jó szót, majd Nemes László képzőművész barátunk szintén... Mindketten nagyon komoly összetartó, közösségépítő erőt képviselnek, de teljesen másképpen. Máshogy vannak „földbe és égbe bekötve”.

És megint máshogy Szipócs Róbert, a szintén a falunkban élő lézerfizikus és családja. Például a gyermeke, Szipócs Tamás, aki énekel is ma, meg beszélget velem az előző könyvemről, mert az már megjelent.

És máshogy van bekötve Káli Erika, a falugondnok, aki gyakorlatilag már az egész területet körbeépítette különféle zseniális biodekorációkkal (remélem, az NKA hivatalnokainak alaposan leesik az álla, ha meglátják a nagyszínpad elé növényi gezemicékből kirakott logójukat), valamint a lányai, akik már az ebédre szánt paprikás krumplit kavargatják. És máshogy van bekötve még rengeteg, itt felsorolhatatlan segítők és szövetségesünk. Mind teljesen egyéni és egyedi viszonyt ápol éggel és földdel, csak annyi a közös bennük, hogy alázattal veszik tudomásul mindkettőnek létezését.

László Edina textilművész ruhaszobrai és Nemes László festményei is tökéletes szimbiózisban élnek együtt a Faluház külső és belső te-reivel, nem csak nézné, de szívesen fogdosná is az ember a kiállított műveket a műsorok közti szünetekben.

A program részeként Lajos és Laci bátyánk tölgyfát ültet a Misztrál együttessel, életfát, életet: gyökértől koronáig eget földdel összekötőt. Aztán egy kis könyvbemutató, majd Ecsedi Erzsébet és a lánya, Ecsedi Csenge szerelmes műsora: amolyan sanzonos-revüs, hamvadó cigarettavéges hangulat; egy kis spleen, egy kis tréfa, egy kis báj... Aztán Szipócs Tamás énekel és gitározik.

Ha Ecsediék műsora boldog gyermekkoromat, és nagyszüleim világát idézte, úgy Tamás műsora kevésbé kiegyensúlyozott, ám annál viharosabb kamaszkoromat, mikor magam is egészál gitárral, s némiképp keresetlenebb dalaimmal (pláne énekhanggal) kutattam, miképpen nyithatnék kaput látható és láthatatlan között.

Izgalmas látnom: az utánam jövők épp oly tétován büszkék, vagy tétován kétkedők, mint anno jómagam, viszont jóval precízebbek. A nagy, művészi eksztázist jótékonyan öleli körbe a tekhné: az elszállás csak precízen behangolt hangszer, és profin belőtt hangfalak támogatásával lehetséges. Én vakmerőbb voltam, ők alaposabbak. De a lényeg itt is ugyanaz.

A következő műsorszám a Misztrál koncertje teljes fölállásban, három frontemberestül, ritmusszekcióstul, hangtechnikusostul. (Hogy többük családjáról már ne is beszéljünk, akiknek különös örömmel mutogatjuk az otthonunk, hisz nagyjából olyan, mint az övék.) A zenekar tagjai olyan érzelmi-lelki töltéssel, egyben olyan muzsikusi alázattal és technikai fölkészültséggel érkeztek, mintha nem egy Is-ten szakállabéli (nem háta mögötti, az egész más) faluban játszanának, hanem minimum egy nemzetközi, vagy legalábbis csillagközi úrállomáson. Zeng a dal, hullámzik a táj, megremegnek a zalai dombok, új életre kel a látóhatár: zenél a Misztrál. Versekből szőtt dallal termékenyítik meg a reszkető panorámát.

Végül Eszterék zenélnék, Polgár Péter vendégművész közreműködésével. Fohászokodom: csak megmaradjon ez a társaság! Sok zenészt láttam már mellette, egyik jobb volt, mint a másik, de úgy látszik, a zalai muzsikusk egy egészen speciális fajta. Minden allúrt mellőző, túlzó szerénységgel vannak jelen a zenei milióban – mintha nem is ők teremtették volna.

Még nincs kijárási tilalom, de nem sokkal sötétedés után befejezzük a Göcsej Napot.

A végére azért összegyűltünk szép számmal. Erős beszélgetések, találkozások estek meg – mert igazából ilyenkor nem a dolgomra figyelek, az szinte megy magától, hanem arra, hogy új szövetségeket kösssek, vagy korábbi kezdeti eszmecsereket folytassak. Találkozzak mindazokkal, akik már egy ideje vetik a magot, és gondozzák a termést itt, Göcsejben. Nem profitról és tőkéről beszélgetünk, hanem szellemről és kultúráról. Előbbi jelenségek is tagadhatatlanul léteznek, de kizárólag az utóbbiak alá, vagy mellé rendelődve egészséges a létezésük. De hát ez errefelé magától értetődik.

Volt minden ebben a szűk egy napban zene, tánc, kiállítás, irodalom, eszem-iszom.

Bízom benne, hogy nem ez volt az utolsó ilyen. Hogy ez csak az egyik első lépésünk volt a göcseji kultúrtáj keresésének hosszú útján. Mert erről van szó valójában: ebből az áldott földből töltekezve visszaadni e földnek annyit, amennyit csak lehet. Eljutni oda, hogy kortárs kultúra és hagyomány ölekezése mindenki számára nyilvánvaló tény legyen, ne csak az úgynevezett magaskultúra valamiféle lózungja, és ne is csak néprajzosok, művészettörténészek, kultúrszervezők, meg írók elvont eszme-futtatása. Eljutni oda, hogy a történelem folytatódjon. Hogy ég és föld összeérjen mindnyájunkban.

Péter Zsombor

Corpus Christi

Jan Komasa filmjéről

A lengyel film virágkorát éli. Európán kívül is rendre elismerik a kortárs alkotóikat, akik közül az Idával 2013-ban Oscar-díjat nyert Pawel Pawlikowski a legnagyobb név. A 39 esztendőes Jan Komasa, ha még nem számít is akkora sztárnak, a Corpus Christivel mindenképp bizonyította, hogy az öreg kontinens legtehetségesebb rendezőinek sorát erősíti.

Daniel (szerepében Bartosz Bielenia szenzációsat alakít) sötét múlttal rendelkezik, ám jó magaviselete miatt hamarabb kiengedik a javítóintézetből. Egy a várostól távoli fűrészmalomban lehetőséget kap, hogy tisztességes munkát végezzen, ő azonban a helytől nem messze fekvő falu felé veszi az irányt. A vallásos fiú papnak adja ki magát, és szeretne beilleszkedni a község életébe. A múlt elől azonban nem könnyű elfutni.

Komasa rögtön a prologusban bemutatja, hogy nem klasszikus műfajú filmmel lesz dolgunk. Ebben a történetben benne volt egy kedves, tanulságos tanmese, vagy épp egy könnyed vígjáték lehetősége, a rendező mégis inkább egy hiteles zsánerhibridet alkotott. A bűn és bűnhődés komor lélektanára épülő fő szál mellett személyes drámák, társadalmi és vallási témák, illetve a fekete humor fordulatai is előkerülnek.

Daniel kezdetben szimpla improvizációnak hat, teológiai ismeretei csekélyek, ám helyén van a szíve, szeretne jól cselekedni, még ha valódi önmagát nem is tudja teljes mértékben elnyomni. A szituáció pikánságát az szolgálja, hogy erre nincs is szükség, mert bár lexikális tudása véges, élettapasztalatával képes ezt kompenzálni. Tisztában van a bűn állomásaival, a lelki sebek okozta traumával, így szavai nem üres fecsegésnek vagy képmutató prédikációnak hatnak.

A cselekmény persze nem csak rá koncentrál; betekinthetünk az egész közösség életébe. A falu mindennapjait egy baleset árnyékolja be, mely párhuzamba állítható Daniel új helyzetével. A tagadásba burkolózás, a következmények figyelmen kívül hagyása a falubeliek mindegyikének életében megtalálható elem, és mindenki másképp dolgozza fel a sérelmeit.

Komasa húsbavágóan szembesíti a nézőt a nyers valósággal, és tesz fel kényes kérdéseket. Bírálhatjuk-e a fals papot, aki igazságot szeretne a baleset ügyében? Megróhatjuk-e a gyászoló anyát, akinek meg sem fordul a fejében, hogy a gyermeke ittas állapotban ült a volán mögé? A rendező nem tör pálcat senki feje fölött, helyette minket állít válaszút elé, és a megoldás cseppet sem kellemes. A Corpus Christi legnagyobb ereje ezekben a kérdésekben s a belőlük fakadó kettősségben rejlik. Daniel önmagában is megosztó jellem: egyszerre álszent, mégis hiteles; békés, de erőszakra hajlamos; bűnös, ugyanakkor tisztább sokunknál.

Nem könnyű befogadni Komasa elbeszélői stílusát, üzenetét, műve mégis attól működik, hogy kellően modern, aktuális, ám a cseppet sem szájbarágós. A befejezés talán kicsit hamar érkezik, de metaforának sem utolsó, s nyugodtan felfoghatjuk afféle revelációnak.

A Corpus Christi nem tökéletes darab, mélysége és rétegeltsége miatt mégis szinte kötelező látnivaló. Rengeteg téma és dolog közt egyensúlyozik: az intézményes vallás merevségétől kezdve a hittel, a hatalommal való szembenálláson át a bűn és feloldozás közti rögzös útig. A film egy hatalmas morális útvesztő a hazugról, aki tud és mer igazat szólni.

Azt már embere válogatja, hogy melyik ösvényt választjuk, s kinek adunk igazat, ha létezik olyan egyáltalán.

/Dr. Móra Tünde irodalomtörténész, kritikus 1987-ben született Miskolcon, latin-magyar szakon diplomázott Debrecenben, 2016-ban doktori fokozatot szerzett. Jelenleg Budapesten él. 2017-től 2020-ig a KMTG Előretolt Helyőrség Íróakadémia Kritikuműhelyének mentora volt. 2020 őszétől a Pannon Tükör kritikarovatának vezetője./

2020. díjazottjai

Móra Tünde

Lapunk 2020-ban ünnepelte alapításnak huszonötödik évfordulóját. Ebből az alkalomból a szerkesztőség díjat alapított, melyet minden év decemberében tervez átadni, elismerendő egy prózaíró, egy költő és egy kritikus az évi munkáját. Az első díjazottakkal, Szálinger Balázs költővel, Szekrényes Miklós íróval és Móra Tünde kritikussal a Pannon Tükör idei évfolyamában közlünk portréinterjúkat, hogy az olvasóközönség ily módon is megismerhesse elismert szerzőinket. Elsőként Dr. Móra Tünde irodalomtörténész, kritikus válaszolt Nagygéci Kovács József kérdéseire.

- *Mióta írsz kritikákat, hol mikor közzététél először?*
- 2012-ben jelent meg az első írásom, a Kulteren. Parti Nagy Lajos első Fülkefor kötetéről írtam.
- *Korábban mennyire voltál kritikaolvasó? Volt-e olyan kritikus, akinek „adtál a véleményére” és voltak-e fontos kötetek a számodra?*
- Olvastam kritikákat, csak nem irodalomról, inkább filmekről és lemezekről. Ez valószínűleg azért volt így, mert engem nagyon sokáig nem kavart fel a kortárs irodalom, már egyetemista voltam, amikor lettek fontos kötetek. Rakovszky Zsuzsától a VS, Szvoren Edina Pertuja, Tóth Krisztina Pixelje számomra érdekes, kérdésekkel teli olvasmányélmények voltak. Olyan kritikus nem volt, akinek kifejezetten adtam volna a véleményére, inkább azt mondanám, hogy nagyon szeretem az extrahosszú, szinte tanulmánnyal felérő kritikákat, amiknek van terük arra, hogy körbejárjanak több kontextust, vonatkozást az adott kötetrel kapcsolatban. Ezeket rendre újra is olvasom.
- *Mi vonzott az irodalmi pályára, hogy lettél latin-magyaros bölcsész?*
- Gyerekkoromban sok minden akartam lenni, ha nagy leszek, a régész és a színésznő után a magyar-történelem szakos tanárnál ragadtam le. A latint pedig gimnáziumban szerettem meg annyira, hogy végül erre a szakpárra jelentkeztem. Aztán persze később kiderült, hogy a tanításnál sokkal jobban szeretem az olvasós-értelmezős részét a pályának.
- *A szépírói pálya nem vonzott?*
- Sosem, de egyszer próba kedvéért összeférceltem egy szapphói strófát. Annyira sok idő és meló kellett ahhoz a 4 sorhoz, az eredmény pedig annyira rémes lett, hogy megnyugodhattam abban, hogy nem maradt le a magyar irodalom semmiről azzal, hogy nem próbálkozom az írással.
- *Nehéz vagy könnyű váltani tudományos munka és kritikaírás között?*

- A szakterületem a 16–17. század magyarországi irodalma, így néhány évszázadot ugrani kell a váltáshoz, ami nekem elég nehezen megy, szóval vagy az egyiket vagy a másikon dolgozom.

Magával az írással is meg szokott gyűlni a bajom, lassan írok, és elég sokat szöszölök, érdekes módon minél rövidebb egy szöveg, annál többet – erre a néhány kérdésre is két napja válaszolok. *(Az interjú a távolságtartási szabályok szerint készült, írásban. - NKJ)*

- *Vannak válogatók kritikusok és olyanok is, akik szívesebben írnak prózakötetről/versekről/etc. Te sokfelét írsz, de miről írsz szívesebben?*

- A prózáról, mindig is sokkal több prózát olvastam mint lírát, ezért is vállalom el más is. Inkább az alapján próbálok választani, hogy mennyire dolgoztat(hat) meg egy szöveg. A prózát mindenképp elolvasnám, a verseskötetknél viszont nem ez a helyzet, ha írnom is kell róla, akkor viszont biztosan el is olvasom. Szóval kompenzálom a saját részrehajlásaimat, bár persze a lírakritikáim rendre gyengébben sikerülnek, és többet küzdök a szöveggel.

- *Milyennek látod most az irodalomkritika helyzetét, miért fontos, miben fontos?*

- Mindig nagyon lelkesen olvasom a kritikákat, nekem azért fontosak, mert izgalmas dolog, hogy mennyire eltérően vagy néha épp hasonlóan látunk egy szöveget. A fejemben valahogy összetartozik az irodalom és a kritika, ha születik egy mű, akkor arról kell, hogy legyen vélemény is, legyen az akár az olvasóé a Molyon, akár a kritikusé mondjuk a Revizoron, vagy a Pannon Tükörben.

Az irodalomkritika helyzetével kapcsolatban hatalmas újdonságokat nem fogok mondani, mert 2019-ben a Korunk azért körbejárta ezt a szeptemberi számában. A médiafogyasztásban a portáloknak meg a folyóiratoknak van nagy szerepe, számomra öröndetes, hogy van például a Mesecentrum nevű új gyerekirodalmi szakmai blog és a világirodalommal foglalkozó 1749.hu, főleg hogy se a gyerekirodalomra, se a világirodalomra nincs szakosodott folyóirat, csak a szerkesztőkön múlik, mennyire figyelnek ezekre a területekre, és így is sok kötet nem kap elég figyelmet. A folyóiratokban megjelenő kritikák kis közönségnek szólnak, szerintem ezért is lehet fontos, akár

felfrissítő az új platformok megjelenése és felhasználása, ezek közül a podcastot kedvelem jobban, de csak azért, mert a sok sétához jobban passzol, és ez utóbbi a tavalyi évben felértékelődött.

- *Rovatvezető szerkesztő is vagy, mi szerinted a fentiekben az irodalmi folyóiratok szerepe?*

- Két szám szerkesztése után egyelőre inkább kérdéseim, mint válaszaim vannak, de azt például gondolom, hogy a folyóiratok elérése, a terjedelme, illetve az a tény, hogy lassúak, annak kedvez, hogy itt kapjanak helyet az alapos, megérvelt elemző szövegek. Ezt szerintem más nem is tudja kiváltani, nyilván a folyóirat profiljától (is) függ, hogy mennyire szakszöveg, vagy éppen olvasóbarát a kritika nyelve, de a recepció fontos eleme.

- *Szerkesztőként is, kritikusként is rálátsz a recenzírodalomra, mi a te „ars criticád”?*

- Erre a kérdésre én nem tudok cirkalmas választ írni. Nekem elsősorban az olvasáspaszta-
pasztalat közvetítése a fontos, mert az, hogy egy mű jó vagy rossz, nem egzakt és nem állandó. Kicsit arról szól, hogy mit tudok kezdeni egy szöveggel, és legyen a végén egy olvasat, amiben meg tudom érvelni, miért gondolom azt, amit gondolok.

- *Könnyű kérdések a végére: mi volt a legjobb könyvélményed tavaly, amiről írtál is, mi volt a legjobb, amiről nem írtál és idén mit vársz, kitől-kiktől vársz új megjelenést?*

- Rögtön csalok, mert 2019-es élmény, de 2020-ban jelent meg a kritika Darvasi László *Magyar sellőjéről*, de ha szigorúan a 2020-as megjelenéseket nézem, akkor csak egyetlen kötet marad a kalapban: Mécs Anna *Kapcsolati hibája*. Így viszont rengeteg olyan könyvből tudok válogatni, amiről jó lett volna írni, de időhiány miatt nem tehettem meg. Amik leginkább érdekelték: Sofi Oksanen *A kutyafuttatója* mellett Kállay Eszter kötetéről is szívesen írtam volna. A tavalyi év végi és az idei megjelenésekből Olga Tokarczuk *Nyughatatlanokja*, Izer Janka és Vida Kamilla első, és Szvoren Edina és Schein Gábor új kötete, amiket várok, hogy elolvashassam, de nyilván ebből lesz egy sokkal hosszabb lista, ahogy haladunk előre az évben.

Juhász Kristóf

A göcseji hébacs

Ligetes, patakszötte völgyekben, bolyhos szántók alatt, árnyas bokrok alján most, novemberben is bátran meresztgeti duzzadozó szaporítószerveit a dúscsápú göcseji hébacs (*hebex gocolium*).

A kizárólag a zalai kultúrtájon honos, ritka, váltott táplálkozású növényállat húsos bőrizomtömlőivel és rostos gumóival araszol, vagy – a hőmérséklettől függően – szökdécsel az aljnövényzetben, de a talajszinten kívül a barlangot, vagy faodút is kedveli. Szívesen hódít meg elhagyatott pincét, bányát, de megfigyeltek már merész, domináns példányokat padlásokon, akár házijószág közelében is.

Az elevenspórázó, nyúttszikés, hasznos kis élőlény jelentős számban fogyaszt gyökereket megtámadó férgeket, de futóbogarat, legyet, szúnyogot, többféle gombát, és csigát is szívesen eszik, olykor pedig fotoszintézissel, vagy halászattal egészíti ki a változatos menüt. Késő tavasszal és kora nyáron nagy számban pusztítja a szúnyoglárvát a sekély vízben. Ilyenkor igyekszik beleolvadni környezetébe. Ősszel a legszínpompásabb a növényállat: alsó, hólyagos bőrizomtömlői és lebernyegei sárgászörösesek, fölül nyújtózkodó, tájékozódó- és vadászcsápjai ametiszt-püspöklilák, szaporítószerve égkék, széles, útilapura emlékeztető, összecsukható levelei pedig a barna és a zöld legváltozatosabb árnyalataiban játszanak.

Az Árpád-házi krónikák szerint egy mára kipusztult alfajt, az álka-csos göcseji hébacsot előszeretettel szaporították szőleikben a lágy zalai dombok szőlősgazdáinak, mert a növényállat kevéssel beérte, és cserébe minden kártevőtől megvédte a dús tőkét.

A ránk maradt írások alapján az is kétségtelen, hogy akadtak a hasznos jószág segítségével gazdálkodók között, akik büszkén hirdették: az ő szőlejük nem csak dúsabb termést, de finomabb bort is ad, mint a hébacstalan gazdáké. Erről tanúskodnak a Hébacsos, Hécsos, Hébos, Bacsos családnevek, a Héfalva, Bacsszeg, Hébacsszeg, Hébacshegy, Szépbacs, Bacsföldre, Göbacsdűlő helységnevek, illetve a nemes Bacsszegy család. Ez utóbbiak címere az álka-csos göcseji hébacs piros és kék mezőben, kétkezes pallossal és szőlőfürttel. Jelmondatuk sajátos ízű, göcseji latinsággal: *hebexum vinum victorium patriae*. Magyarul: hébacs bor a haza győzedelme. Bizonyíthatóan e jelmondat kicsavarásából alakult ki a századok során az ismert népdal kezdete: Győzz, haza, lelkem, bor becse, hé!

Mivel a göcseji hébacs állat is, meg növény is, viselkedése olykor kiszámíthatatlan. A nőivarú hébacs hosszú vajúdással megszült, majd átmeneti, fás kültakarójából elősarjadzó spóráit féltő szeretettel gondozza a telepedésen és bábozódáson túl, a végső, ivaros alak föl-vételének kezdeti szakaszában is. A hébacsnak a siklókon, kígyókon, valamint néhány ölyvön és a hírhedt matató vércsén kívül természetes ellensége nincs. Az erdők, bozótosok, és vízmosságok más lakói gyakran találkozhatnak vele. Ha tétován botladozó őzet, szarvast, vaddisznót, rókát látunk, amik különös mintázatú sebeket viselnek

pofájukon, biztosak lehetünk benne, hogy nemrég az aljnövényzetben szimatolva megzavarták pihenésében az utódait harciasan védő, zsákmányszerző csápjainak csontkávás tapadókorongjaiból kábító nedveket kibocsátó, nőivarú hébacstot.

Máig fönmaradt, általában veszélyeztetett, ám olykor meglepetésszerűen túlszaporodó alfaj a dalos göcseji hébac (hehex gocolium vocalis), népies nevén nótacsali. A legújabb kutatások szerint ez az alfaj bizonyos hőmérsékleti viszonyok mellett képes genitáliái és páros, vagy páratlan szájszervei között egy sejtszinten tökéletes hangszekrényként működtetni sajátos emésztőrendszerét genetikailag, meg ha kedve szottyan. Halhatatlan költőnk és mesélőnk, Szabadpániky Kettős Dömötör így méltatta e különös lényt a maga idejében: „Ó, kik nem hallottátok Göcsej syrénjét, mit sem hallottatok a teremtett világ vocalis csudáiból! Nyájak futamodnak, ménések vágtnak, kondák szöknek világgá, ha tudatlan lelkőkben fölzeng a hihetetlen s hírhedett nótacsali titkos éneke! Nagyobb csuda ez, mint a tihanyi echo, nagyobb csuda még a gurgulamadár

pettyegtetőn tilinkózó tutulásánál is! Intelek titeket mind, kik idáig követtetek: a teremtést csudálni meg sohse szűnjetek! S a Magasságos Úristen jóízű tréfáin kacagni restek ne legyetek!”

Persze a józan háziasszonyok, ha napjainkban érzékelik a dalos göcseji hébac sajnos egyre ritkábban tapasztalható, sajátos mentálvokális hatását, sokkal pongyolábban fogalmaznak:

- Az ég rohassza a csápját a belébe annak a kurva nótacsalinak, már megint futtatja a tyúkot összevissza, a kakas meg kontráz, az én fejem meg szétrobban ettől az állandó vernyákolástól, hogy az ördög borítaná rá az erdőt már a tohonya, irritáló, kellemetlen fajzatjára!

Pedig sok turista szerint is szépen énekel.

Mindenesetre ne bántsuk a hébacstot, ha összefutunk vele! Régi idők tanúja, nagy titkok tudója ez a különös lény, de legalábbis sokkal érdekesebb annál, mint aki agyon akarja ütni.

Szentkozmadombja, 2020. novembere

Juhász Gergő Balázs: Morphology Study II.

TAKÁCS FERDINÁND: Pandémia (Cserseztomaj)

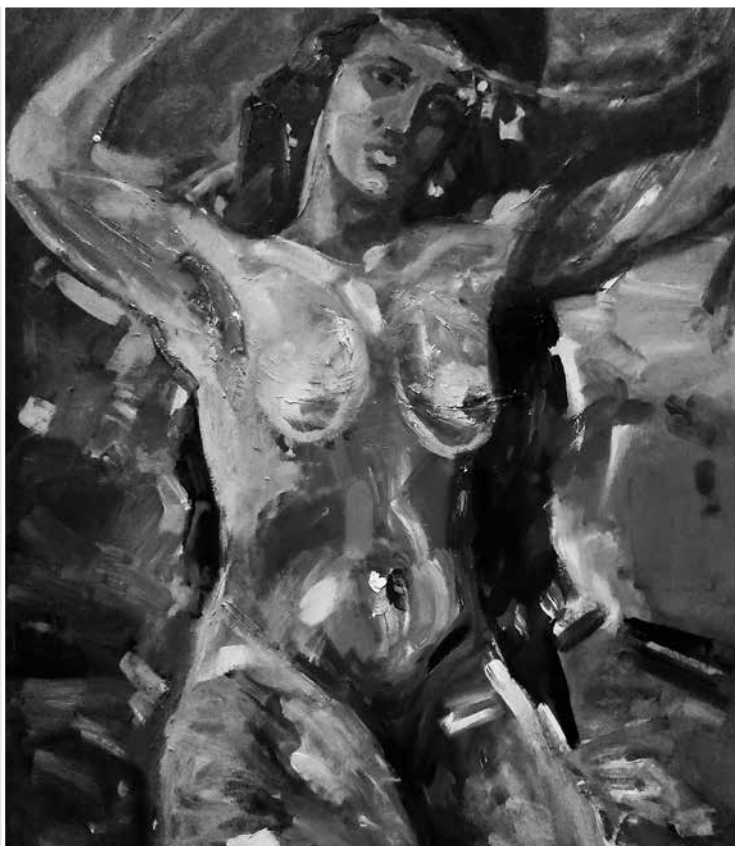
Lapszámbemutató 2020/6 – az ünnepi év zárása

Lapszámbemutató programunkat 2020. december 11-én pénteken 17 órától közvetítettük lapunk Facebook-oldalán, az idei hatodik számot Bubits Tünde főszerkesztő mutatta be.

Az est különleges részeként, ha csak virtuálisan is, de átadtuk a Pannon Tükör Díjat. Egy videóbeszélgetésben köszöntöttük Móré Tünde kritikust, Szálinger Balázs költőt és Szekrényes Miklós író, majd Nagygéci Kovács József online-főszerkesztő beszélgetett a díjazottakkal. Köszöntőt mondott Dr. Gyimesi Endre, a Pannon Írók Társaságának elnöke, az est házigazdái a Deák Ferenc Megyei és Városi Könyvtár munkatársai: Kiss Gábor igazgató és Tóth Renáta igazgatóhelyettes voltak. A program – és külön a beszélgetés a díjazott szerzőkkel – visszanezhető lapunk YouTube-csatornáján.

Teljes az Archívum

A 2020-as évfolyam teljes anyaga is felkerült lapunk online kiadásának archívumába, így a 25 év összes megjelent lapszáma pdf-formátumban elérhető, olvasható, kutatható.

EGRESSY PÉTER: Akt (Ukrajna)

PANNON TÜKÖR

BÁNFI JÓZSEF: Cím nélkül (Tatabánya)

Szerzőink

- Bátyi Zoltán** (1956, Szeged) író, újságíró
Bekó Tamás (1976, Zalaegerszeg) levéltáros
Borda Réka (1992, Szeged) író, műfordító
Capus, Alex (1961, Mortagne-au-Perche [Franciaország]) svájci író.
Cséby Géza (1947, Keszthely) író, költő, műfordító
Ferencz Mónika (1991, Budapest) költő, műfordító
Förköli Gábor (1986, Veszprém) irodalomtörténész, kritikus
Gáspár Ferenc (1957, Budapest) író, újságíró
Gertheis Veronika (1990, Budapest) költő
Gesztelyi Hermina (1990, Debrecen) irodalomtörténész, kritikus
Hernády Judit (1989, Várpalota), irodalomtörténész
Juhász Kristóf (1982, Szentkozmadombja) író, újságíró
Kemény István (1961; Budapest) költő, író
Kutszegi Csaba (1957, Budapest) kritikus
Mihovics József (1949, Zalaegerszeg) újságíró, szerkesztő
Nagygéci Kovács József (1977, Erdőkertes) kritikus
Oláh András (1959, Mátészalka) költő, író
Oláh Péter (1999, Órbottyán) író
Péter Zsombor (1989, Budapest) filmkritikus
Szente Anita (1994, Budapest) költő, szerkesztő
Szűcs Anna Emília (2000, Budapest) író
Tarpai Zsófia (2002, Beregszász) költő
Tatár Sándor (1962, Budapest) költő, műfordító
Tóth Kinga (1983, Budapest) költő
Tóth Krisztina (1967, Budapest) költő, író, műfordító
Tóth Réka Ágnes (1987, Győr) költő, dramaturg
Turbuly Lilla (1965, Budapest) író, kritikus
Vass Norbert (1985, Budapest) író, kritikus
Vida Kamilla (1997, Pécs) költő